

Değerli Kubbealtı Dostları

Mecmuamızın yeni bir sayısında yine birlikteyiz. Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı'mızın Başkanı İlhan Ayverdi, "2008 Türk Diline Hizmet" ödülüne lâyık görüldü. Karaman Belediyesi tarafından düzenlenen, Türk Dil Bayramı faaliyetleri çerçevesinde 7 Mayıs 2008 târihinde, Dolmabahçe Sarayı Medhal Salonu'nda yapılan törende İlhan Ay-verdi'nin ödülü, Mütevelli Heyeti Başkan vekili Sinan Uluant tara-fından alındı.

Bu seneki Kubbealtı Sohbetleri'nin yedincisi "27 Mayıs İhtilâli" hakkındaydı. 10 Mayıs'ta vakfımızın Köprülü Mehmet Paşa Medresesi'nde gerçekleşen toplantının konuşmacısı fikir adamı Râsim Cinisli idi. Kubbealtı Kitap Sohbetleri'nde ise Gülnur Duran, vakfımız neşriyatı arasında çıkan Ali Üsküdârî adlı eserini anlattı.

Türkçe ile ilgili faaliyetlerimiz aralıksız devam ediyor. Toplu Konut İdâresi'nin son yıllarda inşaat firmalarıyla berâber yaptığı birçok projede yabancı isim kullanılması üzerine, vakıf olarak bu konuda üst seviyede teşebbüslerde bulunduk ve müspet cevap al-dık. TOKİ bundan sonra yapılacak konut projelerine Türkçe isim koyma mecburiyetini getirdi. Bu konudaki hassasiyetimizi dikkate alan ve gerekli adımları atıp bu önemli kararı veren TOKİ Başkanlığı'na teşekkür ederiz.

Vakfımızın desteği ile Gülbin Öztürk tarafından Bodrum'da "Çiçek Resimleri Sergisi" açıldı. "Çiçek" konulu tezhip-ebû-çini ve suluboya çiçeklerden meydana gelen sergi, 16-23 haziran tarihleri arasında Bodrum Kalesi'ndeki Batı Kafeterya'da ziyâretçiler tara-fından gezildi.

Kubbealtı kurslarının kış sezonu sona ererken her sene olduğu gibi bu yaz da talep üzerine iki kurs açtık. Hat 17 Mayıs'ta, Osmanlı Türkçesi kursu ise 7 Haziran'da başladı. Her iki kursumuz yaz bo-yunca devam edecektir. Ekim 2008 târihinden itibaren de bütün kurs-larımızın yeni dönemi başlayacaktır. Bu arada kursunu tamamlayan öğrencilerimize, törenle kurs bitirme belgeleri verilmiştir.

Ümrâniye Belediyesi, ilçede 23 kültür merkezini halkın hizmeti-ne sundu. Bunların arasında olan "Elmalıkent Sâmiha Ayverdi Gençlik Merkezi ve Bilgi Evi" 23 Nisan'da Ümraniye'de açıldı. Şe-hitler Parkı, Kâzım Karabekir Mahallesi 2. Mandıra Sokağı'ndaki kültür merkezine Vakfımız tarafından Sâmiha Ayverdi külliyyâtı he-diye edildi.. Haziran ayının başında Sâmiha Ayverdi Anadolu Lise-si'nde dönem sonu törenleri yapılmış ve başarılı öğrencilere ödülleri verilmiştir. Her iki törene vakfımızın yöneticileri de katılmıştır.

Vakfımızın yayınladığı kitaplarla ilgili yazı ve haberler basında ve internet sitelerinde çıkıyor. Özellikle Konya Defterleri ve Ali Üs-küdârî

kitaplarımız hakkında basında önemli tanıtım yazıları yer aldı.

Öte yandan TÜYAP'ın Bursa ve İzmir Kitap fuarlarında yayımlarımız okuyucuya sunuldu.

Bu arada BDD şirketi ile yaptığımız anlaşma ile, Kubbealtı Aka-demi Mecmuası NT ve Gökkuşuğu mağazaları ve bir çok büyük kitapçıda okuyucuya sunulmuştur. Anadolu'da mecmuamızı kitapçı-lardan temin etmek isteyen okuyucularımıza önemle duyurulur.

Mayıs ve Haziran ayında vefat eden Türk dünyasının en büyük romancısı Cengiz Aytmatov, şâir Dilâver Cebeci, minyatür sanat-kârı Nusret Çolpan ve bestekâr Avni Anıl'ı rahmetle ve saygıyla anıyoruz.

Mecmuamızın Ekim-Aralık 2008 sayısını "Yahyâ Kemal Beyatlı Özel Sayısı" olarak hazırlıyoruz. Bu sayının büyük şâirimizin şânına yakışacak zenginlikte bir kaynak olacağını ümit ediyoruz. Yeni sayıda buluşmak üzere hoşça kalın.

Kubbealtı

Fâtih ve Rumeli Hisarı

Sâmiha Ayverdi

Tarihlerin Şarkî Roma dedikleri Bizans'ı asırlardır nice devletler kuşatmış ve zaptetmek üzere ordular göndermiş olduğu halde hiçbiri bu arzusuna ulaşamamıştır.

Fakat artık halkın da, krallarının da, kuşatmanın Bizans'ın ölü-mü demek olacağını iyice akılları kesmiş oluyordu. Buna rağmen, gene de taht rekâbeti devam ediyor, fırsat bulan zümreler tahttan birini indirip öldürürken bir başka zümre de kendi tuttuğunu tahta çıkararak kavga gürültü devam edip gidiyordu.

Asırlar evvel, Jüstinyen, Ayasofya Kilisesi'ni yaptıırken, sanki taht rekâbeti sona erecek sanıyordu. Halbuki Bizans 1453 senesine geldiği zaman Papa, Katoliklerin can düşmanı dedikleri Ortodokslara yardım vâdi ile imdat göndereceğine söz verdiği halde ne ya-zık ki Bizans'ta gün günden gerek cephâne ve silâh, gerek gıdâ malzemesi tükenir hâle gelmesine rağmen Roma'nın meşhur Papa'sı II. Pius gene tükürdüğünü yalamış ve: "Ya Katolik olacaksın, yâhut bana bel bağlama." diye son sözünü söylemişti. Ortodoksların meşhur devlet adamı Grandük Notaras da; "Ayasofya'da kardinallerin külâhını görmektense Türklerin sarığını görmeyi tercih ederim," diyecek hâle gelmiş bulunuyordu.

*

Her yaptığı ve yapacağını bir plan dâhilinde gerçekleştiren Birinci Sultan Mehmed, Bizans duvarını Anadolu ile Rumeli arasında kaldırmaya hazırlanmadan evvel Birinci Sultan Bâyezid, Anadolu Hisarı'na bir kale yaptırmış ve her dandanına bir nöbetçi dikerek dışarıdan Bizans'a yardım edilmesini önlemek için tedbir almıştı. Ama kısa zaman sonra adı Fâtih Sultan Mehmed olan koca hâkan bunun karşısında Rumeli Hisarı'nı yapmayı düşünmüş ve planını da Türk mîmarlarına hazırlatmış bulunuyordu. Attığı her adımda bir planın izi bulunduğu için bu muazzam kalenin malzemesi çok-tan

hazırlanmış ve tepe tepe temelin atılacağı yerler belli olmuştu. Ayrıca çok tez canlı ve planlı olduğu kadar da mâcerâperest olmadığı için bu işi ne kadar zamanda yapacağını ezber biliyor ve her burcun inşâsını, Saruca Paşa, Zağnos Paşa, Çandarlı Halil Paşa gibi kumandanların idâre ve gayretine havâle etmiş bulunuyordu.

Aynı zamanda askerlerin barınacağı kışlası da olan kale böylece dört ay gibi bir zamanda yapılmış oldu.

Bizans, yabancı gemilerin Haliç'ten içeri girmemesi için iki ağzını birbirine muhkem zincirler ve demir halkalarla sağlama alıp kapatmıştı.

Bu hal karşısında Fâtih, Haliç'e başka yoldan girmeyi akıl etmiş ve tasavvurunu dahi zihninde tasarlamış idi. Öyle ki, uzun kesilmiş ağaçlardan kızaklar yapılarak fiçı fiçı yağlarla kaygan hâle getirildikten sonra her birini dörder mandanın çekeceği, yanlarından ve arkalarından da Yeniçerilerin iteceği gemiler bütün müşkülâta rağmen Haliç'e doğru yol almış bulunuyordu.

Ne hazin ki üç gün üç gece devam eden bu anlı şanlı cenk planını Türk gençliğinin kafasına yerleştirecek bir hamiyet göstermiş değiliz. Hangimizin çocuklarına, "Fâtih, gemisini karadan nasıl yürüt-tü ve Haliç'e nasıl indirdi," dersek bir doğru mâlûmat verebilir? Ne yazık ki tadrîsat âlemimizde misli görülmemiş bu zafer ve plan hârikasını yaşatacak bir programımız da mevcut değil.

*

Yazımızı gene Rumeli Hisarı semtine döndürelim. Yakın zamanlara kadar Rumeli Hisarı, tepelerinden vâdilerine kadar Nâfi Baba isimli bir Bektâşî şeyhinin tapulu malı idi. Fakat Nâfi Baba öldükten sonra vârisi Hüseyin Bektaş'a kalan bu arâziye göz dikmiş olan Amerikalılar, gözümüzün içine baka baka tepeleri vâdileri tapulu mal hâline getirmekten geri kalmıyorlardı. Zîra ne de olsa artık bu işe dur diyecek ne bir Fâtih Sultan Mehmed, ne de bir Yavuz Sultan Selim mevcuttu.

Bir de Nâfi Baba zamânında ufacık bütçesiyle yaşayan bir esnaf mahallesi vardı ki toprakları günün birinde gene Amerikalılar tarafından satın alınmıştı. Böylece Amerikalılar bu hesaplı müstemlececilik anlayışıyla tepelerden aşağılara inmekten de geri kalmamıştı.

Bununla berâber, Rumeli Hisarı'nda kaleden tâ sâhile kadar devam eden geniş bir rıhtımın tuttuğu kara parçası da vardı ki, artık ne Avrupa'nın ne Asya'nın el uzatacağı bir yerdî. Zîra orası bir kabristandı. İçindeki kimseler, "Gelin, burasını size satalım," diyemez-

lerdi.

Şuna sevinirim ki gururlanmak değil, bu fırsatı bize veren Allah'a şükretmek îcap eder. Öyle ki artık buraları diriler değil, ölüler muhâfaza ediyor. Dünkü ölülerin bugünkü dirilerden daha dış geçirilmez kuvvette olduğunu görmek hiç de yanlış olmasa gerek. Meselâ işte “Sefâin-i Harbiye zâbitlerinden Binbaşı Hayrettin Bey burada senden bir Fâtiha istiyor,” diyen taş sâdece bunlardan biridir.

*

Ne olur, hiç olmazsa bundan sonra ölülerden daha ölü olan biz diriler uyanıp bir Bizans fethinin târihteki önemini vakit geçirme-den çoluğumuza çocuğumuza öğretelim ve böylece henüz ölmedi-ğimizi târihe anlatmış olalım.

Yarım Asır Önce Şeb-i Arûs-3

Özcan Ergiydiren

Banarlı

1959 yılı Şeb-i Arûs’unda Sâmîha Ayver-di ve Ali Nihad Tarlan’dan sonra sıra Nihad Sâmî Banarlı’ya gel-mişti. Türkçenin âşığı, müdâfi, mücâhidi olan, îmanlı yüreği vatan sevgisiyle dolu, engin ve zengin bir kültüre sâhip bu asil ruhlu va-kûr adam kürsüye gelerek başını hafifçe yana eğdi ve o son derece güzel, âhenkli İstanbul Türkçesiyle konuşmaya başladı:

Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, insanlığa bir rahmet gibi yağan ve rahmetinden Selçuk ve Osmanlı şahlânışları doğan büyük bir vicdan hayâtının Anadolu’daki kurucu ve inandırıcı sîmâlarındandır.

.....
Mevlânâ ölüm gecesini Tanrı ile vuslat bildiği için “Gelin Gecesi” diye isimlendirmiştir. Bu gelin kimdi? Bu vuslat nice bir visâldi ki vücuttan ayrılışı, ruh için bir bayram sevinci kılmıştı.

.....
Mevlânâ insan denilen varlığı derin bir mâneviyatla yıkamak, insanı “nefis” denilen ağır yükten kurtarmak ve bir “semâ” kanatlanışıyla Tanrılaştırmak yolunun önderlerindendi. Başta söz sanatı (şiir) olmak üzere hemen bütün güzel sanatları bu yolda dile getirenlerdendi. Onun şiirleri baştan sona münâcâttır. Fakat bu münâcât, bir duâ değil, bir aşkın ilânıdır.

.....
Engin bir deryâ olan Mevlânâ’yı bir bardağa sığdırmanın imkânsızlığı karşısında bu bahsi yine Mevlânâ’nın bütün insanlığa hitap kudretinde-ki şu fikirlerini tekrarlayarak bitiriyorum:

“Mâdem ki insansın... Mâdem ki duyuyor, düşünüyor ve seziyorsun... Büyük Hakikat’i bulmak için gönlünü ve idrâkini yoracaksın!..

Duyduklarını ve bulduklarını söyleyeceksin!..

Sen söylemezsen, rûhunun vâsil olduğu sırları şiirlere, sazlara semâ’lara söyleteceksin!

Bütün bunlarla dahi söylenemeyecek ölçüde büyük sırlara erdiğin zaman ise... İşte o zaman susacaksın!”

*

Restoran Memet

Ekrem Amca¹ ile caddede yürüyorduk. “Hadi şöyle bir, çarşığı gezelim” demişti. Vakit öğleyi çoktan geçmişti. Ana caddede, kaldırım-da sağa sola bakınarak yürürken ansızın durdu; ben de durdum. Yolun karşı tarafına bakıyordu; bir lokantanın açık duran kapısına bir adam, her halde sâhibi, omzunu dayamış, müşteri bekliyordu. Ekrem Amca dükkânın kocaman levhasını yüksek sesle ve hecele-yerek okudu: “RES-TO-RAN ME-MET. Allah belânı versin!” dedi ve öfkeli, hızla yürüdü. Adam neye uğradığını anlamadı; şaşkın baka kaldı, hiçbir şey söyleyemedi.

Ayverdi’lerin, dil konusundaki hassâsiyetini çoktan öğrenmiş-tim. Ömürleri boyunca, varlığımızın iki mühim temeli olan dil ve dîne verilen zararların ne büyük felâketlere sebep olduğunu ve da-ha da olacağını her vesile ile söylemişler, yazmışlardı. “Türkçe’den bir kelime yok edildiği zaman, bir evlâdını kaybetmiş kadar acı duyuyo-rum” diyen Ekrem Amcamızın; vatanını, milletini, mâzisini, kültü-rünü, taşını toprağını bütün varlığıyla seven bu hamiyetli büyük adamın elemi ve o andaki öfkesini anlamamak, ona hak verme-mek mümkün değildi.

Ardından koştum, caddeden sağa dönüp çarşıya giden sokak-lardan birine daldık.

*

Prof. Ritter

1960 senesinde Şeb-i Arûs, ihtilâlin ürkütücü havası içinde yaşanıyor, bütün memleketi saran korku ve endişe hâlâ devam edi-yordu. Salonda, askerî hükûmetin bakanları ve ileri gelenleri ile birlikte pek çok üst rütbeli subay bulunuyordu.

Âyin-i şerif esnâsında seyircilerden bir adam, korkuluğu atlayarak semâzenlerin arasına karıştı ve kollarını açıp dönmeye başladı. Hemen iki görevli koştu, ya-ka paça tutup çıkardılar. Ben, o tarafta semâ etmekte olduğum-dan cereyan eden hâdiseyi gör-müş, hatta seyircilerden bazı me-raklıların ayağa kalktıklarını da fark etmiştim.

Merâsim sona erip soyunma odalarına döndüğümüzde herkes bu adamdan bahsediyordu. Ka-rakola götürülmüş, âkıbeti belli değilmiş. Dedem Bâhir Bey, Halil Can Bey ve birkaç kişi “Adamca-ğız coşmuş, kendini tutamamış, inşaallah başına bir iş gelmez, kurtu-lur” kabilinden konuşurlarken, İstanbul

Arşivi Tarihçisi

11

Konya’da dostlarla(1963) Soldan sağa: Mustafa Tahralı, Mehmet Demirci, Ruhî Fığlalı, Fevzi Samuk, Ömer Yılmaz Ertan, Ziya Uyar Önde: Mustafa Ben.

Üniversitesi'nde uzun yıllardan beri hocalık yapan ve konuşmak üzere Konya'ya dâvet edilen Prof. Ritter, alçak sesle bana sordu:

-Onu neden karakola götürmüşler?

-Bu bir suçtur, onun için.

-Hangisi suç; sâhaya girmek mi, semâ etmek mi?

-Semâ etmek. Her türlü tarikat âyini kânûnen yasak.

Bir an düşündü, başını salladı, sonra:

-Nasıl oluyor, siz yapıyorsunuz, devlet adamları geliyor, gene-raller geliyor, herkes seyrediyor suç olmuyor da başkası yapınca ne-den suç oluyor? Ben bunu anlayamıyorum.

Kendimce izah ettim:

-Efendim, İçişleri Bakanlığının iznine tâbi. Her sene izin alınıyor, başka türlü yapılamaz.

Yine başını salladı, havsalası almamıştı. Ben de kırk yıldır İstanbul'da yaşayan bu yaşlı adamın bizim tutarsız hâllerimize böyle şaşmasına hayret etmiştim.

O sırada içeri giren birisi "Serbest bırakmışlar" dedi, hepimiz sevindik.

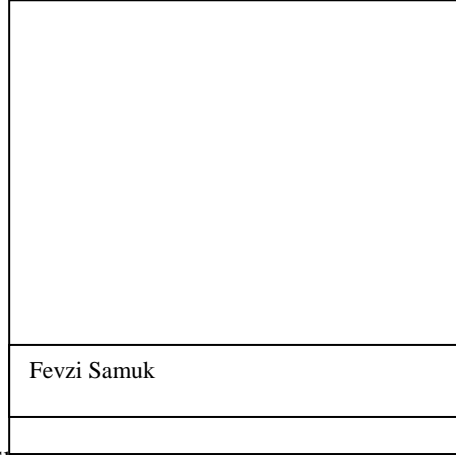
*

Prof. Ritter'le, İstanbul'a döndükten sonra birkaç defa görüş-tüm. Benimle mülâkat yapmak istemişti. Neden ve nasıl semâzen olduğumu, semâ esnasında neler hissettiğimi v.s. sormuş, dilim döndüğü kadar anlattıklarımı banda kaydetmişti. Birinci Cihan Harbinde askermiş, Filistin cephesinde Alman komutanlarla Türk subaylar arasında tercümanlık yapmış, sonra Türkiye'ye yerleşerek üniversitede hoca olmuş. On lisan biliyormuş, kırk yıldır sahaflardan topladığı el yazmaları hakkında makâleler yazmış. Alman hükûmetinin verdiği para ile her yaz dünyânın bir tarafına göndermiş; oralarda çekti-ği fotoğrafları bütün bir akşam bo-yunca, zevkle seyretmiştim. Meh-taplı bir gecede parıldayan Taç Ma-hâl'i hâlâ hatırlıyorum.

Şöyle demişti:

"Osmanlı'nın hüküm sürdüğü ülkelerde, yalnız şehirlerde değil, kıyıda köşede kalmış küçük kasabalarda bile,

tek kubbeli eski bir taş binâ ile karşılaşırız. Kapısının üstünde güzel bir hat ile yazılmış bir kitâbe vardır: "Fihâ kütübün kayyime".² Bu bir

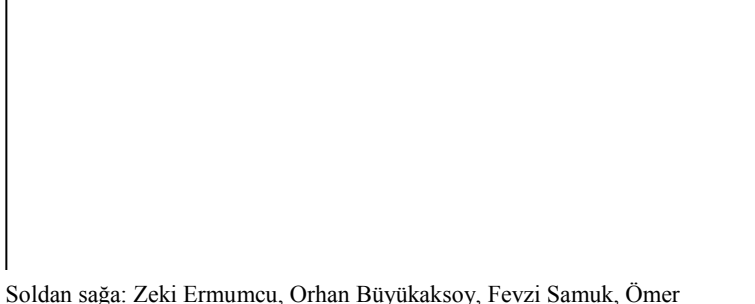

Fevzi Samuk

² Beyyine süresi, 3. âyet: "O sahifelerde dosdoğru hükümler vardır."

kütüphânedir; içeri girersiniz, Arapça, Farsça ve Türkçe kitaplar... Kim okuyormuş bu kitapları? Halk okuyor; kültür seviyesi yüksek ve yaygın. Her yerde havas zümresi var ki Arapça ve Farsça okuyup yazıyor. Dünyânın hiçbir yerinde, o çağlarda böyle bir şey yoktur. Eskiden Avrupa'da yalnız manastırlarda kitap bulunur, yalnız keşişler ve papazlar okurlardı. Halk câhildi, okuma yazma bilmezdi.”
Toprağı bol olsun.

*

Soldan sağa: Zeki Erumcu, Orhan Büyükaksoy, Fevzi Samuk, Ömer Yılmaz Ertan, Siret Kaytaş, Erhan Altıntaş.

Bir mektup

1962 senesinde Kütahya'da çalışıyordum; işimden ayrılmak mümkün olmadığından Konya'ya gidememiştim. Aklım ve gönlüm oradaydı. Ömer Yılmaz'dan bir mektup aldım; zarfın üzerinde Kubbe-i Hadrâ'nın bir resmi vardı ve yanına şöyle yazılmıştı: “Not: Hâk-i pâye yüz sürmüştür.”

Sevindim, hemen açıp okudum:

16/12/1962

Muhterem Özcan Ağabeyciğim,

Bu sene seni ne kadar çok bekledik. Ama ne yapalım. İnşallah seneye buluşuruz. Seni burada bulma ümidiyle Annem'den³ bir mektup getirmiştim. Bulamayınca sana bu kısacık pusulayı yazıyorum.

Ağabeyciğim özledim. Özlettin sen de kendini, gerçi gönüller hep bir ama ne de olsa insan bir de madde arıyor.

İstanbul'dan bu sabah geldim. Hemen bunu yazıyorum. Maşallah bu sene çokuz. Sîret, Fevzi ve Zeki de var. Bayram gelemedi, zîra bu gün nişan oluyor.

Son verirken ellerinizden hasretle öperim sevgili ağabeyciğim.

Ö. Yılmaz

³ Sâmiha Ayverdi – O sene o da Konya'ya gelememişti.

Not: Zeki, Fevzi ve Sîret de selâm eder gözlerinden öperler.

*

Matbah

1963 Şeb-i Arûs günleri yine çok güzel geçti. O sıralarda Çan-kırı'da askerdim, Sâmiha Anne'yi ve dostları bir yıla yakın bir za-mandan beri görmemiştim. Çok özlemiştim, birkaç gün de olsa bir arada bulunmak bana ilaç gibi gelmişti.

Semâ meşkini tamamlayıp gelen Aydın'ı da görünce sevinmiştim. An-cak sikkesinin tekbirlenmesi gerekti. Bir semâzen ya da bir mutrîb, sikkesi tekbirlenmeden âyine katılamazdı ve bu merâsimin, bâzı haller müstesnâ, Matbah-ı Şerîfde Ahçı Dede'nin duâ-sıyla yapılması bir gelenektir. Matbah, yâni mutfak, Mevlevî tekkelerinde sâ-dece yemek pişirilen bir yer değil, ay-nı zamanda tarîkate yeni girenlere dergâh terbiyesinin verildiği ocaktır.

Şeyh Gâlib diyor ki:

Giren müştâktır ol dûdmâna girmeye
Misâl-i Kâ'be bir hayret-fezâdır ı

Aydın Yüksel

Matbah-ı Şerîfde toplandık. Kimseye Müze müdürü Mehmed Önder açmıştı. Sâmiha Anne, Dede'-miz Bâhir Bey, Rûsûhî, Selman ve Halil Can Beylerle berâber birkaç kişi daha vardı. Bu küçük merâsim, daha önceki yıllarda diğer arka-daşlar için olduğu gibi, yine müzenin ziyaretçilere kapanış saatin-den sonra yapılacaktı. Şüphesiz uygun bir saatte ve diğer dostların da katılımıyla yapılabilse daha münâsip ve daha güzel olurdu. Am-ma söz olur, herhangi bir soruşturmaya yol açar endişesiyle etrâfa duyurmadan, kimseye haber vermeden bir araya gelmiştik.

Artık Ahçı Dede yoktu; fakat Allah yoluna baş koyup hakîkate erişmek; bir taraftan bilgiyle, şiirle, mûsıkîyle yücelip arınırken di-ğer taraftan nefsânî zaafların zincirini kırabilmek için bin bir gün sürecek uzun bir çileye soyunan sayısız Hak erlerinin ruhları, za-mânın ötesinden koşup gelmiş, şimdi bu geniş mekânda, Hazret-i Mevlânâ'nın huzûrunda, Matbah-ı Şerîfde bizimle berâberdi.

Aydın'ın ne büyük bir heyecan içinde olduğunu tahmin ediyordum; bir zamanlar ben de aynı duyguları yaşamıştım. Selman Bey, önünde diz çöken gencin sikkesini elleri arasında tutarak içinden kısa bir duâ okudu; ardından tekbire başlayınca hepimiz iştirak ettik. Sikkenin kenarını öperek başına giydirdi ve gülbank okuyup fâtiha çekti. Fâtiha okundu ve Aydın, Selman Beyin işâretiyle kollarıyla bağlayıp üç çark atarak niyaz etti. Sonra sırayla hepimizle el öpüp musâfaha etti.

Az sonra, gecenin ayazında otele doğru yürüyorduk.

*

Dönüşte bir mektup aldım:

23/12/1963

Sayın Özcan Ergiydiren

Bu yıl yapılan Mevlânâ Anma Törenlerinde gösterdiğiniz candan alâkanızı ve başarınızı Turizm Derneği olarak saygıyla selâmlarız.

Konya Turizm Derneği Başkanı
Feyzi Halıcı

Hâtîme

1964 yılı Ekim ayında Sâmiha Anne'den kısa bir mektup geldi. Bundan böyle Konya'ya gitmeyeceğimizi yazıyordu. Bâzı kimsele-rin çekememezliği, küçük hesaplar, hadden efsun dedikodular, bâ-zı yakışsız sözler zülf-i yâre dokunur olmuş, tahammül sınırını aşmıştı.

1963, Şeb-i Arûs'a son gidişimiz oldu.

*

Tahassür

Yetmişli yıllardı; Şeb-i Arûs arifesinde bir vesîle ile Konya'ya gitmiştim. Hz. Mevlânâ'yı ziyâretten sonra Süleyman Dede'yi⁴ gör-düm. Kendisi Konya'lı olup zengin kültürü, her varlığı kucaklayan sevgisi, sonsuz tevâzuu, nezâketi, zarâfeti ile gerçek bir derviş, eski Mevlevîlerin belki de sonuncusu idi. Onu, 1963'den beri görmemiş-tim. Elini öpüp hatırını sordum; bana duâlar etti. Sonra geçmiş yıl-lardan bahsettik; Ah o günler ne güzel günlerdi, dedi, İstanbul'dan mi-sâfirlerimiz gelirdi, Sâmiha Hanımefendi gelirdi, Ekrem Hakkı Beyefendi gelirdi. O zamanlar her şey bambaşka idi, onlar ne güzel insanlardı; var-lıklarıyla her şeyi güzelleştiriyorlardı. O geceler gerçekten Şeb-i Arûsdu. Şimdi yine ney var, kudüm var, âyin var, semâ var ama, artık o ruh yok, o Hak dostları yok. O günler rüyâ gibi geçti, gitti...

(Son)

Hâmiş

Sâmiha Anne, bizlerin Mevlevî kültürüne de sâhip olabilmemiz için, o zamânın şartlarında mümkün olan her şeyi yapmış, bu meyanda diğer gençlerin de semâ öğrenmelerini temin etmişti.

1959 yılından itibaren, evli ve bir bankada çalışan Orhan Büyükaksoy hâriç, hepsi üniversitede okuyan Ayverdi mektebine mensup on arkadaşı-mın da dâhil

⁴ Süleyman Dede – 1905-1984

olmasıyla mutrı̇p ve semâzenlerin sayısı bir hayli artmış ve zenginleşmişti. Semâzenlerin hepsinin hocası Bâhir Bey idi; Sâmiha Anne böyle uygun görmüştü. Yalnız Orhan Büyükkaksoy'u Mevlevîler grubundan Rûsûhî Baykara'ya, kendi torunu Sinan Uluant'ı ise aynı gruptan Ahmet Bîcan'a vermişti. O zamanlar henüz on yaşına varmamış bir ilkokul talebesi olan Sinan, gözlük takmak mecbûriyetinde olduğu ve başı döndüğü için meşke başlayamadı. Kezâ, Kemâl Aren, Ali Y. Kafadar, Behlül ve Fahri Toğuç da, Bâhir Bey'den derse başladılar, lâkin sıhî sebepler yüzünden tamamlayamadılar. Erol Olgaç da, BayramYüksel, Ömer Y. Ertan ile berâ-ber Bâhir Beyden semâ meşk etti ve dersini tamamladı. Fakat Askerî Tıbbi-ye talebesi olduğu için Konya'ya gelemedi.

*

Hey'ete katılan grubumuz:

Semâzenler:

Özcan Ergiydiren	Y.Mimar	1957-63
Ömer Yılmaz Ertan	Mak.Müh.	1959-63
Bayram Yüksel	Y.Müh. Prof.	1959-63
Zeki Ermumcu	Y.Mimar	1959-63
Orhan Büyükkaksoy	Bankacı	1960-63
Sîret Yalçın Kaytaç	Y.Müh.Prof.	1962-63
Feyzi Samuk	Psi.Prof.Dr.	1962-63
Aydın Yüksel	Y.Mim. Dr.	1963

Mutrı̇b

Erhan Altıntaş	Y.Mimar-Neyzen	1958-63
Diñçer Dalkılıç	İnş.Y.Müh.-Rebab	1959
Yusuf Ömürlü	Y.Mimar-Âyinhan	1959

*

1957-63 yıllarında mutrı̇b hey'etinde bulunanlar:

Kudümzen ve Âyinhanlar

Mithat Bahârî Baytur (Postnişîn)		
Sadeddin Heper (Kudümzenbaşı)		
Şâkir Çetiner (Hopçuzâde)	Kâzım Büyükkaksoy	
Kâni Karaca	Câhid Gözkan	Hulûsi Gökmenli
Kemâl Batanay	Kemâl Tezergil	Nevzat Balkır
Ziya Akyiğit	Mir'at Ustaoglu	Sâlih Dizer
Nâmık Toğul	Cemâl Selek	Sabri Özdil

Neyzenler ve diğer

Halil Can (Neyzenbaşı)	Niyâzi Sayın
Ulvi Erguner	Hayri Tümer
Selâmi Bertuğ	Nidâ Keskin
Edip Seviş (Rebab)	Osman Dede (Halîle)
Halûk Recâî (Kemençe)	Sabahattin Volkan (Rebab)

Semâzenler

Rûsûhî Baykara	sonra Postnişîn
Selman Tüzün	sonra Postnişîn

Gavsi Baykara	Semâzen Başı	
Bâhir Şereftuğ	Semâzen-Semâzen Başı	
Hâlit Anar	Ahmet B. Kasapoğlu	Hüseyin Tüzün
Bâkî Baykara	Mahmut Kasapoğlu	Ahmet Kalay
Mehmet Susamış	Ali Remzi Susamış	Ertuğrul Koçer
Şemseddin Murat	İhsan Bıldırcın	İhsan Filiz

NOT: Hatırlamadığım isimler olabilir.

Adı geçenlerden bâzıları her yıl, bâzıları birkaç defa bulundular.

*

Fetret Devri Bereketi: Avni Konuk ve Mesnevî-i Şerif Şerhi*

Prof. Dr. Mehmet Demirci *

“G avsi Baykara'nın bir sûzinak şarkısı vardır; hassas bir kalbin nağmesidir:

Dokunma kalbime zîrâ çok

incedir kırılır

O tıpkı mâbede benzer ki orda hıçkırılır

Gavsi Baykara Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâkî Dede'nin oğluydu. Tıpkı babası ve Mevlânâ soyundan gelen diğer şeyhler gibi terbiye edilmişti. Yedi yaşına gelinceye kadar annesi onunla sâdece Arapça konuşmuş, bu yüzden onun Arap olduğunu sanmıştı. Mektebe başladıktan sonra babasına Arapça veyâ Türkçe sorduğu suallere yalnız Farsça karşılıklar aldı. Yaşı biraz daha ilerleyince Mevlevîhâne ile Patrikhâne arasındaki mutâbakat gereği bir papaz gelmiş, ona Yunanca öğretmişti. Mevlevîhâne'nin bir başka kurumla daha mutâbakatı vardı. Hahambaşılık'tı bu kurum ve oradan da bir yetkili geldi, ona İbrânice öğretti. Bu arada resmî eğitimi de devam ediyordu. Nihâyet Galatasaray Sultanîsi'ne intisap etti. Orada da Fransızcayla tanıştı. Dârü'l-Hilâfe Medresesi'ne devam etti. 1925'te yirmi iki yaşındaydı. Tekkeler kapatıldı ve Mevlevîhâne'nin müstakbel şeyhinin hayatı apayrı bir mecrâyâ girdi.

Halbuki babası, dedesi Celâleddin Dede'nin ölümü üzerine, yirmi dört yaşında şeyh olmuş, oğlu Gavsi'yi kendisinin geçtiği terbiye ile yetiştirmişti. Tekkelerin seddi ile emlak ve akara da el konmuştu. Hepsi de ortada kaldılar. Abdülbâkî Dede Edebiyat ve İlahiyat fakültelerinde Farsça profesörü olarak çalıştı. 1933 tenkîsatinde bir kere daha işsiz kaldı. Şâir, mûsikîşinas ve şeyhti. Şâirlik ve mûsikî mâişet sağlayan işler değildi. Şeyhliği elinden alınmış, üniversitedeki görevine de son verilmişti. İki yıl geçmeden fakrû zarûret içinde göçtü. Oğlu Gavsi'nin durumu ise tam da şu örneğe benzetilebilir: Bale yapmak için yetiştirilen birine tek alternatif olarak yağ-lı güreş yapma şansı verilmiş gibiydi.

Yukarıdaki serencâmı bir müddet önce okuduğum Neyzenler Kahvesi adlı kitaptan aklımda kalanlardan aktardım. Kitabı Süleyman Seyfi Öğün hazırlamış; aynı zamanda neyzen olan Öğün, neyde Gavsi Baykara'nın talebesinin talebesi. Kitabın baskısı bitmiş. Ancak ödünç aldığım bir fotokopiden okuyabilmıştim.”

Ben de bu satırları A. Nezihi Turan'ın bir tebliğinden aldım.⁵ Neyzenler Kahvesi'ni, epeyce zaman sonra, silik bir fotokopi nüsha olarak ele geçirebildim.⁶

*

Konya Mevlânâ Dergâhı postnişini Abdülhalim Çelebi (1874-1925) İstiklâl harbinde önemli görevler almış, I. TBMM'de başkan vekilliği yapmıştır. Konya Delibaş isyânının bastırılmasında etkili olmuş bir zattır. Paul Gentizon'a göre Çelebi, tekkelerin kapatılma-sını içine sindiremedi, rûhu alt üst oldu, Konya'yı terk etti, İstanbul'a geldi. Cumhuriyetin modernleşme kararına uymaya çalışıyordu. Sa-kalını kestirdi, elbisesini değiştirdi, redingot giydi. Beyoğlu'nda Emperyal otelin üst katında bir odada kalıyordu. Balkondan düşerek komaya girdi ve vefat etti.⁷

Tekkelerin kapatılmasının, bu kurum mensupları arasında bü-yük bir travma yarattığı muhakkaktır. Görünürde bu cepheden yö-netime karşı ciddi bir reaksiyon gelmemişse de onlarda hayli sıkıntı-ya yol açtığı kesindir. Kimileri bu olayı anlayışla karşılamaya çalışmıştı. Öyle ya onların dilinde şu kabil sözler vardı: "Lutfun da hoş kahrın da hoş" "olanda hayır vardır", "zuhûrâta tâbiyiz" demezler miydi? Ama hayata küsüp savrulanlar da çoktur.

Amacımız asla şu haklı bu haksız diye bir değerlendirme yapmak değildir. Sâdece bir tespitten ibârettir. Ayrıca o günlerde yaşa-nanları, 80 yıl sonrasının şartları içinde değerlendirmek hiç de doğru olmaz.

O süreci "fetret devri" olarak isimlendirdik. Asıl maksadımız ise, bu zaman dilimi içinde de olumlu ve kalıcı çalışmalar yapılabil-diğini göstermektir.

Tekkelerin kapatılmasından 60 sene sonra bir mütefekkir-yaza-rımız, tasavvuf kurumunun sosyal hayata yeniden mal edilmesi için şu formüle dikkati çeker: "Reaksiyonların menfi gayretleri ile değil, aksi-yonların yapıcı ve müessir çabaları ile"⁸ hareket etmelidir. Zîra olumsuz tepkiler, enerji ve zaman kaybından başka bir işe yaramaz.

*

Kenan Rifâî (1867-1950), 1930 şubatında bir gün Bâyezid Câ-mii'nde yukarıda adı geçen Abdülbâki Efendi'ye rastlar. Bâki Efen-di dergâhların kapatılmasıyla ilgili teessürünü dile getirip şöyle der:

Bir zamanlar nây-ı Mevlânâ ile demsâz idik

(*) İstanbul B.Ş.Belediyesi Kültür Müdürlüğü'nün düzenlediği "Vefâtının 70 Yıldönümünde Ahmed Avni Konuk" toplantısında sunulan konuşma metni, Tarık Zafer Tunaya Kültür Merkezi, 31.03.2008.

⁵ Ahmet Nezihi Turan, "S. Ayverdi'nin Geleneğe ve Milliyetçiliğe Bakışı" Vefâtının 10. Yılında Sâmiha Ayverdi'nin Hâtırasına Sempozyum Bildirileri, ss. 255-259, Kubbealtı neşriyatı, Ankara, 203.

⁶ Ahmet Doğan Özeke, *Neyzenler Kahvesi*, Pan Yayıncılık,, İstanbul, 2000.

⁷ Bk. İsmail Kara, Sonuç Yerine: Tekkeler Kapandı mı?", *Dergâh*, C. II, sayı: 16, haziran, 1991; Celâleddin Çelebi, "Abdülhalim Çelebi", *DİA*, I, s. 212.

⁸ Sâmiha Ayverdi, *Bağ Bozumu*, s. 269, İstanbul 1987.

Şimdi olduk mâşâallah bir düdük

Kenan Rifâî'nin cevâbı şöyledir:

“Niçin düdük olalım? Neysek yine oyuz erenler. Evvelce zâhir tekkesinde demsâz idik, şimdi kalb tekkesinde dilsâzız (...) Şimdi ten tekke oldu gönül de makam.” Ve şu meşhur beyti okur⁹ :

Mescid ü meyhânede Kâ'be'de büthânede
Hânede vîrânede çağırırım dost dost¹⁰

Başka bir Mevlevî Şeyhi Ahmed Celâleddin Dede de iyimser duygulara sâhiptir.

Âsumandır kubbesi, hep ahteran âvîzesi
En ziyâ-bahşâ kanâdîli güneşle mâhdır
Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikr-i Hak
Cümle mevcûdat zâkir, kâinat dergâhdır.¹¹

*

İşte asıl konumuz olan Ahmet Avni Konuk (1868-1938) da küsüp bir kenara çekilerek eli kolu bağlı oturmayanlardandır. O, fetret devri esnâsında hayırlı ve kalıcı bir hizmetin içinde görülür. A. A. Konuk Mesnevihan Selânikli Es'ad Dede'nin yanında yetişmiş bil-gili ve kültürlü bir Mevlevîdir. Resmî vazîfesinin dışındaki bütün vakitlerini bu tarikatın hizmetine vakfetmiştir.¹²

Ahmet Avni Bey, 22 yaşından itibaren 1933'te emekli oluncaya kadar Posta idâresinde çalışmıştır. Yâni tekkelerin kapanması dola-yısıyla herhangi bir maddi darlık içine düştüğü söylenemez. Ama “fetret devri”nin mânevî sıkıntılarından etkilenmemesi mümkün değildir. Önce tasavvuf kurumları kapatıldı. Ardından 1928'deki alfabe değişikliği yapıldı. Bütün bunların, ömrünü tasavvuf atmos-feri içinde geçirmiş yazıp çizen, okuyan insanları alt üst edeceği muhakkaktır.

Ne var ki tasavvuf ahlâkını ve inancını özümsemiş kimseler ce-lâl içre cemâli görmesini bilirler. Ölüden diri, diriden ölü çıkabilece-ğine inanmışlardır. Ağaçlar ve üzüm çubukları zaman zaman buda-nır. Kökleri sağlam olduğu takdirde budama ile onlar yeni ve daha güçlü filizler ve dallar verir.

⁹ Sâmiha Ayverdi ve ark. Kenan Rifâî ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık, s.124, Kubbealtı neşriyatı, İstanbul 2003.

¹⁰ Niyâzi-i Mısri'nin bu beyti, Divan'ında: “Mescid ü meyhânede hânede vîrânede / Kâbe'de puthânede çağırırım dost dost” şeklindedir. Bk. Kenan Erdoğan, Niyazi-i Mısri Divanı, s. 30, Akçağ yayını, Ankara 1988.

¹¹ İsmail Kara, Şeyh Efendi'nin Rüyâsındaki Türkiye, s. 15, Kitabevi yayını, İst. 1998; Sâz ü Söz Arasında Cinuçen Tanrıkorur'un Hâtıraları, s. 238, Dergâh yayınları, İst. 2003.

¹² Bk. Selçuk Eraydın, “A. Avni Konuk Hayatı ve Eserleri”, Fususu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi içinde, s. 15-27, İstanbul 1994; Reşat Öngören “Konuk, Ahmet Avni”, DİA, C. 26, s. 180; Mustafa Tahralı, “Takdim”, Mesnevî-i Şerife Tercüme ve Şerhi (A. Avni Konuk) C. I, s.11 vd. Kitabevi, İst. 2006.

A. Avni Konuk Bey'in de buna benzer düşüncelere sâhip oldu-ğunu sanıyoruz. Bu sâikle o, 1929'da ciddî bir işe girişiyor, Mesnevî şerhine başlıyor. 1937'ye kadar sürecektir bu çalışmaya günde ortalama dört-beş saatini ayırıyor.

Kendimizi bir an onun yerine koymaya çalışalım: Tasavvuf kültürüyle alâka resmi yolla koparılmış, bir yıl önce harf inkılabı olmuş. "Mârifet iltifâta tâbidir / Müşterisiz metâ zâyîdir" denir. O fetret devrinde ne bir iltifat ne bir teşvik olabilir, ne de ortaya çıkacak mahsûle müşteri bulunabilir.

Ama olsun, A. A. Konuk'un merâkı vardır, bilgisi vardır, aşkı ve muhabbeti vardır. Şerhe başlar ve devam eder. Daha önceki çalışmalarda başvurulmayan, Mesnevî'nin Hind şârihlerince yapılmış şerhlerini temin etmiştir. Yeri geldikçe onlardan faydalanır. İçindeki îmânı, Mevlânâ ve Mesnevî aşkı ona bu ciddî işte motor gücü olur. Belki de şöyle düşünür: "Gün doğmadan neler doğar, fetret devri-nin boğucu havası ilânihâye sürüp gitmez elbet. Zamanın sâhibi Allah'tır, hele ben üzerime düşeni yapayım, yazayım da gerisini Cenâb-ı Mevlâ'ya bırakayım.."

Hani Râbiatü'l-Adeviye'nin menkıbeleri arasında anlatılır: Bir gece Râbia'nın evine hırsız girer, bir ibrikten başka bir şey bulamaz. Eli boş çıkmak üzere iken Râbia seslenir: "Bomboş çıkıp gideceğine şu ibrikteki su ile abdest al ve iki rekât namaz kıl da öyle git." Adam denileni yapar. Râbia elini açıp dua eder: "Rabbim, bu adam evime geldi bir şey bulamadı. Ben elimden geleni yaptım, onu senin kapına gönderdim, lut-funu esirgeme, şânına düşeni yap."¹³

*

Şu sıralarda Ali Ulvi Kurucu'nun Hatıralar'ını¹⁴ okuyorum. 1930'lu yıllardaki fetret devri insanların psikolojisine dâir ilgi çe-kici ip uçları var. O günlerin bunaltıcı havasından sıkılıp da, imkân bulanların Medine'ye göç etmek istediklerini, bir kısmının göçtüğü-nü görüyoruz. Bu bir tercihtir, anlayışla karşılarız. Hatıralar kitabı-nın satır aralarında şunları da fark ediyoruz: Türkiye'de sonradan gerçekleşen müspet gelişmeler dolayısıyla, imkân olduğu halde ül-keyi terk etmeyip kalanlara hak veren ifâdeler vardır. Hâtırat sâhibi, amcası olan Hacı Veyiszâde Mustafa Kurucu'nun Konya'da İmam-Hatip Okulu'nun açılmasındaki ve başarısındaki hizmetlerini tak-dirle anar.

İşte A. Avni Konuk o devirdeki karamsar havayı hiçe sayarak büyük bir gayretle Mesnevî şerhi işine sarılmış, 34 büyük defter hâ-linde de tamamlamıştır. Ama insanoğlu fanidir, Osmanlı harfleriyle yazılmış bu tek nüsha hacimli çalışmanın âkıbeti ne olacaktır? Bun-lar kaybolup gidebilirdi de. Ama öyle olmadı. Mevlânâ Dergâhı müze olarak açıldı. Hünkâr'ın himmetine sığınarak müellif eserinin bu müzeye verilmesini vasiyet etmişti. İşte Mesnevi-i Şerif Şerhi, ih-lâslı müellifin başka çok değerli

¹³ Bk. Sufi Huri, Rabiat'ül- Adeviye, s. 67, İstanbul, 1970.

¹⁴ M.Ertuğrul Düzdağ, Ali Ulvi Kurucu Hatıralar I-III, Kaynak yayınları, İst., 2007-2008.

eserleriyle birlikte Konya Müzesi’-ne teslim edildi. Artık kaybolma tehlikesi yoktu. Ama basılabilmesi için daha uzun bir mâcera yaşaması îcap etti.

Allah’ın askeri çoktur. Özkaya Duman adlı bir himmet ehli, ge-rekli izni alarak bu 34 defterin bir kopyasını elde edip neşre hazır-lanması için ilgili olabileceklere gösterdi. Bu son derece çetin ve uzun bir işti. Ortada Osmanlı yazısı ve üslûbuyla elyazması şeklin-de 7534 büyük sayfalık bir metin vardı. Bunu doğru okumak, doğru yazmak, içindeki bolca Farsça ve Arapça metinleri düzgün okumak, aktarmak çetin işti. Hele hele basılabilecek hâle getirmek son derece zor ve sabır gerektiren bir mesâi isterdi.

Allah’ın askeri çoktur demiştik. İşte büyük gönüllü, büyük him-metli bir başka hizmet ehli Mustafa Tahralı bey, bu yorucu işe so-yundu. Önce merhum Selçuk Eraydın’la başlamışlardı. Fakat onun ömrü elvermedi. Böylece işin tamâmı Mustafa Tahralı’nın üzerinde kaldı.

Başka birkaç arkadaşından da yardım almasına rağmen, yükün en ağır kısmı onun üstündeydi. Yeni harflerle 12-13 cilt tutacak bir metnin her sayfasını iki üç defa baştan sona dikkatle okumak, ifâde birliğini sağlamak, zaman zaman yazma nüshayla karşılaştırmak, Arapça ve Farsça ibârelerin doğru yazılıp yazılmadığını kontrol et-mek; seneler süren bu işe bıkip usanmadan ve sabırla devam etmek ancak büyük bir irâdenin ve özel himmete mazhar birisinin yapabi-leceği bir iştir.

Bugün îtibâriyle (mart 2008), dokuz cildi çıkmış olan bu değerli eserin¹⁵ 13 ciltlik bir takım hâlinde, basımının bir yıla kadar tamamlanacağını ümit ediyoruz.

Bu çalışmaya “fetret devrinin bereketi” demiştik. Ülkemizde bugün tasavvuf kültürüne ilgi vardır. Hz. Mevlânâ ve eserlerine duyulan alâka bakımından daha iyi bir durumdayız. Bu alanlardaki her türlü çalışmaya değer verilmektedir. Sözüünü ettiğimiz eserin ciddî bir alâka ve kabûle sâhip olduğu ve olacağı görülüyor. Başta da belirttiğimiz gibi: “Reaksiyonların menfî gayretleri ile değil, aksiyonla-rın yapıcı ve müessir çabaları ile” işe koyulanların mahsulleri devşiril-mektedir.

Mesnevi-i Şerif Şerhi müellifi, zamânında müşterisi olup olmadığına bakmayarak, azimle ve gayretle eserini yazdı. 70 sene sonra bu-gün basılma imkânı buldu. Başta müellif Ahmet Avni Konuk Bey ve Prof. Dr. Mustafa Tahralı olmak üzere, bu hacimli eserin neşrinde emeği olan herkese şükran borçluyuz.

¹⁵ Mevlânâ Celâleddîn Rûmî, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, Tercüme ve şerheden: A. Avni Konuk, I-IX, Kitabevi, İstanbul, 2006-2008.

Sâmiha Ayverdi'de Âile ve Gençliğin Yetişmesi

Hüsnü Y. Livatyalı*

Türk milletinin son dönem îman, fikir ve kültür hayâtında mühim bir yeri bulunan mutasavvıf, mütefekkir ve mürebbî Sâmiha Ayverdi, kendisini çok iyi yetiştirmiş, yetiştiği kültür çevresi içinde genç yaşında girdi-đi terbiye halkası O dost meclisinin nîmetlerini kana kana içmesini sağlamış, oranın gören gözü, konuşan dili ve yazan eli olmuştur. Kendisine bir ezel nasîbi olarak verileni fazlasıyla almış, yazdığı eserleri ve yetiştirdiği gençlik ile yaratılışının farkında olarak bu dünyâdan göçmüştür.

88 yıl süren hayâtına şöyle bir göz atarsak, Sâmiha Ayverdi gençliğinde kısa süren bir evlilik yaşamış, fikren ve mânen anlaşa-madığı eşinden ayrılmıştır. Bu evlilikten bir kız çocuğu doğmuş, kızına hem analık, hem de babalık yapmak ona düşmüştür. Kızı Nâdîde Hanım çok iyi yetişmiş bir sanatkârdır. İyi bir evlilik yapan Nâdîde Hanım'ın biri kız, diğerleri oğlan iki çocuğu olur. Bu dönem-de Sâmiha Ayverdi örnek bir kayınvâlidir. Öyle ki, kızı ve dâmâ-dının mutluluklarına herhangi bir gölge düşmemesi için bir yere gi-deceğinde yerine göre yolunu değiştirir, onların oturduğu binânın önünden geçmezdi. Kaderin cilvesi, Nâdîde Hanım'ın eşi genç yaş-ta vefat edince, bu defa torunlarla yakından ilgilenme görevi ona düşer. Diğer yandan uzun yıllar sevgili ağabeyi Ekrem Hakkı Bey ve annesi Melîha Hanım ile birlikte yaşarlar. Ekrem Hakkı Bey'in iki oğluyla halaları olarak yakından ilgilenmiş, yetişmelerinde çok emeği geçmiştir. Yaşlılık döneminde torunlarının çocuğu beş küçük torunla da yakın ilđisini kesmemiştir.

Sâmiha Ayverdi'nin anneliği sâdece kendi âilesiyle mi sınırlı-dır? O gerek eserleriyle, gerekse cemiyet hayatında edindiği rollerle Türk milletinin Sâmiha Annesi olmuştur. Bir annenin en temel gö-revi sayılacak vatan ve îman aşkını Türk milletinin gençlerine aşıla-mayı bir misyon edinmiş, bu uğurda bütün bir ömrünü, enerjisini ve sağlığını harcamakta tereddüt etmemiştir. Sâdece kitap ve makâ-le yazmakla kalmamış, aziz vatanın her köşesinden, hatta dünyânın değişik yerlerinden kendisine yazan, danışan, derdini paylaşan, bâ-zen de çatan insanlara üşenmeden

* Yrd. Doç. Dr., Selçuk Üniversitesi Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü öğretim üyesi. Konya Aydınlar Ocağı'nın 22 Mart 2008 tarihinde düzenlediği "Sâmiha Ayverdi'nin Hayatı Ve Türk Kültürüne Hizmetleri" konulu panelde sunulan tebliğdir.

teker teker cevaplar yazmış, der-de derman olmaya gayret etmiştir¹⁶. Okurları ve sevenleri arasından kendisine daha yakın olmak isteyenlere karşı kapısı her zaman açık olmuş, mutluluklarında onlarla mutlu olmuş, üzüntülerinde onlarla hemdert olmuştur. Dostlarının evleri ondan gelmiş hediyelerle do-ludur. Bayramlarda herkesten önce ondan tebrik kartı gelir; sevilen-lerin öte âleme göç ettiği acı günlerde ilk tesellî telefonu ondan alınır. Onu “anne” bilenler için onun maddî ve mânevî varlığı her an yanlarındadır. Onu sâdece bir düşünür ve bir yazar olarak anlat-mak son derece eksik bir tanıtım olacaktır.

Uzun sözün kısası Sâmiha Ayverdi bir âile annesi ve bir vatan annesi olarak modern Türk âilesi kavramının merkezine yerleşir. İdeal âilenin nasıl olabileceğini teorik veya felsefî tanımlamalarla değil, bizzat toplum önünde yaşayarak göstermiştir. Problemlere teklif ettiği çözümler, tecrübe ile yaşanmış hikâyelere dayanmaktadır. Kendi hayatını bir idealist, bir Hak fedaîsi olarak yaşamış Sâ-miha Ayverdi'nin çocuk ve gençlerin terbiyesi için tavsiyeleri tamâ-men hayatın içinden gelen realist çözümlerdir. Râtibe adlı eserindeki “Kadın Erkek” isimli makâlesinde “Evliliklerde eşlerin birbirlerini çok sevmeleri ile ortaya çıkan muhabbet kadar göze çarpan diğer bir husûsiyet geliştirdikleri samimiyet, kanâat ve fedakarlık olmalıdır” der. İnsanları birbirine bağlayan ve lehimleyen reçeteyi ise histe ve fikirde birlik, şefkat, muhabbet, saygı, dürüstlük, sabır, ferâgat, kanâat ve bütün bu meziyetle-rin hepsini besleyecek olan îman anlayışı”¹⁷ olduğunu belirtir.

Konuşmamı kendilerinin Mektuplardan Gelen Ses, Hâtıralarla Baş Başa, Bir Dünyâdan Bir Dünyâya, Bağ Bozumu, Millî Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız, Râtibe ve Dünden Bugüne Ne Kalmıştır adlı eserleri ile Sayın İsmet Binark'ın Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları adlı eserini tarayarak hazırlamaya gayret ettim.

Sosyoloji bilimine göre toplumun sosyal yapısı sosyal sistem, sosyal ilişkiler ve sosyal müesseselerden örülmüş bir ağ gibidir. Toplum yapısında sosyal sistemin işleyişinde âilenin önemli bir yeri vardır. Ferdin karakterinin teşekkülünde en büyük sorumluluğu âile taşımaktadır. Âile bir milletin devamlılığı için vazgeçilmez bir unsurdur. Sağlam temeller üzerine kurulmuş âileler, milletin de devletin de temelidir. Türk milletinin târih boyunca yaşamasını sağlayan Türk âilesidir. Âile içinde karşılıklı saygı, sevgi, dayanış-ma, bağlılık ve iş bölümü esastır¹⁸. Âilenin devâmı ve birliği için, âile bireylerinin taşıdıkları sorumlulukların şuurunda olmaları da o derecede önemlidir.

Sâmiha Ayverdi, âileyi toplumun ve devletin temeli olarak görür ve Bir Dünyâdan Bir Dünyâya adlı eserinde “Âile cemiyetin en kü-çük hücre, belki de devlet çatısının en sâdık, en cesur, en celâdetli ve serdengeçti bekçisiydi. Onun için bağları bağlantıları kopmuş veya büsbütün

¹⁶ Sâmiha Ayverdi'nin Mektupları, Neşre haz. İsmet Binark, Kubbealtı, İst. 2002.

¹⁷ Sâmiha Ayverdi, Râtibe, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002, s. 33-36.

¹⁸ Mustafa Erkal, Sosyoloji, 5. baskı, Der Yayınevi, İstanbul, 1993, s. 88-89.

dağılıp mânâsı kalmamış bir âile hayâtı yaşayan cemiyetlerin, bu gök kubbe altında pâyidar olmasını istemek, bataklık zeminde binâ kurmaya benzemez mi?”¹⁹ diyerek âilenin nasıl bir sağlam zemîne oturması gerektiğini ve devletin devâmı için bir kale teşkil ettiğini bildirmektedir.

Yine eserinin bir başka yerinde “Şu halde tek tek ve iç içe halkaları ile devlet zincirini bütünlenecek olan âileyi kurtarmak, onu asırlar boyu tecrübesi yapılmış, dünyânın her çağında îtibar görmüş ve başarı kazanmış klasik kıymetlerin temînâtı altına almak gerek. Türklerin asırlarca denediği ve içinde haşır neşir olduğu o gelenekleşmiş millî ve târihî âile hayâtından her şeye rağmen canlı bereketlere mâlik...”²⁰ diyerek aynı noktaya işâret eder.

Çocuğun yetişmesi üzerinde dururken âileden alacağı temel de-ğerleri sıralar ve “Haram ile helâli, doğru ile eğriyi, güzel ile çirkini okul sıralarına oturmadan âile ortamında öğrenen nesil ne kadar bahtiyardır”²¹ der.

Türk milletinin birbirine emânet ettiği bu terbiyeyi devam ettir-menin âilelerimizin bir îman borcu olduğunu söyler. Onun için de âile Türk fikriyat ve ahlâkının bir mecellesi olmuştur. Bu sebeple Müslüman-Türkün târihî düşmanları bu temel değere nişan almış-lardır. Çevremizde gördüğümüz olumsuzluklardan O da rahatsız-dır, ancak ümitsiz değildir.

Bütün bunlara rağmen Türk milleti gelenekleşmiş millî ve târihî âile hayâtından canlı bereketlere mâliktir ve bu mirâsın artığını âile hazînesi içinde saklamakta bulunan bir millî hâfızaya sâhip olduğu kabul edilmelidir. “İnsan için kalp ne ise fert ve cemiyet için de âile odur” diyen Sâmiha Ayverdi “katışıksız bir îman anlayışı ile neden me-sut devirleri geri gelmesin”²² diye devam eder.

Buradaki düşünce onun yetiştiği temel zeminde ve âile yapısın-da aranmalıdır. Milli Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız adlı eserinde şu veciz sözlerle belirttiği üzere “Müslüman-Türk terbiye an’anesinde sembol insandı. Onun için de, Türk âilesinde terbiye ve disip-lin reaksiyonlarla değil, aksiyonlarla verilirdi... Çocuk daha anasının sü-tünden kesilmeden an’anenin, îman ve ahlâk anlayışın eline teslim edilir, asırların arkasından gelmiş bu sağlam, köklü ve terâzili nizam çocuğun şahsiyet yapısını kurar, böylece de vicdânî ve içtimâî bünyeyi rahvan ve emin adımlarla istikbale doğru yürütürdü.”²³ Çamlıca’daki oturdukları yazlık eve bitişik komşu evin bahçesine girme ve oynama izni veri-lirken “İstedığınız gibi dolaşın oynayın, fakat meyvelere, çiçeklere el sür-meyin. Çünkü size sâdece oynama müsâadesi verdiler” diyen âile bü-yükleri “habersiz izinsiz başkalarının malına el uzatmak haramdır”²⁴ de-meyi ihmal etmemişlerdir.

¹⁹ Sâmiha Ayverdi, Bir Dünyâdan Bir Dünyâya, Kubbealtı, İstanbul 2007, s. 107

²⁰ Age, s. 107-108.

²¹ Age, s. 106.

²² Age, s. 110.

²³ Sâmiha Ayverdi, Milli Kültür Meseleleri Ve Maârif Dâvâmız, Kubbealtı, İst. 2007, s. 280.

²⁴ Age, s. 97

Bugünün anne-babalarına daha ne söy-lenmelidir?

Sâmiha Ayverdi evlâtlarına vasiyetnâmesinde “Elhamdülillah paramız helâldir. Sakın bu tertemiz elde edilmiş varlığa haram katmayın. Onu gene helâlinden çoğaltıp hayır yapmaya bakın.”²⁵ diyerek haram-helâl konusundaki hassâsiyetini dile getirmiştir.

Hatıralarla Başbaşa adlı eserinde “Ananın babanın evlâtlarına bira-kacağı en büyük tükenmez mîras ise maddî varlıklarından pek çok değerli olan, âileyi, cemiyeti ve memleketi hayra ve selâmete götüren prensiplerdir ki çalınması, kaybolması, yanması, yıkılması, tükenip iflâs eylemesi olma-yan tek ve gerçek varlık işte budur”²⁶ demektedir.

Onun görüşüne göre, çocuk yetiştirilirken anne babaların dav-ranışları üzerinde durur ve onlara “...sevgi ve dostluk, kayaları parça-layan ağaç kökleri gibi, sırasında en sert, en katı yürekleri bile tuzla buz edip yumuşatır.”²⁷ diyerek sevgi ve şefkatin önemini belirtir. “Evlât ne bir müstemlekedir, ne de çiftlik. Ancak Allah’ın emânetidir ve ana ba-banın vazîfesi de bu emâneti en iyi şekilde yetiştirmektir.”²⁸ Dünden Bu-güne Ne Kalmıştır adlı eserinde çocuk yetiştirme ile ilgili tavsiyelerde bulunurken anne babalara Hz. Ali’nin “Çocuklarınızı onların yaşaya-cağı devrin şartlarını göz önüne alarak yetiştirin”²⁹ sözünü hatırlatır. Aynı eserde çocuk yetiştirme ile ilgili âilenin sorumluluklarını sa-yarken bu konuda annelere hitap eder ve “Hiç şüphesiz büyük pay anneye düşmektedir”³⁰ diyerek anne babalara seslenir.

Düşünürümüz çocuk terbiyesi konusunda, “aşırı tasarruf, baskı ve müdâhalenin şahsiyet yapısının teşekkülünü bozacağını ve irâdeyi za-yıflatacağını” belirtir. Çocuklarımızı “kontrol etmeyi ama bunu his-settirmeden yapmamızı” tavsiye eder³¹.

Sâmiha Ayverdi “çocuklarımızın yetişmesinde en başarılı taktiğin onlarla arkadaş olmak, hem de araya bir saygı mesâfesi koymak olduğunu” söyler. “Evlâtlarımıza öğretmek istediğimiz değerli hikâye, hâtıra ve me-cazların ise bilhassa sıcak âile toplantıları içinde anlatılmasını ister. Ço-cuklarımızın isteklerine ne her zaman evet ne de her zaman hayır dememe-yi, mâkul isteklerinin yapılmasının vâzîfemiz olduğunu” bizlere bildirir³².

Çocuklarımıza temel prensipler verilirken yaşanmış hayat hi-kâyeleri yolu ile haramı helâli, sevâbı, maddî ve mânevî mânâda cömert, fedâkâr ve ferâgatli olmayı, vatan ve îman aşkının öğretil-mesini doğru bulur.

Yine Hâtıralarla Başbaşa isimli eserinde “Dil ne kadar güzel sözler

²⁵ Sâmiha Ayverdi’nin Mektupları, Neşre haz. İsmet Binark, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 2002, s. 230

²⁶ Sâmiha Ayverdi, Hâtıralarla Baş Başa, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, 1977, s. 90

²⁷ Age, s. 101

²⁸ Age, s. 86

²⁹ Sâmiha Ayverdi, Dünden Bugüne Ne Kalmıştır, Kubbealtı Neşriyatı, İst. 2006, s. 204

³⁰ Age, s. 187-188

³¹ Sâmiha Ayverdi, Hâtıralarla Baş Başa, Kubbealtı, İst. 1986, s. 86

³² Age, s. 86.

söylerse söylesin, fiil ve hareketlerin tesiri ile asla yarışamaz, suya atılan taşın yaptığı halkalar gibi uzayabildiğimiz yerlere kadar, hayırlar, iyilikler, doğruluklar ve güzellikleri dalga dalga uzatmakla mükellef olduğumuzu görüyoruz.” derken “öfke gelir göz karartır, öfke gider yüz kızartır” atasözümüzü hatırlatır ve iç kontrolün önemine işâret eder. Anne-baba olarak yerinde söylemesini, yerinde susmasını bilmek için “eline, ayağına, gözüne, kulağına, duygu ve düşüncelerine...”³³ hükmetmemiz gerektiğini, bu güzel hasletlerin gençliğinde kendini bekleyen buh-ranlara karşı çocuğumuzu peşinen sigortalamak olduğunu açıkça belirttiğini görüyoruz.

Sâmiha Ayverdi'nin yazdıklarına göre çocuklarımıza “...güçleri yettiğince etraflarına iyilik yapmayı, şefkat ve muhabbet göstermeyi, hoş görmeyi ve affetmeyi, akıllarından ve duygularından pay çıkarmayı ve keseleriyle de iyilik etmeyi, kendi çektiğimiz ızdırap ve acıları başkalarına çektirmemenin insanoğlunun varabileceği en ulvî duraklardan biri olduğunu anne baba olarak bizzat göstermemiz gerektiğini...”³⁴ anlıyoruz.

Daha on, on iki yaşında iken Cevdet Paşa'nın Kısas-ı Enbiyâ'sını ve diğer eserleri okumuş bulunan Sâmiha Ayverdi, *Türk Tarihinde Osmanlı Asırları*, *Türk Rus Münâsebetleri ve Muhârebeleri*, *Edebî ve Mâ-nevî Dünyâsı İçinde Fâtih* gibi eserleri ile târih bilimine yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bu eserlerde kronolojik siyâsi târih yerine kültürü, sanatı, edebiyâtı, mîmârîsi, mûsikisi ile târihe kültürel bir zenginlik kazandırmıştır. Bugün batıda önem verilen içtimâî târih anlayışının güzel örneklerini vermiştir. Târihimiz millî hâfızamızdır. Genç ne-sillerin millî târih bilinci altında yetişmeleri, ülkemizin geleceğine konmuş en önemli harçtır.

Kendi coğrafyamız üzerinde dururken “Mâzi akıl danışılacak en doğru sözlü ve tecrübeli bir dosttur. Şu halde bugün de kuvvet, şevk ve hayat kaynağımızın kendi öz değerlerimiz olduğunu unutmamak bizim için bir ölüm kalım mâcerâsı olsa gerek. Kendi coğrafyamız üstünde Türk kalarak devam ve bekâyı istiyorsak, kendi kendimizden yüz çevirmemek”³⁵ gerektiği üzerinde durmuştur. Burada millî hâfızamızı kaybetme-memiz gerektiğine ve toplumda millî refleksler kaybedilir ise bunun telâfisi zor ciddî sonuçlar doğuracağına önemle işâret edilmektedir.

Torunlarına yazdığı mektupların neşredildiği Mektuplardan Ge-len Ses sâdece kendi torunlarını değil, bütün Türk çocuklarını kapsayan bir tavsiye ve temenniler mecmuasıdır. Yıllar önce bu kitabı okuyan bir öğrencim “Mektupla kültürel meselelerin anlatılabileceğini ilk defa gördüm” demişti. Söz konusu mektuplar gençliğin yetişmesi için lüzumlu fikrî zemîni ifâde eden, mektupla şuurlu in-san yetiştirmeye en canlı örneklerdir. Torunlarına seslenirken “gü-cün yettiği ölçüde etrafına faydalı olmayı zevkli bir vazîfe hâline getir, sözünde durman, mâneviyattan

³³ Age, s.87-88

³⁴ Age, s. 89

³⁵ Age, s. 15

istimdat edip gıdâlanman ne kadar şükre şâyan”³⁶ der.

Türk Târihinde Osmanlı Asırları adlı eseri ile Osmanlı Türklüğü-nün 13. asırda yeryüzünün benzersiz ve büyük devletini kurarak 600 senelik ömrüne ilk adımlarını nasıl attığını anlatır. Ayverdi’ye göre Osmanlılar tasavvuf terbiyesinin kaftanı içinde Türk gücünü İslâm îmânı ile birleştirerek yeryüzüne yeni bir terkip ile boy atmış-lardır. Onun için de îman heyecânı hareket hâline gelerek kütlenin bütününe sirâyet edip benimsenmiştir. Tasavvuf terbiyesinin teme-linde şahsî hırs ve hayvânî duygulardan arınmak suretiyle üstün ve çok yüce bir anlayış hâkim olmuştur. Hadîs-i şerif’te Resulullah Efendimiz’in insanların en üstünü kimdir? suâline cevâben “Malı ile canı ile Hak rızası için mücâdele edendir” buyrulduğuna dikkati çek-mekte ve gençlerimize hayat dersleri vererek yol göstermektedir.³⁷ Mektuplarının birinde bir büyük mutasavvıfın “kardeşlerinizin sıkıntı ve yüklerine iştirak ediniz, kalplerini incitmeyiniz, ayıplarını örtünüz; on-lara noksan gözü ile bakmayınız”³⁸ buyruğunu dile getirmektedir.

Hayâtımızda şikâyetlerimizin bizi nasıl yiyip bitirdiğini açıklar-ken “Hayat demek mesuliyet demektir. Karşına çıkan zorlukları hoşluk ve tatlılıkla hal edebilme îtiyâdı kazanmak gerekir. Zîra şikâyet hiçbir mesele-yi halletmez. Hatta daha da güçleştirir. İş her şeyi kolayından almayı bil-mektir. Şikâyet tuzlu suya benzer; içtikçe susatır, susadıkça içtirir”³⁹ şek-linde ifâdelerle konuyu anlatır.

Halka hizmetin Hakk’a hizmet olduğunu her vesîle ile hatırla-tan Sâmiha Ayverdi “kendini düşünmeden fedakârlık ve ferâgatle çalış-mak îcap ettiğini” belirterek her iki cihan saâdeti için bu dünyâdaki tavrımızın ne olması gerektiğini anlatır. Gençliğin yetişmesinde ve gelişmesinde seyahatin bir hayat mektebi olduğunu, insanoğlunun karakterinin teşekkülünde tecrübenin ve hâdiselerin önemli rol oy-nadığını açıklar. Görünenler, dinlenenler, fotoğraflananlar bizim ufkumuzu geliştirir. Gençlerimizi “yerinde karar vermeye, hissî ve fevrî işler yapmamaya” kendilerini alıştırmalarını, sivrilikleri törpüle-melerini söyler.

Torununa yazdığı mektubun bir başka yerinde “Sen kendi hayâ-tının mîmârısın, hâdiseleri iyi veya kötü kullanman, onları sana zararlı ve-ya faydalı kılar”⁴⁰ diyerek hâdiseler karşısında nasıl davranılacağını hatırlatır. Kitaplarından telif hakkı almadığını, kitaplarını memle-kete bir hizmet olması için yazdığını açıklar⁴¹.

Gençliğin tahammül yaşı olduğunu, güçlükleri kolaylığa çevirmenin yolunun sevgi ve karşılıklı anlayış ile halledileceğini, vatan için fedâkârlık gerektiğini belirtir. Dili, dîni târihi, örfü ve âdetleri yıkılmış nesillerin acı

³⁶ Sâmiha Ayverdi, Mektuplardan Gelen Ses, Hülbe Yayınları, İstanbul, 1985, s. 13

³⁷ Age, s. 11-15.

³⁸ Age, s.

³⁹ Age, s. 27

⁴⁰ Age, s. 30

⁴¹ Age, s. 31

hatta zehirli meyvelerinin kültür piyasasına hâkim olduğunu, bunun ülkemiz için doğuracağı tehlikeleri çekinmeden yazar⁴².

Ahde vefânın bir hayat prensibi olduğunu kendi davranışı ile gösterir. “Hikmetin başı Allah korkusudur⁴³” der.

Evlâtlarımızın şefkatli bir anne babaya, sıcak bir ev ortamına, bol gıda ile berâber terbiye ve disipline ihtiyacı olduğunu ve çocuklar için ciddi bir kütüphâne hazırlanmasının iyi bir şey olacağını⁴⁴ yazar.

Mektuplardan Gelen Ses adlı eserdeki 20.02.1979 târîhli mektubun bir bölümünü burada zikretmeden geçemeyeceğim. Times Gazete-si’nden nakledildiğine göre bir Fransız coğrafya âlimi olan Elysee Reclosse Türk’ün seciye ve karakteri üzerinde dururken “Türk hiç-bir zaman aldatmaz” tespitini yapar. Avrupa’nın en büyük tâcir milletlerinden olan İngilizler de aynı fikirde idiler. Türkiye ile ticâ-ret yapan İngilizler için de Türk tâciri unvânı itibarlı bir mevkidir. İngiltere’de XVII-XVIII. asırlarda birçok Londra şehreminleri bu tâcirler arasından intihap edilmiştir. Hâlen Türk tâciri bulunmuş olmakla iftihar eden İngilizler olduğunu belirtirken yazar “burada ne idik, ne olduk⁴⁵” der.

Gençlere örnek olacak bir davranış olarak ileri yaşına rağmen Kubbealtı Akademisi Kültür Ve Sanat Vakfı’nın hazırlamakta olduğu lugat çalışmasına yardımcı olmak amacıyla Mecelle-i Umur-u Be-lediye isimli kitabın dört yüz sayfalık bir kısmının fişlenmesi işini üzerine almıştır⁴⁶. Bu konudaki takdiri size bırakıyorum.

Gençliğimizde görmek istediği hasletler olarak “insanlar riyâsız, düzensiz, yalansız, müşfik ve yumuşak bir anlayış içinde olsalar, kendileri de dünya da ne kadar rahat ve huzurlu olacak” demek sûretiyle iyi insanın özelliklerini sayar ve “riyâsız, dolambaçsız, ard düşüncelerden ve küçük hesaplardan arınmış insanlara⁴⁷” hayranlığını ifade eder.

Konuşmamı İlhan Ayverdi Hanımefendi’nin Sâmîha Ayverdi ile ilgili şu veciz sözleri ile noktalamayı uygun buldum: “Güzelden ses getiren, güzel, ulvîden haber veren, ulvîdir. Sâmîha Ayverdi hayâtı bo-yunca ulvî kaynaktan haber verendir. Yakın çevresinde bulunma bahtiyar-lığına erenlerden biri olarak birkaç görüp göstermeye çalışmakla bu hâriku-lâde zengin şahsiyetin asla anlatılamayacağını idrâki içindeyim. Öyleyse bu yazılanlar nelerdir? Şundandır ki övülmeye, büyütülmeye ihtiyacı yok-tur amma prensiplerinin yaşanmasına her zaman müştaktır. Ömrü boyun-ca inandığı gerçekleri hiç inhiraf etmeden yaşamış olan bu mütefekkir mü-rebbinin şâhit olduğum en mühim husûsiyetlerinden biri bütün yakınları-nı da aynı ihlas ve sâmiyiyet üzre görmek istemesi ve onlardan hakikat nâmına kabul ettikleri ne varsa sözde bırakmayıp hal edinmelerini, o hakî-

⁴² Age, s. 40

⁴³ Age, s. 49

⁴⁴ Age, s. 53

⁴⁵ Age, s. 59-60

⁴⁶ Age s. 58

⁴⁷ Age, s.61

katlerle yaşamalarını beklemesidir.”⁴⁸

⁴⁸ İlhan Ayverdi, Takdim, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Yazı Hayatının 50. Yılında Samiha Ayverdi Hâtıra Sayısı, Yıl:17 (4), Ekim 1988, İstanbul, s. 3

Hastalara Şifâ, Dertlilere Devâ

Prof. Dr. Beynun Akyavaş

“Aziz İstanbul”da, buram buram târih ko-kan Üsküdar sokaklarında, “Kendi Gök Kubbemiz”in altında dalgın dalgın dolaşıyorum. “Zihnim bu şe-hirden, bu devirden çok uzakta”!... Biraz evvel İskele Meydanınday-dım, Kânûnî'nin kızı Mihrimah Sultan'ın, Nişancı, Sancak Beyi, Kaptan-ı Derya, Kubbealtı Veziri Kara Davud Paşa'nın önünden geçtim, Sultan IV. Murad'ın Alemdarı olduğu, Bağdad Seferi'nde Sancak-ı Şerif'i taşıdığı söylenen Alemdar Ahmed Baba'ya Fâtihalar okudum... Ne zaman gelmişim Atik Vâlîde semtine!... Yahyâ Kemal Beyatlı'yı, Tanburî Cemil Bey'i nasıl hatırlamam buralarda? Eski bir plâkta çalan Tanburî Cemil Bey'in sihirli nağmeleri kulaklarımda, Yahyâ Kemal Bey'in Ziyâret'i dilimin ucunda, dolaşıyorum:

Yine birlikte, bu mevsimde, Atik-Valde'deyiz;
Yine birlikte, bu mevsimde, gezip sezmedeyiz
Bu çınarlarla siyah servilerin gölgesini;
Bu şadırvanda suyun sanki ledünnî sesini.
Eski mîmâra nasıl rahmet okunmaz burada?
Suyu cennetten akıtmış bu güzel manzarada;
Bu duvarlarda, saatlerce temâşâ değer,
Çiniden, solmayacak bahçeler açmış yer yer;
Mânevî rahata bir çerçeve yapmış ki gören,
Başka bir âlemi görmekle, geçer kendinden.
Bu ziyârette vakit geçti, güneş battı, yazık!
Haz ve duyguyla Atik-Valde'de bir gün yaşadık.

Üsküdar'ın ve XVI. asrın baha biçilmez mücevherlerinden olan ve Sultan II. Selim'in kadını, III. Murad'ın vâlidesi Nurbânû Vâlîde Sultan tarafından “Ser mühendisân-ı cihan mîmâr-ı bî akran” Koca Sinan Ağa'ya yaptırılan ve Atik Vâlîde, Eski Vâlîde isimleriyle de bilinen Vâlîde-i Atik Câmîi ve külliyesi Feth-i Mübîn'de gürleyen, yeri göğü inleyen top taşlarından ve güllerinden birkaçının hâlâ görülebildiği Toptaşı'nda, bir tepenin üzerinde nur saçıyor etrâfına. Muazzam ve muhteşem Câmîin Âyet kitâbeleri, celî sülûs hatları, çinileri, altın nakışları, sedef kakmaları ve iki ulu çınarın gölgesin-deki mermer oyma şebekeli şadırvanı!... Bir ihtişam, bir güzellik, bir zarâfet deryâsı içindeki bu Câmîde üç yüz sene kadar evvel Hızır Aleyhisselâm'ın görüldüğünü söylerler. Niye görünmesin?

Külliyede medrese, hazîre, daha evvel Üsküdar Askerî Rüşdiyesi, bugün Sokullu Mehmed Paşa İlköğretim Okulu olan tabhâne (hasta-hâneden taburcu edilen hastaların dinlendiği ve misâfir kabul edilen yer), yakın târihlere kadar Toptaşı Cezâevi olarak kullanılan dârülha-dis, kervansaray, başta hastalar olmak üzere kervansarayda kalanla-ra, misâfirlere ve fakir fukarâya pişirilen nefis yemeklerin dağıtıldığı imâret, fodla fırınları, aşçıbaşı konağı, dârüşşifâ (bimarhâne, hastahâ-ne, tımarhâne), dârüşşifâ mescidi, hamam, çeşmeler, sıbyan mektebi, vs. var. Ne yazık ki, ecdat yadigârı ve bir medeniyetin aynası olan bu emsalsiz eserlerin bâzıları yok olmuş, bir kısmı da harap, perişan!...

Üsküdar'ın ilk Vâlîde câmii olan bu Câmiden aşağı yukarı ya-rım asır sonra inşâ edilen ve Orta Vâlîde Câmii olarak da bilinen, Sultan IV. Murad'ın ve Sultan İbrâhim'in vâlidresi Mahpeyker Kö-sem Vâlîde Sultan'ın Çinili Câmii ve nihâyet XVIII. asrın başında yaptırılan Sultan III. Ahmed'in vâlidresi Gülnûş Emetullah Vâlîde Sultan'ın Cedid Vâlîde, Yeni Vâlîde Câmii. Üsküdar'ın üç vâlidresi!...

Rivâyete göre, Atik Vâlîde Câmiiinde binâ emîni olarak çalışan mîmar Nasuh bu muazzam inşaatın artan malzemesiyle Üsküdar'-da Hayreddin Çavuş Mahallesinde, Büyük Selim Paşa Caddesi ile Rufâî âyinleri ile meşhur Âyin Sokağının birleştiği yerde kendi adı-na evvelâ Rufâî dergâhı olan bir câmi yaptırmış, hâdise duyulunca idam edilerek bu câmiin hazîresine defnedilmiş, câmiin adı da Kur-ban Nasuh veya halk arasındaki lakabıyla Kurbağa Nasuh olmuştur.

Başka bir rivâyete göre, bu hikâyenin hakikatle hiçbir alâkası yoktur. Câmiiin Atik Vâlîde Câmii'nden artan malzeme ile yaptırıldı-ğı doğrudur ama bu malzemenin kullanılabilmesi için Nurbânû Vâlîde Sultan'ın müsâadesi alınmıştır. Mîmar Nasuh Allah'dan kor-kan, dîni bütün bir insan ve bir hayır sâhibidir. Rufâî tarikatine bağ-lı olup şeyhinin vefâtından hemen sonra vefat etmiştir.

Atik Vâlîde Câmii külliyesini görebilmek için Hasan Çavuş Çeşmesinin önünden ve ahşap bir çatının altındaki demir cümle kapı-sından geçip büyük avluya girdim. Koca koca ağaçlar, ıhlamurlar, çınarlar, yerlerde kırmızıdan mora, mordan sarıya, sarıdan yeşile hüznü sonbahar yaprakları. Sağ tarafta imâret, karşımda dârülha-dis, arkamda kervansaray, solumda dârüşşifâ.

Bu dârüşşifâda din ve millet ayrılığına bakılmadan her hasta in-san tedâvi edilir, fukarâ hastalara parasız ilâç verilir ve yine iyi he-kim olması şartıyla her hekim burada vazîfe görebilirmiş. Toptaşı Tımarhânesi'nin son Sertabibi meşhur Doktor Mazhar Osman Ho-ca'dır. 1927'de tımarhâne kapanmış ve hastalar Bakırköy'deki hasta-hâneye taşınmıştır.

Türk edebiyâtına ve mûsikîsine damgasını vuran Neyzen Tefik Kolaylı merhum (1878-1953) kendisinden başka hiç kimseye benzemeyen, darmadağın bir hayat yaşayan, hiçbir kâideye hattâ tıb-ba bile boyun eğmeyen, rûhundaki fırtınalarla boğuşan, yapayalnız bir insan. En yakın dostu üflediği ney'i. Nedim'in:

Nâyın diyebilmem ki ne hâlet var içinde

dediği gibi, içindeki havayı bile ateşe döndüren ney'in derûnunda ne olduğunu kim bilebilir? Belki Neyzen biliyor, hissediyor ve alev alev yanıyordu. İşte bu zor günlerinde, herkes gibi ona sonsuz hür-met ve muhabbet duyan hekimler “Hastahânelere yatıp da hasta ola-mam ben” itirazlarına rağmen Neyzen’i yalvara yakara hastahâne-lere ve zaman zaman da Toptaşı’na götürürler, odasına, yatağına ya-tırıp tedâvisine başlarlarmış. Bir seferinde, aradan geçen birkaç gün-e rağmen Neyzen’in midesindeki ağrı kesilmemiş. Bir sabah güler yüzle odasına giren ve hastaya nasıl olduğunu soran hazâkat yâni mahâret, tecrübe sâhibi, mesleğini iyi bilen doktorlara Neyzen’in işte hemen o anda ağzından döküliveren cevabı, meşhur hicivlerinden biri:

Bir hazâkatzedeyim
Mîdemi tıp tepti benim
Kırk katır tepseydi
Yıkılmazdı şu nâçiz bedenim!

Mey’in peşinde meyhânelerden çıkmayan Neyzen ney’i ile be-râber hastahânelerden de tımarhânelerden de çıkmamış ve bunu bir gün şöyle söylemiştir:

Bir buluttum, yıldırım oldum da düştüm pâyine
Meclis-i yâranda çaktım, Toptaşı’nda güreledim.

Sâdece hürriyet isteyen, dünya malıyla mülküyle, parasıyla pu-luyla hiç alâkası olmayan bu “muhteşem derbeder”, vefâtında, kab-rinin başında “Kartal tepelerine bir kâinat gömdük” dedirtebilen se-râzât Neyzen hiciv ve nükte sanatının büyük kudretleri Nef’î ve Eş-ref gibi arkasında hakikaten doldurulmaz bir boşluk bırakmıştır.

Gördüğüm başka bir dârüşşifâ da Tunca Nehrinin kıyısındaki Edirne Külliyesi Dârüşşifâsı’dır. Câmî ve külliyesi Fâtih Sultan Mehmed Han’ın oğlu Sultan II. Bayezid, Bayezid-i Velî tarafından 1484-1488 senelerinde yaptırılan bir eser-i hayr’dır. Külliye Câ-miden başka medrese-i etibbâ (hekim yetiştirilen medrese), tabhâne ve imâret bulunmaktadır, hamam, sıbyan mektebi, muvakkithâne, mehterhâne, vs. kaybolmuştur.

Altmış müze arasından Avrupa Konseyi “2004 yılı Avrupa Mü-ze Ödülü”nü kazanan ve bugün Sağlık Müzesi olarak kullanılan Külliye hakikaten görülmeye değer.

Hekimlerinin, hocalarının arasında Ahî Çelebi gibi büyük isim-lerin bulunduğu Edirne Dârüşşifâsı’nda da Osmanlı dârüşşifâların-dan Bursa’da Yıldırım Bayezid, İstanbul’da Fâtih, Haseki, Süleymâ-niye, Atik Vâlîde, Sultan Ahmed, Manisa’da Hafsa Sultan, vs., Sel-çuklu dârüşşifâlarından Manisa, Kayseri, Konya, Sivas, Akşehir, Kastamonu, Aksaray, Tokat, Malatya, Kütahya, vs. dârüşşifâlarında olduğu gibi “Hastalara şifâ, dertlilere devâ, divanelerin rûhuna gıdâ ve def’i sevdâ” aranırılmış.

Ortaçağ Avrupasında bu bedbaht insanları, halk arasındaki tâ-biriyle delileri, akıl ve ruh hastalarını içine cin girmiştir, şeytan gir-miştir diye diri

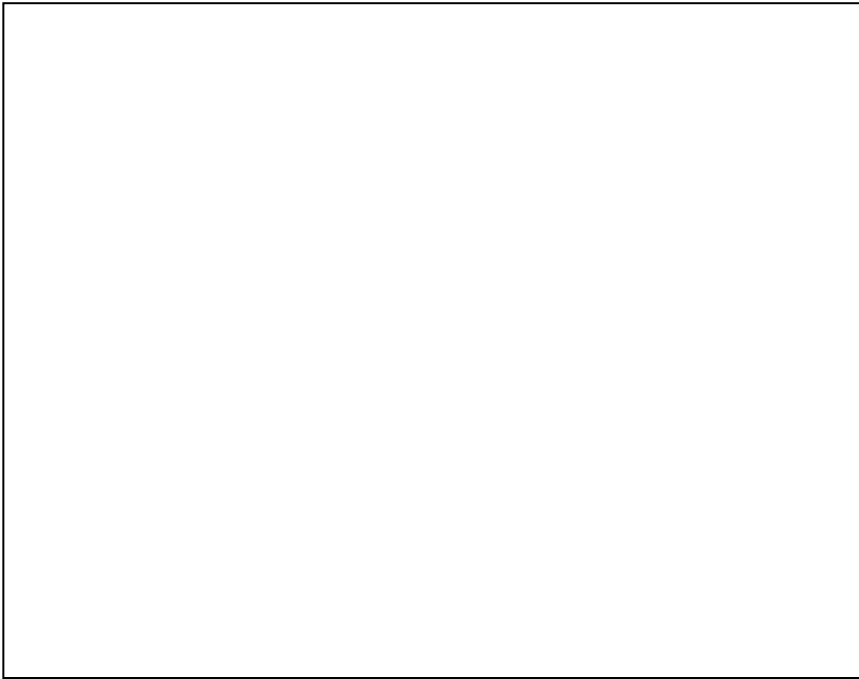
diri yakarlarken Türkler tedâvi çâreleri aramışlar, bulmuşlar ve birçok hastaları da şifâya kavuşturmuşlardır. Meselâ Edirne dârüşşifâsında hastalara fiskiyelerinden akan şırl şırl su seslerini dinletirler ve on sanatkârdan meydana gelen bir mûsikî he-yeti haftada üç gün hânendelerle, sâzendelerle “fasl-ı mûsikî eder-ler, Allah’ın emriyle, nice hastalar saz sesinden hoşlanır ve rahat ederler” imiş. Rast makâmı havâle, felç illetine devâ imiş, ısfahan zihni açar, zekâyı arttırmış, nevâ kadın hastalıklarına iyi gelirmiş ve gönül okşayıcı imiş, zengûle kalp hastalıklarına, hicaz idrar zor-luğuna, bûselik kulunç, bel ağrısına, uşşak kalp, karaciğer, mîde hastalıklarına şifâli olup hüseynî ise ferahlık verir ve sükûnete kavuşturmuş.

Sultan II. Murad, Edirne Sarayında bir Şehzâdesinin, yâni gele-ceğın Fâtih Sultan Mehmed Han’ının dünyâyı şereflendirdiği müj-desi verildiği zaman ellerini kaldırıp Allah’a hamd ü senâlar etmiş ve “Ravza-i Peygamberî’de bir gül-i Muhammedî açtı” demiştir. Bu gül-i Muhammedî’yi yetiştiren hocaların başında babası Sultan II. Murad ile Molla Gürânî, Molla Hüsrev, Hocazâde gibi âlimlerle be-râber Akşemseddin bulunmaktadır. Büyük bir âlim olan Akşemseddin hoca olarak hem Büyük Fâtih’i yetiştirmiş hem de hekimliğiyle başta seretan (kanser) illeti olmak üzere nice hastaları şifâya kavuş-turmuştur. Şifâyâ kavuşan bu hastalardan biri de Kazasker Çandar-lıoğlu Süleyman Çelebi’dir. Tıp târihinde ilk defa mikroptan bahse-den ve hastalıkların mikropla bulaştığını iddia eden hekimin Ak-şemseddin olduğu kabul edilmektedir.

Edirne dârüşşifâsının hekimbaşısı ise doksan yaşının üstünde iken hacdan dönerken Kâhire’de vefat eden Ahî Çelebi’dir. Ahî Çe-lebi bilhassa böbrek ve mesâne taşları ve idrar yolları hastalıkların-da meşhur bir hekim olduğu gibi hayır eserleriyle de meşhurdur. Bunlardan biri İstanbul’da Zindankapısı’ndaki Ahî Ahmed Çelebi Câmii’dir. Evliyâ Çelebi rüyâsında işte bu câmide Peygamber Efen-dimiz’i görmüş ve heyecânından “Şefaât Yâ Resulallah” diyeceği yerde “Seyahat Yâ Resulallah” demiş, ondan sonra da seyahatlerine başlayarak ilim, kültür ve târih âleminin vazgeçilmez eseri olan on ciltlik muhteşem Seyahatnâme’sini yazmıştır.

İstanbul’da her Müslüman Türkün ziyâretine koştığı Merkez Efendi ruh hekimidir. Yavuz Sultan Selim Han’ın başkadını, Kânûnî Sultan Süleyman Han’ın vâlidesi, güzelliği ve hayırseverliği ile meş-hur Hafsa Sultan’ın arzusu üzerine Manisa’da şeyh ve hekimbaşısı olarak vazife görmüştür. Merkez Efendi 41 çeşit maddeden bir mâ-cun yapmış ve bu mâcunu hastalarına ilâç ve şifâ olarak vermiştir. Hâlâ her nevrûzda Sultan Câmii’nin minârelerinden atılarak halka dağıtılan mesir mâcunu söylendiğine göre işte bu mâcundur.

Cihan-ı âlem bilir ki, Farâbî (870-950), İbni Sina (980-1037) gibi dünya tıbbının zirvelerinde parlayan hekimler yetiştiren Türkler fev-kalâde hekimlerle, hocalarla, hastanelerle asırlar boyu insanlığa hiz-met etmişler, hastalara şifâ, dertlilere devâ bulmaya çalışmışlardır.

Tarhan Vâlide Sultan

Hicran Göze

IV Sultan Mehmed'in (Avcı Mehmed) anne-si. Sultan İbrâhim'e bir oğlan çocuk doğurarak onu ilk defa baba yapmış ve böylece Hânedân'ın bu yol ile devam etmesini sağlamıştır. Kayınvâlidesi Kösem Sultan gibi Ukrân kökenli ama onun aksine Osmanlı târihine hayırla ve rahmet-le anılarak geçmiş, zarif, ince yapılı, mâvi gözlü ve sapsarı saçlı gü-zel bir genç hanım. Çok zor şartların içinde yaşamış, o şartlarla bo-ğuşmuş bir kadın. 14 yaşında bir câriye olarak takdim edildiği Sul-tan İbrâhim'in sınırları iflas etmiş durumdadır. Korkulacak kadar sert bir iktidarın kahramanları olan II. Osman ve IV. Murad devirle-rini endişe içinde Topkapı Sarayı'nın bir dâiresinde kapalı olarak geçirmiş, dört kardeşinin ağabeyleri tarafından katledildiğini görmüştür. Sıra bana ne zaman gelecek korkusu ile yatıp kalkmıştır. Onu, ağabeyi IV. Sultan Murad'ın elinden kurtaran herhalde Hâne-dân'ın devâmını sağlayacak tek şehzâde oluşudur.

Dâiresinden, kendisine bir oyun oynandığını zannederek “Siz hîle edersiz, bende saltanat hevesi yoktur. Karındaşıma böyle bildi-resiz!” diye haykırarak âdeta zorla, kollarından tutulup sürüklene-rek çıkarılmıştır. Çok yıpranmış sınırlarının yanı sıra hayatının so-nuna kadar geçmeyen bir baş ağrısı ile boğuşmaktadır. Kardeşi IV. Murad'ın cesedini görünce bile inanmayan gözlerle bakmış. “Acaba bana bir oyun mu oynuyor.” diye düşünmüştür. Kendisini tesirsiz hâle getirmiş oğlunun ölümüyle rahat bir nefes almış Kösem Sultan ise bu oğlunun tahta geçmesi ile kuvvetli günlerine tekrar kavuşaca-ğın ümit etmekte, hâlâ korku içinde olan oğluna “Arslanım var kendi gözlerinle nazar eyle! Karındaşın ölmüştür” diyerek cesâret vermektedir. Ama Sultan İbrâhim kısa zamanda hırs küpü annesi Kösem Sultân'ı iktidardan uzaklaştırmış ve Kıbrıs'a sürmekle tehdit edecek kadar da akıllanmıştır.

Önceleri ağabeyinin kendisini kaptırdığı sefahatten uzak dur-muşsa da daha sonra aynı sefih ve dalkavuk grupların esiri olmuş-tur. Buna rağmen zamânının salgını vurgunculukla mücâdele etmiş ama annesi Kösem Sultânın arka çıktığı bu vurguncu Ağalar Salta-natı'nı bir türlü yıkamamıştır. Hal'ini tâkip eden birkaç gün içinde, sipâhilerin ve halkın ihtilâle benzeyen başkaldırısına rağmen ağa-larla işbirliği yapan Kösem Sultân'ın tahriki ile iki câriyesiyle kapa-tıldığı her tarafı tuğlalarla örülmüş dâirede kendisini bu duruma düşürenlere küfür dâhil her türlü hakâreti

sıralayarak öldürüldü. Babası öldürüldüğünde oğlu IV. Mehmet henüz 7 yaşını sürüyordu. Korkmasın diye biat merâsimi kısa kesilmiş, ricalden pek çok kişi biat edememişti. IV. Mehmed, babasının öldürülmesine sebep olan 70 kişinin adlarını bir deftere yazmış, daha sonra hepsini öldürt-müştü. Kösem Sultan, Büyük Vâlide Sultan olarak gelini Tarhan Vâlide Sultan'ı çiğneyerek Salatanat nâibesi olarak hüküm sürmeye başlamıştı. Yılmaz Öztuna “Şimdiye kadar Osmanlı târihinde hiçbir ana, oğluna Kösem'in yaptığı gibi ihânet etmemiştir,” diye yazar. Çocuk pâdişahın annesi Hatice Tarhan Sultan ise 21 yaşında gence-cik bir kadındı. Artık “Ağalar Saltanatı” Kösem'in desteği ile daha da kuvvet bulmuştu.

Genç Tarhan Vâlide Sultan olanları korku ve endîşe ile sey-rediyordu. Güzel Vâlide Sultânın kayınvâlidesinin aksine politik hırsı hiç yoktu ama çok zeki ve akıllı idi. Halkın hoşnutsuzluğunu zamanla ihtilâle çevirmesini bildi. Çünkü evlâdı Sultan İbrahim'i öldüren Kösem'in niyetinin torunu IV. Mehmed'i de öldürmek ol-duğunu Kösem'in bir câriyesinden öğrenmişti. Kısa bir zaman sonra sıranın oğlu 10 yaşındaki IV. Mehmed'e geleceğini artık biliyordu. Kösem Sultân'ın bu korkunç niyetini haber alan pâdişahın ve Tarhan Vâlide'nin adamları onu bir gece dâiresinde perde ipi ile boğa-rak öldürdüler. Bu çok tehlikeli kadının 62 yaşında dramatik bir şekilde sona eren hayatı hayırlı bir başlangıcın habercisi olacaktı. 24 yaşındaki genç Vâlide Sultânın gayreti ile Ağalar Saltanatı sona er-miş halk rahat bir nefes almıştı. Tarhan Vâlide'nin artık tek isteği devleti emin ellere bırakmaktı. Tek düşüncesi devleti kurtarmak ve bir köşeye çekilerek huzurla yaşamaktı. Beş yıl süren niyâbetini noktalayıp Devleti, bütün şartlarını kabul ederek Köprülü Mehmet Paşa'ya bıraktığı zaman 29 yaşında idi. Ama hayır eserleri ile dolu Vâlide Sultanlığı 34 yıl sürecek ve unutulmaz hizmetleri ile târihe geçen Köprülüler devrinin açılışını yapacaktı.

Değerli târihçi Yılmaz Öztuna “Çok büyük hayır eserleri bıraktı. Ama Osmanlı Devleti'ne yaptığı hizmet, hayır eserlerini bile gölgede bira-kır.” diye yazarak onun hakkındaki mühim bir gerçeği dile getir-miştir.

Hürrem Sultan ile başlayan kadınlar saltanatına niyâbetten çeki-lerek son veren Tarhan Sultan'dır. Yılmaz Öztuna “Osmanlı târihinde Kadınlar Saltanatı denen çağ Târhan Sultân'ın politikadan çekilmesiyle ebediyen kapandı. Artık Osmanlı târihinde devlet işine karışan hiçbir ka-dın, hiçbir pâdişah annesi ve zevcesi görülmedi. Zira gelini Râbia Emetul-lah Gülnuş Hasekiyi -ki iki pâdişah anası Vâlide Sultan olacaktır- bu ter-biye ile yetiştirip oğlu ile evlendirdi. Bir hasekînin, bir vâlide sultânın Os-manlı Cihan Devleti'ndeki görevlerini dikkatle öğretti, belletti. Bu görevle-rin hiç biri siyâsetle ilgili değildi.” diye yazar. Yılmaz Öztuna târihçile-rin, Sultan'ın bu hayırlı hizmetine hiç dikkat etmediklerini, daha çok Mîmar Mustafa Ağa'ya yaptırdığı Yeni Câmî ve Mısır Çarşısı sebebi ile anılmasını yanlış bulduğunu söyler ki çok haklıdır.

Ama III. Murad'ın eşi ve III. Mehmed'in annesi Safiye Sultân'ın biraz gösteriş olarak başlattığı, oğlu III. Mehmed'in ölümünden son-ra Eski Saray'a gönderilmesiyle inşaatı duran câmiyi gösterişten uzak bir hâlis

niyetle “Bir İslâm Mâbedinin Yahûdi mahallesinde nâtamam kalmasını içime sindiremiyorum” diyerek tamamlanması-nı emretmesi de doğrusu Tarhan Vâlîde’ye çok yakışmaktadır.

Mekânı cennet, o mevkiye ulaşmış bütün hanımlara da örnek olsun.

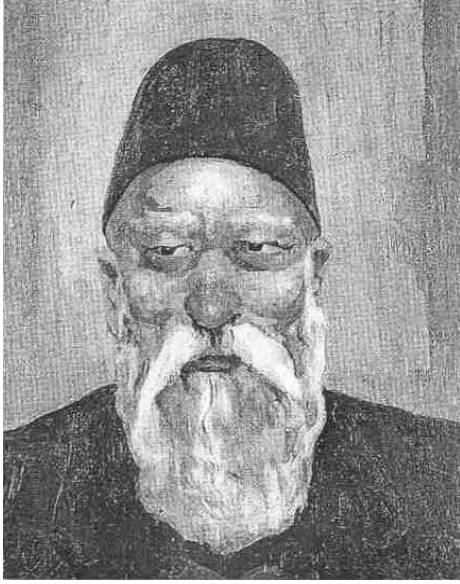
Enderunlu Latif Ağa (1815-1885)

Cemil Altınbilek

“Hocaların Hocası”

O smanlı Sarayı içinde, idârî fonksiyonu-nun yanı sıra ilim, kültür ve sanat akade-misi vasfında olan Enderun’da yetişti ve Enderun’un en önemli Mû-sıkî Hocaları arasında sayılmaktadır.

Enderun ve Mevlevîhâneler târih boyunca Türk mûsikîsinin en büyük terennüm merkezleri olmuştur. Topkapı Sarayı Hümâyunu’ndaki

Enderun’da mûsikî-nin yalnız din dışı olanı öğ-retilmiş, dînî mûsikî bilhas-sa Mevlevîhânelerde ve di-ğer tekkelerde icrâ edilerek öğrenilmiştir.

Enderun’da dînî vazîfe alanlara daha çok “Efendi”, din dışı vazîfe alanlara da “Ağa” unvânı ve rütbesi verilmiştir. Ağa’lık rütbesi ise, sancak beyliğine eş ve zaman içinde tuğ veya tüm general-lik ayarında kabul edilmiştir.

Enderun, 1826’da başlayan II. Mahmut inkılâpları içinde 1833 de kaldırıldı, yerine Mızıkayı Hümâyun kuruldu ve faaliyetlerine Hükümdarın

taşınmasıyla birlikte Dolmabahçe Sarayında batı mü-zîği ve ince saz, -Türk müzîği- alanlarında ayrı ayrı devam etti. Bâ-zen de her iki müzik türüne devam eden müzisyenler yetişti. Bu dönemde batı tarzındaki nota sistemi kesin olarak mûsikî hayâtı-mıza girdi.

Latif Ağa, Mızıkayı Hümâyun şefi Kânûnî Mehmet Bey’in hoca-sıdır. Latif Ağa’nın diğ-er talebeleri arasında, devrin önemli mûsikî-şinasları, Tambûrî Ali Efendi, İsmâil Hakkı Bey, Medenî Aziz Efen-di ve Guatelli Paşa önde gelenleridir.

Latif Ağa, Hacı Ârif Bey’den (1831-1885) önce şarkı formunu benimseyen bir bestekârdır. Zîra aynı mûsikî muhîtini paylaşan bu mûsikîşinaslar arasındaki on beş yaş farkı hoca-talebe olunabilecek kadar

bir kuşak farkını oluşturmaktadır. Çok sayıda eseri günümü-ze kadar gelmiş olan Latif Ağa'nın bilhassa mâhur makâmındaki “Düştün yine bir şuh i sitem kare gönül” ve “Telif edebilsem feleği ah emelimce”, hicazkâr makâmında “Yoktur zaman gel, mâhım heman gel”, evcârâ makâmında “Açıldı sineme bir tâze yâre” şarkıları iki asıra yak-laşan mâzilerine rağmen, bugüne ulaşmış ve en çok icrâ edilen kla-sik şarkılar arasında yer almaktadır.

Latif Ağa silsilesi ve edvârî içinde yer alan külli-yâtı, başta o de-virde çok iyi bir notist olan talebesi Beykozlu Kânûnî Mehmet Bey^{*}, onun talebesi Hâfız Ahmet Mükerrerem Akıncı^{**} ve onun da talebesi H. Câhit Gözkan^{***} vasıtası ile günümüze kadar, dört kuşak îtinâ ile muhâfaza edilerek gelmiştir.

Hocalığı ile temâyüz etmiş bu silsilenin yukarıda ismi anılan temsilcileri, târihî seyir içersinde, icracı olmaktan öte, mûsikî ilmi-nin hıfzı ve öğretilmesinde önemli bir misyon sâhibi olmuşlardır.

Mûsikîde bir silsile

Hocam Câhit Gözkan, mûsikînin bir asırlık hocası
Hâfız Ahmet Mükerrerem Akıncı, hocamın da hocası
onların da hocası
olarak Hocası”.

C. Altınbilek

Kültür Üzerine

Ali Murat Daryal

“Bana uzanan
ihtiyaç elini eğilip öpmek isterim”
Sâmiha Ayverdi

B atılılar'ın istilâcı emellerini sürdürebil-meleri için icad ettikleri “küreselleşme” tâbiri ile doğrudan doğruya değil fakat dolaylı yollarla îmâ ettikleri diğer kültürleri ve bilhassa Orta Doğu'da hâkim durumda bulun-ması itibâriyle İslâm ve Türk-İslâm kültürünü yok etme gayret ve teşebbüsleri karşısında, kültür meselelerine genel mânâsıyla değil ancak onların taarruz ve hücumlarına göre belirli bir çerçeve içinde ele alıp bu iki

* Cemil Altınbilek, Kânûnî Mehmet Bey, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Ocak 2007.

** Cemil Altınbilek, Ahmet Mükerrerem Akıncı, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Tem-muz 2006.

*** Cemil Altınbilek, Cahit Gözkan, Kubbealtı Akademi Mecmuası, Temmuz 2002.

kültür üzerinde bâzı tespit ve değerlendirmeler yap-manın önemini paylaşmak isterim.

Bu konuda evvel şunu söylemek isterim ki, batı kültürü, Türk-İslâm Kültürü'ne göre güneş karşısındaki mum ışığı gibi cılız, çe-limsiz ve sönüktür. Sömürgeci batının reklam ve propagandaları karşısında şaşırın, ezilen ve bunalan insanlarımızın bu söylenen-lerden onlar hesabına rahatsız olmaları, kızıp öfkelenmeleri tabîdir. Ancak mesele sâdece bir iddia şeklinde kalırsa onlar haklıdır. Yok, eğer bunun bir iddia olmadığı ve gerçek olduğu kanıtlanırsa, o zaman bu kimseler yeniden bu meseleler üzerinde durup düşün-mek mecbûriyetinde kalacaklardır.

Bir misal olarak, bundan çok az bir müddet önce, karşılıklı otu-rup konuştuğumuz ve iki senden daha fazla bir zamandan beri ana-sının-babasının ve yakınlarının bütün ısrarlarına rağmen “ben Fran-sız kültürüyle yetiştim, yerli kültürle yetişen bir kızla evlenmem” diye direten bir genç yakınım sordum... Ne olur, bu Fransız kültü-rü dediğiniz şey nedir, ne değildir, bana bir anlatır mısınız?... “Şâyet bana bu kültüre dâir aklı başında bilgi verebilir ve birkaç madde sa-yabilerseniz, ben size hak vereceğim ve susacağım,” dedim.

O, bir müddet duraksadıktan sonra konunun ne kadar kapsamlı olduğunu, buna cevap vermenin kolay olmayacağını, bu hususta hiç düşünmediğini, sâdece kendisine öğretilen cümleleri papağan gibi tekrarlayıp durduğunu fark etmiş olacak ki, kem-küm etti ve konuşmayı başka mecralara çekti. Hoşlanmadığı, beğenmediği gibi bahâneler icad etti...

“Bakınız, isterseniz ben Fransız Kültürü'nü, dolayısıyla batı kül-türünü ve Amerikan Kültürü'nü madde madde sayayım ve onlar üzerinde konuşalım,” dedim. Daha sonra yukarı satırlardaki düşün-celerimi tekrar ettim ve ilaveten, “batı kültürü” diye bir şey yoktur, sâdece dünyâyı kan gölüne çeviren, bu dünyâya kötülük, zulüm, haksızlıktan başka bir şey getirmeyen “felaketler kültürü” vardır ve isterseniz bu kültüre âit birimleri ayrı ayrı sıralayım, bakalım karşı-mıza ne gibi bir tablo çıkacak diye ısrar ettim.

- İçki kültürü,
- Kumar kültürü,
- Fuhuş kültürü,
- Hırsızlık kültürü, müze soyma, sanat galerilerini soyma, ban-ka soyma, daha gerilere doğru, posta arabaları soyma, tren soyma... vs. gibi.
- Gasp kültürü, silahlı soygunlar, çocukları, büyükleri kaçırap fidye isteme kültürü...
- Cinâyet kültürü, kusursuz, mükemmel cinâyetler işleme kül-türü, bunu öğretmek için geliştirilen edebiyat türleri, çevrilen film-ler, yazılan tiyatro eserleri...
- Zulüm, haksızlık, işkence kültürü,
- Yabancı toprakları sömürgeleştirme ve insanlarını köleleştirme kültürü,

- Katliam kültürü, Kongo’da on milyon insanı öldürme ve Ru-anda’da bir buçuk milyon insanı 6 ay içinde bir birlerine öldürtme kültürü...

Bunlardan başka olarak batı, kötülük ve fenalık adına ne varsa hepsini kültür hâline getirmiştir.

Batılılar tarafından aldatılmış kimseler, batıda ve mesela Fran-sa’da “roman” var, bunlar niye sayılmıyor, bunların hiç mi önemi yok diyeceklerdir. Gâyet tabii bunların önemi vardır, fakat bunlar kültür değildirler. Roman, o cemiyette zaman içinde oluşan kültür birikiminin yazıya geçmiş şeklidir. Kendi başına bir “değer” değil-dir. Nitekim Çinlilerde roman yoktur, Çin kültürü yok mudur?... Keza Hintlilerde roman yoktur, Hintlilerin kültürü yok mudur?... Hâkezâ Japonlarda, İranlılarda ve daha başka pek çok ülkede roman yoktur; bunların kültürü yok mudur diyeceğiz? Kaldı ki Batı ülkelerinde bile roman, hep aynı seviyede değildir...

Bunların ötesinde, bu kültüre dâir kim ne biliyorsa söylemeli-dir. Mesela İngilizlerin sütlü-çay içerlerken sütü veya çayı evvela koymaları gibi...

Hâsılı bu söylenenlerin ne kadar doğru olduğunu gösterecek en bâriz misal, son iki yüz yılda cemiyetimizde yaşanan hâdiseler-dir. Bu cümleden olarak, Osmanlıların 1839 yılında batıya döndük-ten sonra, batıdan aldığı kültür değerlerinden hangisinin Osmanlı’-ya ve Türkiye’ye ne getirdiği hususunda bir miktar olsun düşün-mek –kültürün, bir cemiyetten bir diğer cemiyete nakledilemeyeceği ayrı konu olmak üzere- meselenin anlaşılmasına yetecektir. Bar-pav-yon kültürünün ve bu kültürün düğünlere, eğlencelere ve diğer sos-yal müesseselere yansımaları ile ortaya çıkan yalan dolan, iftira, kav-ga, dövüş, cinâyetlerden başka bir memlekete getirdiği ne vardır?...

Velhasıl, bu söylenenler daha derinliğine ele alınacak olursa, insanın içini karartan daha pek çok fenalık ve kötülük zihinlerimiz-de yeniden canlanacaktır. İngilizlerin Hindistan’a yardım adı altında gönderdiği battaniyelere kasten çiçek hastalığı mikrobunu zerk et-meleri, Yemen’de, Mısır’da ve diğer müslüman ülkelerde binlerce, yüz binlerce, milyonlarca Müslüman’ı, suçsuz-günahsız, sorgusuz-sualsiz yok etmeleri, batılıların Afrika’da zencileri toptan imhâ etme-leri, esir ticâretinde bu kadar insanın ölmesi, Amerika’da Kızılderili-lerin başlarına gelenler, bütün bunlar, batı kültürünün sonuçlarıdır.

Aslında bu kültür, “Hıristiyan îtikâdı”ndan gelmektedir. Bu îtikâda göre, “İsa, kulların günahlarına karşılık kendini kurban et-miştir.” Bu durumda İsa, suçsuz ve günahsız olduğu halde, Hristi-yanların günahlarına karşılık kendini kurban ettikten sonra, Hindis-tan’daki Hintlilerin, Afrika’daki zencilerin ve diğer insanların ne değerleri vardı ki, sanki onlar İsa’dan daha mı değerliydi ki, mâ-sum ve günahsız oldukları halde kurban edildiler...

Hâsılı kelam, yukarı satırlarda ortaya konan iddianın bir rüknü olarak, Batı Kültürü’nden, ana hatlarıyla bahsedildi, fakat bundan sonra artık

mevzu bahis iddianın ikinci rüknü mesâbesinde bulu-nan Türk-İslâm Kültürü'nden yine aynı şekilde ana hatlarıyla bah-sedilecektir.

Evvelen ve evvelen şunu söylemek ve iddia etmek isterim ki, dünya kurulduğundan bu günlere kadar, İslâm Kültürü ve onun bir temsilcisi durumunda bulunan Türk-İslâm Kültürü kadar muhteşem, muazzam ve göz kamaştıran daha başka bir kültür var olmamıştır.

Konuyu, bu kültüre mensup insanlar açısından tekrarlar ve ısrarla ele alıp şunları söyleyebiliriz ki, Müslümanlardan başka hiçbir cemiyet, insan davranışlarını zirve noktasında temsil eden böyle bir kültüre sâhip olamamış ve ilâveten böyle bir kültürü yorumlamak için gerekli rûhî ve zihnî alt yapıya nâil olamamıştır. Gâyet tabiidir ki, bu iddia belgelenmeli ve kanıtlanmalıdır.

Hâl böyle olunca artık, İslâm Kültürüne âit umdelerden pek azını, misâl olmak üzere, batı kültüründe yapıldığı gibi, sıraladıktan ve onlar hakkında bilgiler verdikten sonra İslâm ve dolayısıyla Türk-İslâm kültürünün ihtişamına örnek olması bakımından, bir, iki, üç, önerme ve iki deyim ile konunun daha fazla uzamaması için, yetinilecektir.

- Aile kültürü: Anne-babaların evlatlarını sokağa atmamaları, onlara ölünceye kadar sâhip çıkmaları ve buna mukâbil evlatların da anne-babalarını huzur evlerine bırakmamaları gibi...

- Akriba kültürü: Sıla-i rahim. Müslümanların doğdukları yer-leri ve oralarda yaşayan akrabalarını ziyaret etmeleri ve onlara yar-dım etmeleri gibi...

- Komşuluk kültürü: Sâdece kapı komşusu değil, kırk ev sağa, kırk ev sola, kırk ev öne, kırk ev arkaya olmak üzere 160 hânenin, aç olup olmadıkları bir yana, onların her türlü dertleriyle ilgilenme gibi...

- Mahalle kültürü: Çocukların güven ve emniyet içerisinde büyümeleri; mahallenin delikanlılarının mahallenin genç kızlarına kö-tü gözle bakmamaları, onların nâmus ve iffetlerinden kendilerini sorumlu tutmaları gibi...

- Konuşma kültürü: Büyüklerle “sen” değil “siz” diye konuş-mak, onlara hitap ederken saygı ifâde eden kelimeler kullanmak ve saygılı davranmak gibi...

- Hayır yapma kültürü.

- Yardımlaşma kültürü. Batı, parasını kalın duvarlarla çevrili çelik kasalar içinde, bilek kalınlığında demir parmaklıklar arasında gözcülerle, silahlı korumalarla koruyamazken; Türk-İslâm Kültürü, yolcular sıkıntı çekmesin diye dağ başlarında, ıssız yollara sadaka taşları dikey, içine avuç dolusu altın koyuyor, başına nöbetçi bı-rakmıyor ve paralar çalınmıyordu... Buna mümâsil olarak, câmi av-lularına koyduğu sadaka taşlarını, insan boyundan daha yüksek ya-pıyordu, câmiden çıkıp oraya para bırakan ile câmiden çıkıp oradan para alacak ihtiyaç sâhibi kimse birbirinden ayırt edilmesin ve ihti-yaç sâhibinin haysiyeti zarar görmesin diye... Konu bu noktaya gel-mişken, bu kültürün en güzel ifâdelerinden biri olarak Rahmetli Sâmiha Ayverdi'nin bir sözünü nakletmek isterim: “Bana uzanan ihtiyaç elini öpmek isterim.”

Herkes bilmeli ve öğrenmelidir ki, böyle bir ifâdenin hangi kül-türde ve medeniyette eşi ve benzeri vardır. Rahmetli Sâmiha Ayver-di'nin "Bana uzanan ihtiyaç elini, eğilip öpmek isterim" demesi, nâdân ve hoyrat ellerde itilip kakılan, horlanan, aşağılanan ve hoş olmayan durumlarda kalan yetimlerin, öksüzlerin fakirlerin, âcizlerin, kimse-sizlerin dertleriyle dertlenerek, ıstıraplarını paylaşarak ve nihâyet bu acıyı içinin tâ derinliklerinde hissederek şefkatle ve merhametle bu insanlara sâhip çıkıp onları azîz ve muhterem tutmayı istemesi-dir.... Bu fânî dünyâda hiç kimsenin karşılarında eğilmediği bu in-sanlar karşısında eğilebilmek ve yine hiç kimsenin tutmadığı ellerini eğilip öpmeyi isteyebilmek İlâhî tecelliyâta mazhâr olmamış hiçbir rûhun ve İslâm îmânının nûru ile bezenmemiş hiçbir gönlün yapa-bileceği bir iş ve söyleyebileceği bir söz değildir. Bunun içindir ki bu çok muhterem ve muazzez insanın dilinde tecellî eden bu "İlâhî emâneti" her bir müslüman böyle yaşayabilmek için, gönlünde bir sır olarak ölünceye kadar ve hatta mahşere kadar saklamalıdır.

- Mazlumları, kimsesizleri, yetimleri, öksüzleri, âcizleri ve çâre-sizleri himâye edip korumak kültürü.

- Ticaret kültürü: Ticâretin zengin olmak için değil, Müslüman-lara hizmet etmek için yapılması gibi...

- Canlı-cansız tabiatı koruma kültürü. "Yaş kesen ,baş keser" ifâdesiyle, her türlü yeşili koruma ve "Yaratılanı hoş gör, Yaratan-dan ötürü" mısraıyla, bütünüyle ele alıp ona saygı duyma gibi...

- Avlanma kültürü: Avlanacak canlılarla ilgili olarak, onları su-ya indikleri zaman avlamamak, yuvalarına baskın yapmamak, ço-ğalacakları zamanlarda onlara dokunmamak ve nihâyet ihtiyaç yok ise avlanmamak gibi...

- Şehadet kültürü.

Bu umdeler sayılamayacak kadar çoktur. Ayrıca bu umdelerin hayâta geçmesi ve yaşanılır olması sonucu ortaya çıkan hareket ve davranışlar manzûmesi, kütüphâneler dolusu kitaplara konu teşkil edecek kadar çoktur ve çeşitlidir, efsâneler inşa edecek kadar mu-kaddestir ve fevkalâdedir.

Velhâsıl İslâm îmânına âit olup, ondan ilham alınarak Türkçe ifâde edilen aşağıdaki üç önermeyi kendi sırası içinde nakletmek, Türk-İslâm Kültürünün büyüklüğü, yüceliği, kudsiyeti ve ulviyeti husûsunda fikir vermeye yetecektir. Bu üç önermeyi ve bilhassa bi-rinci önermeyi zikretmeden önce, ısrarla şunu söylemek isterim ki, dünya var olduğu günlerden bu yana hiçbir kültür ve hiçbir mede-niyet böyle bir önerme kuramamıştır ve bundan sonra da kuracağı yoktur. İnsanın gönlünü titreten, içini büyüklük dolduran bu üç önermeden birincisi şöyledir: "Sen aç kalacaksın, açları doyuracak-sın; sen üşüyeceksin üşüyenleri giydireceksin." Türk-İslâm Medeni-yeti bu ilkeyi o kadar önemsemiştir ki, değişik ifâdelerle mensupla-rına bunu sık sık hatırlatmıştır: "Üşüyenlerin hırkası olacaksın, aç kalanların ekmeği olacaksın." Böyle bir ilke hangi kültürde vardır? Kaldı ki bu ilke, kitaplarda yazılıp kalmış, ağızdan ağıza söylenip unutulmuş değildir. Yaşanmış ve yaşanmaktadır. Ben, bizzat bu

ilkeyi yaşayanları çok gördüm, çok tanıdım. Kim bilir, belki siz de onlardansınız...

Nakledeceğim ikinci ilkeyi birkaç sene önce tesâdüf eseri duy-dum. Safranbolu'ya bugün için rahmete kavuşmuş Hulusi Yazıcı-oğlu'nu ziyârete gitmiştik. Eşinin babasının, fazilet ve kemaliyle ta-nınmış olması itibâriyle yanına gidip, görüşüp duâsını almak iste-dim. O çok muhterem ve o gün için çok yaşlı bu örnek ve müstesna kişi, bizlere pek çok güzel şeyler anlattıktan sonra, ayrılıp giderken önümüze önemli miktarda ceviz konuldu. Biz, aman efendim niye zahmet ediyorsunuz, demeye kalmadan, bu kültürün alamet-i fâri-kası olan şu cümleyi söyledi: "Evlatlarım" dedi, "olanın olmayana borcu varmış."

Üçüncü ilkeyi, bir kurban bayramı günü kurban alırken öğren-dim. Akrabâlarımın da ve yakınlarımın da kurbanlarını ben alıp, hepsini birden Kur'an kursuna götüreceğim için, daha fazla katkıda bulunma düşüncesiyle, kurbanlıkları mümkün mertebe ucuza al-mak istiyordum. Bunun için çok düşük fiyat vermiştim. Sürü sâhibi boynunu büktü, hüzünlü bir sesle "ağam" dedi, "bu koyunlar senin olsa, sen bu fiyata bunları verir misin?" Birkaç saniye durup düşün-dükten sonra "beni ziyan ettireceksin" diye ilâve etti. Ve hemen ar-kasından Türk-İslâm kültürünün medarı ifiharı olan şu cümleyi söyledi: "Müslüman'ın malı ortakmış". Ben, tabîî hemen aklımı ba-şıma topladım ve ortağı olduğum din kardeşimin hakkını verdim.

Son olarak iki deyim nakletmek istiyorum: "Tüyü bitmedik ye-tim hakkı" ve "Göz hakkı". Bu iki deyimi başka dillere ve mesela batı dillerine tercüme edecek olsanız, batılı insan

Bizim kültürümüzde, onların anlamayacakları o kadar hasret, meziyet ve "değer" vardır ki, bunları saymak için ömürler yetmez, anlatmak için nesiller ermez...

Aysel Yüksel ile Hasbihal

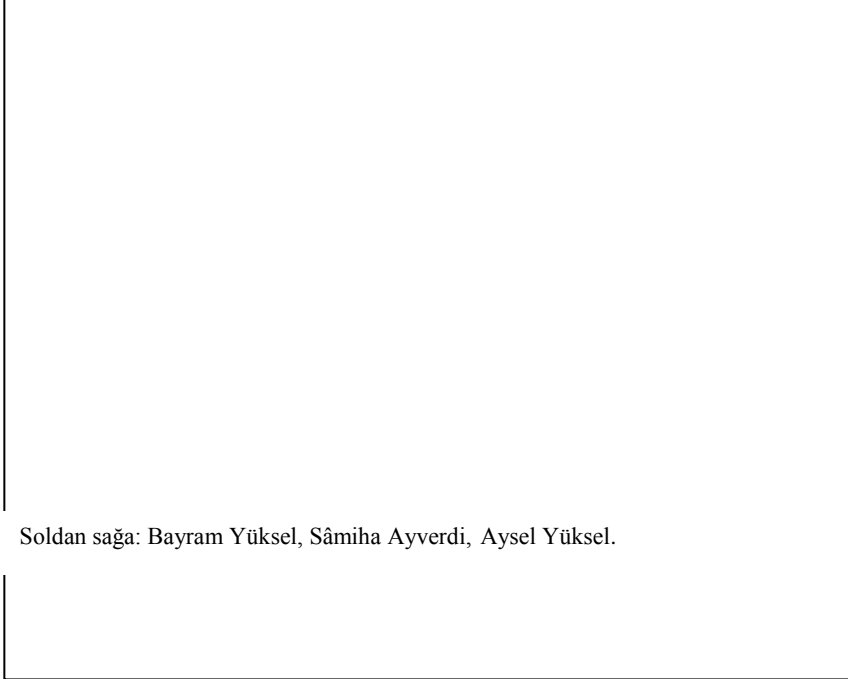
Zeynep Uluant

Onu, tam otuz dört sene evvel, üçüncü çocuğu henüz bebekken tanıdım. Birbirinden hareketli ve yaramaz üç evlâdına hiç şikâyetsiz hizmet ederken onca işinin arasında değerli büyüğüm Sâmiha Ayverdi'nin de asistanlığını yapıyordu. Yıllar geçtikçe tanışıklığımız ilerledi ve Sâmiha Ayverdi'nin vefâtından sonra ba-sılmayı bekleyen yazılarımı yayına hazırlamak için benden yardım talebin-de bulunması hem onu daha yakından tanımak hem de mâlûmâtımı derin-leştirmek açısından bana mühim bir fırsat yaratmış oldu. Sonsuz sabrı, in-san kalbi kırmak nedir

bilmeyen yumuşak mizâcı sâyesinde bu çalışmaları-mız esnâsında kendisinden çok şey öğrendim ve hasbihaller serisine niçin Aysel Ablamı da ilâve etmiyorum diye düşündüm. Zîra sâdece Nihad Sâmi Banarlı ve Sâmiha Ayverdi'nin talebesi olma keyfiyeti bile onu konuşur-mam için yeterli sebepti. Böylece müdireliğini yaptığı Ayverdi Enstitüsü'-nün Kubbealtı Vakfı'ndaki odasında her Çarşamba gerçekleştirdiğimiz buluşmalarımızdan birinde kendisine ilk sorumu yönelttim.

- Çocukluğunuzdan, âileniz ve İstanbul'a gelişinizden bahseder misiniz?

-Eğitim Enstitüsü'nden mezun olduktan sonra Urfa Sanat Ensti-tüsü'ne tâyin oldum. O zamanlar bu okullara daha çok bir yerde di-kiş tutturamamış problemlili talebelerin gittiği söylenirdi. Âilemden benimle berâber oraya gidecek kimse yoktu. Böylece oraya gideme-dim. Sonra Işık Lisesi'ndeki münhal Türkçe öğretmenliğine baş vur-dum. Kabul edildim. Ancak Eylül imtihanları sırasında oraya gitti-ğimde bana okulun sâhiplerinin yakınlarından birinin emekli oldu-ğunu ve benim yerime onun alındığını söylediler. Çalışmak mecbu-riyetindeydim ve Demirbank'a girdim.

Soldan sağa: Bayram Yüksel, Sâmiha Ayverdi, Aysel Yüksel.

dedi. Hocama nasıl hayır derim? On beş günü tamamlasam maaşımı da kanunen îade etmeyecektim. Fakat hoca-ma ayıp olmasın diye o iki günü bile beklemeden derhal istifa ederek Fetih Cemiyeti'nde işe başladım. O sırada Sâmiha Anne'nin Edebî ve Mânevî Dünyâsı İçinde Fatih kitabı ikinci baskıya hazırlanıyordu. Bu kitabın tashihi ile işe başladım. Böylece Sâmiha Anne'nin eserleriyle tanışmış oldum ama o zamana kadar ne eserlerini okumuş ne de kendisinin ismini dahi duymuş değildim.

Mezuniyetimden sonraki 3-4 ay içinde karşılaştığım aksilikleri anlatışım şunun için ki kader insanı bir yere hazırlıyor. Bana şer gibi, aksilik gibi görünen hâdi-seler, benim için en güzel ve hayırlı günlere vesile oluyormuş. Ben şimdi iyi ki hayâtım böyle bir istikâmete dönmüş diye şükrediyor, hocamı ayrıca minnetle anıyorum ve her zaman hocama ve Sâmiha Anneme ödenmez borçların içinde olduğumu düşünüyorum. Şükrediyorum.

- Siz Malatya Arapkir’de doğdunuz. İlk ve ortaokulu orada mı okudunuz?

-Hayır ,babam müteahhitlikle uğraştığı için çoğunlukla geziciydik. İlkokula Bursa’da, Orta okula Uşak’da başladım, Kütahya’da devam ettim. İstanbul’a taşındığımızda Cibâli Kız Ortaokulu’nda okudum. Mezun olduktan sonra Edirne Öğretmen Okulu’na gittim.

-Sizde edebiyat merakı var mıydı o zamanlar?

- Çok. Esâsen hem edebiyat hem de matematiği çok sever ve çok kitap okurdum. Fakat Eğitim Enstitüsü’nde imtihâna girerken mate-matikten çalışmak lâzım, edebiyattan çalışmasam da geçerim dedim ve edebiyâta girdim... Beni imtihan eden komisyonda Nihad Sâmi Hocam da vardı. Edirne Öğretmen Okulu’ndan Eğitim Enstitüsü’ne geçmiştim. Kader ağlarını öyle güzel örüyor ki eğer matematik bölü-müne gitseydim Nihad Sâmi Hocam ile tanışamayacaktım. Buna çok şükrederim. Hocam Sâmiha Anne ile ilk karşılaşmamızda, Sâmiha Ayverdi’yi kasederek : “Hanımefendiye çok dikkat et” dedi. Sâmiha Anne ve Ekrem Amca İstanbul Enstitüsü’nün idâre heyetinde bulu-nuyorlardı. Haftada veya on beş günde bir toplanırlar ve ben de sek-reterliklerini yapardım. Böylece Sâmiha Anne ile tanışarak elini öptüm. İlk defa görüyordum kendisini. Bilmem neden o anda içimden ona anne demek geldi.

-Kaç senesiydi?

- Bin dokuz yüz elli yedi senesinin kasım ayıydı ve daha evlenmemiştim. Böylece Sâmiha Anne’nin baskıya hazırlanan kitapları-nın tashih işlerini yapmaya başladım ve eserleriyle tanışmış oldum. O günden sonra yazı işlerinde ve kitaplarının baskıya hazırlanma-sında hizmetlerinde bulundum.

-Bu tanışma yavaş yavaş mı oldu yoksa hızla mı gelişti?

- Hızlı gelişti zîra tashihler yapılırken sormam îcab eden yerler oluyordu. On beş günde bir Fetih Cemiyeti’ne geliyordu. Ondan ön-ce de tashihler için gidiyordum. Fakat tanıştıktan kısa bir zaman sonra Sâmiha Anne bana Mehmet Dede’nin gençlerle yaptığı sohbet toplantılarına gitmemi söyledi.

- Affedersiniz İstanbul’a kaç senesinde gelmişsiniz?

- Elli ikide geldik ben ortaokulda okuyordum. Orta biri Uşak’ta orta ikiyi Kütahya’da okudum.

- Pekiyi böyle çok sık yer değiştirmek zor olmadı mı?

- Hayır ben hiç zorluk hissetmedim. Hani hayâtı nasıl geçiriyor-sanız o geçirdiğiniz hayat tabîi geliyor insana.

-Sâmiha Anne ile tanıştığınız zaman hayâtınızda bir değişiklik oldu mu? Sizin doğduğunuz âile muhitinde size verilenlerle çakışanlar veya

örtüşenler var mıydı?

- Örtüşenler daha çok oldu. Farklılık değil de aynı kültürün çok daha üst seviyesiyle tanışmış oldum. Çünkü zâten Arapkir’de de-demler Kâdiri tarikatine müntesip ve tasavvufî toplantılara iştirak ediyor hatta bu toplantılar çoğunlukla bizim evde oluyormuş. Ama ben o günlere yetişemedim. Fakat o inançla yaşayan, müslüman bir âilenin evlâdı olarak yetiştim. Daha sonra anladım ki, esasta bir de-ğişiklik yok ama çok daha rafine ve incelmış bir hayat anlayışıyla karşılaştım. Bu bana Allâhımın büyük bir lutfu idi.

- Anneniz babanız bu tanışıklığı nasıl karşıladı?

- Toplantılara gidiyordum ama toplantının ne olduğunu anlatmıyorum. Gecenin on ikisinde bir gurup arkadaş beni eve getiriyor-du. Ama ben mânevî bir hava ile dolu olarak geldiğim ve evde bir-birimize güven havası hâkim olduğu için problem olmadı. Zâten bir müddet sonra Mehmet Dede ile de tanıştılar ve problem kalmadı.

- Biraz Nihad Sâmi Bey’den bahsedelim size kaç sene hocalık yaptı?

-İki sene... Kendisinden çok şeyler aldım. Onun talebesi olmam hayâtımın dönüm noktalarından biridir. İkincisi Sâmiha Anne ile tanışmış olmam. Hayâtımın bütün güzelliklerini Nihad Sâmi Bey’e borçluyum. Çünkü Sâmiha Anne ile onun sâyesinde tanıştım. Bir de şu var. Ne kadar mütedeyyin bir âileden geliyor olsak da hocanın bize verdiği şeyler kültürümüz bakımından çok farklıydı. Biz Ana-

dolu’nun çeşitli yerlerinden gelmiş talebelerdik ama memleke-ti sevmeyi, dili sevmeyi, ve îmanı-mızı kültürümüzü târihimizi mû-sıkîmizi sevmeyi şuurlu olarak hocadan öğrendik. Onunki kuru bir edebiyat dersi değildi. Bize üs-lup, nezâket, terbiye, estetik ve millî heyecan verdi. Öyle ki bir an önce mezun olup öğrendiklerimi-zi talebemize aktarmak isterdik. Öylesine şevk vermişti. Hocamı-zın asıl mühim bir tarafı da talebesine kıymet veren ve ona büyük insan gibi muamele eden insandı. En saçma soruları sanki çok mükemmelmış gibi dinler ve gâyet nâzik kırmadan doğrusunu îzah ederdi. O insanı kırmazdı. Daha sonra berâber çalıştığımızda bütün i

gördüm.
Gerek kendi eserlerini hazırlarken nesirlerini kitaplaştırırken çok disiplinli Kemal’in Kendi Gök Kubbemiz ve diğ matbaa tashihleri dokuz defa elimizde

Aysel Yüksel Nihad Sâmi Banarlı ile.

hatâyı affetmez, çok titiz çalışırdı. Kitaplarını ve gazete makâlelerini hazırlarken o konuda çıkmış bütün neşriyâtı tâ-kip eder, her an kendisini yenilerdi. Esâsen fiş metodu ile çalışırdı. Bu dikkatli ve titiz çalışmayı bize de aşlamıştı.

Nihad Sâmî Hoca gerçekten müstesnâ bir şahsiyetti. Bir keresinde yanında Aysel Abla ve bâzı dostları olduğu halde arabayla Taksim'e doğru gidiyorlarmış. İstiklal Caddesi'ne gelince en sonda oturan Aysel Abla'nın inmesi, gerekmiş. Fakat mahcup bir yapıya sâhip olan genç kız âdetâ kilitlenerek bir türlü inememiş. Bunun üzerine Hoca hiç bozuntuya vermeden kendisi harekete geçerek "Haydi berâber İstiklâl Caddesi'nde bir mağazaya bakacağım, berâber gidelim" diyerek Aysel Abla'nın inmesini sağlamış. Aslında ineceği yer daha ileride olduğu halde talebesini zor durumda bırakmayarak onunla birlikte yürümüş.

- O zaman Sâmîha Anne ile teşrik-i mesâiniz Fetih Cemiyeti ile başladı ve sıklaşarak mı devam etti?

- Tabîî sıklaşarak devam etti. Bâzen Sabriye Abla⁴⁹ ile bana haber gönderir bâzen de kendisi çağırırdı. Sık sık giderdim. Mektuplar olur, yazılacak yazıları olurdu. Böylece cemiyet işleri dışında bana verdiği bu vazîfeleri de alırdım. Seksen senesinde emekli olduktan sonra daha sık haftada iki, üç defa gitmeye başladım. Elli yediden beri kendilerinin özel sekreterliği vazîfesiyle hizmetlerinde bulun-dum. O zamanlar teknolojik imkânlar da şimdiki gibi değildi. Nüs-haların imkânına beş altı karbon kâğıdı koyarak yazıları çoğaltırdım. Bâzen böyle on beş yirmi nüsha çıkardığımız olurdu.

Bir gün Ekrem Hakkı Ayverdi Beyefendi bana, "Eski yazıyı okuyabilir misin" dedi, "Evet" dedim ama bildiğim bir şey yoktu. Yahyâ Kemal'in elli sekizde vefâtından sonra Yahyâ Kemal Müzesi kurulmaya başlanmıştı. Nihad Sâmî Banarlı bana "Sana eski yazı öğreteyim" demişti. İlk çalışmalarımız bende hâtıra olarak saklıdır. Bu arada enstitüde bir arkadaş daha işe başladı, ona da eski yazı öğretiyordu. Çünkü Yahyâ Kemal'in notlarını okumak için eski yazı lâzım. Fakat bir gün baktım o arkadaş ile hoca çalışıyorlar ve beni çağırmadılar. Ben de hemen o gün bir elifba aldım. Eve gidince de babama, "bana sâdece harfleri söyle" dedim. Çözemediğim yerlerde babama sorarak kendi kendime çalıştım. Sonra Sâmîha Anne Türk Târihinde Osmanlı Asırları'nı yazmaya başlamıştı. "Yazar mısın" dedi "yazarım" dedim. Elime bir sayfa verdi ama o sayfa bana bir şey de-miyordu. Çünkü daha çat pat okumaya başlamışım. Sâmîha Anne'nin işlek el yazısını okumak zor. O sıralarda da Sofi Huri Hanım, Rızâ Paşa Yokuşundaki Bible House'da çalışıyor. Beni kontrol için olmalı ona gönderdi. Sonradan Sâmîha Anne'den dinlediğime göre Sofi Hanım, kanaatini "O okuyamaz" diye ifâde etmiş. Fakat ben inat ettim. Sâmîha Anne'nin verdiği bir sayfayı saatlerce çalışıp sö-küyordum. Bu inatla ve çok mecbur kalmadıkça babama sormadan çalıştım. Neticede bir sayfayı on beş yirmi dakıkada sökmeyi başardım. Eski yazıyı okumam da Sâmîha

⁴⁹ Sâmîha Ayverdi'nin yardımcısı ve yakın dostu Sabriye Çökmez.

Anne'nin kitapları dolayısıyla oldu. Sonra Türk Târihinde Osmanlı Asırları'nın eski yazı ile olan müsveddelerini daktilo edip salı günleri Sâmiha Anne'ye gidiyor-dum, karşılaştırma yapıyorduk. Ayrıca bütün yazdıklarımı eski veya yeni yazıdan daktiloya geçirilmesi işini yapıyor matbaaya hazır hâle getiriyordum. Emekli olduktan sonra haftada üç gün derken her gün çalışmaya başladık.

-Demek Osmanlıcanızı Sâmiha Ayverdi'ye borçlusunuz.

-Tabii... aynı zamanda Ekrem Amca'nın müsveddelerini de yeni yazıya çeviriyordum. O karşılaştırma istemezdi. Seksenden sonra Sâmiha Anne her gün bir yazı yazdırdı. Bâzen eski yazıdan yeni yazıya daktiloya çekerdim. Bâzen de o söyler ben yazardım. Böylece Sâmiha Anne'nin bütün yazıları bende toplanmış oldu. Bir nüshasını İlhan Abla'ya, birini Sinan Uluant'a geri kalanını kime verilmesini arzu ediyorsa onlara verirdim. Hatta öyle zamanlar olurdu ki Sâmiha Anne'nin benden istediği yazılarından elimde bir nüsha kalmışsa, müsaadenizle çoğaltıp size vereyim der elimdeki nüshayı çoğaltarak verirdim. Aksi takdirde yazı gittiği yerden geri gelmeyebilir ve kaybolabilirdi.

-Bu çalışmalar esnâsında muhakkak ki çok şeyler aldınız. Ana hat olarak ne söyleyebilirsiniz? Sâmiha Anne'nin tâkip ettiği yol ve sizin aldıklarınız hakkında...

- Bir defa Kendileri çok dikkatli idiler ve zamânı çok iyi kullandılar. Meselâ benden kütüphânedenden almak üzere bir kitap ister-ler ve ben bulup istediği bölümü açana kadar bakardım ki bir mek-tuba cevap yazmışlar. "Mektuplar Allah kelâmıdır, cevap vermek borçtur" derlerdi. İşte ben kütüphânedenden kitabı getirene kadar bir mektuba cevap vermiş olurlar ben de hemen temize çeker imzalatır-dım. İnşallah elimizdeki bütün yazılar basıldığı zaman eser sayısı 43 ya da 44'e çıkacak.

-Anladığım kadarıyla kolay ve rahat yazıyordu.

-Çok. Bir defa çok okuyordu. Kendisine ithaf edilen kitabı o kişiye hürmeten mutlaka okurdu. Eğer sağlığı müsaade etmiyorsa muhakkak güvendiği birine okutur ve o kitap hakkında fikri olma-sını sağlardı. Bir kitap yazacağı zaman o konu hakkında çok sayıda kitap okurdu. 12- 18 saat çalışırdı. Bu çalışma esnâsında en sevdiği insan dahi gelmiş olsa çalışmasının sekteye uğramasından rahatsız olurdu. Kesif bir çalışmanın içine girer ve kitap bitene kadar da ra-hat etmezdi.

- Eviniz, üç çocuğunuz ve onca işiniz arasında gidiyordunuz. Zor olmuyor muydu?

- Şükrederek giderdim.

- Sanırım hayâtınızı Sâmiha Anne'ye göre tanzim etmişsiniz.

- Ama bu konuda eşim Prof. Dr. Bayram Bey'e ve çocuklarıma müteşekkirim. Bütün bu çalışmalarımızda bana çok destek olmuş, ev işlerindeki eksiklerimi tamamlamış, önce Sâmiha Anne diyerek işlerimi kolaylamışlar, yetişemediğim işlere hep yardım etmişlerdir. Meselâ tam bir işin ortasında Sâmiha Anne telefon eder beni çağır-ırdı. Zira bâzen yazmaktan eli yorulurdu. Evimiz çok yakın olduğu için ben hemen ocağı dinlendirip çıkabilirdim. Çocuklar bana, "Sen Sâmiha Anne'ye ayarlanmış

bir robotsun” derlerdi. Bizde olan bir şey yok, mesele aşktır. Öyle ki bâzen sağ elimi okşardım, “Sen Sâmiha Anne’ye hizmet ediyorsun” diye... Sanki o elim benim değil de Sâmiha Anneninmiş gibi... Hâlâ canımı da versem Sâmiha An-ne’ye olan borcumu bir nebze ödemiş göremem kendimi...

-Sâmiha Anne bu dünyâdan göçtükten sonra hayâtınızda bir boşluk oldu mu?

- Tabîî oldu. Pek çok şey mânâsını kaybetmiş gibiydi. Bir de el-imde kalan yazıları emânet gibi geldi. Muhakkak kitap hâline geti-rilmesi lâzımdı. Zâten 1994’de de Ayverdi Enstitüsü kuruldu. Daha kesif bir çalışmanın içine girdik. Böylece Kendileri ile hiç ayrılma-dık. Ayrıca şunu da söylemeliyim ki gerek gelinleri olarak Kendi-lerine yakınlığın, gerek mesleğin ve kalemin bizi birbirimize daha çok yakınlaştırdı. Güzel, faydalı ve sevgi dolu bir çalışmayla dost-luğumuz ve yakınlığımızda perçinlenmiş oldu. Şimdi belki fizik olarak değil ama mânên hep Kendileriyle birlikteyiz. Ses bantlarının çözülmesi, arşivin düzenlenmesi derken o hep bizimleydi. Tabii şu var. Onun sağlığında bütün meselelerimiz daha anlatmadan çözü-lebiliyordu. Dertlerimiz, dile getirmeden bir bakışla çözü-lüverirdi. Düğümler çözü-lüp giderdi.

Şüphesiz Aysel Yüksel için değerli hocası Sâmiha Ayverdi mânevî varlığıyla hayâtının her zerresine ışık tutmakta devam ediyordu ve devam edecekti. Değil mi ki o müstesna insanın, kendisine ithaf ettiği kitaplarından birinde “aziz sır kâtibimiz Ayselciğime iki âlemde de Hak esrârının emîni olması niyâzi ile...” duâsına muhatap olmuştu... Ne mutlu ona...

Gelsen Yûnus Kahrolursun Sen bu Dem

Muhterem Yüceyılmaz

Nasıl biriydi, ilk görüşte nasıl bir intibâ bırakırdı insanda, bilmek isterdim. Bakış-ları iç dünyasının genişliğini, aydınlığını yansıtıyordu mutlaka. Ko-layca gülümseyen bir çehrenin sâhibiydi Derviş Yûnus dedikleri... Pırl pırl bir yüz, yumuşacık, sıcacık sözlerin insanı.

Onun yaşadığı dönemde fotoğraf makinesinin, kameranın he-nüz îcat edilmemiş olması ne büyük kazançtır benim için. Böylece, Yûnus'un düşünceme, muhayyileme, hayal gücümün paşa keyfine kalan muazzam bir portresi mevcut. Bendeki zevâhiri, gerçeğinden çok farklı olma ihtimâli hayli yüksek olsa bile, güçlü mısırâlarının heceleri arasında tanımaya çalıştığım için Yûnus, hep şeffaf bir ay-dınlık içinde akla hemen o geliveren yerleşik tâbirle, "nurlara gark olmuş" bir pîri fânidir. Bu onun gerçekte ne olduğu değil, mısırâla-rından dolayı hakkı olandır.

Şâir midir, eren mi, evliyâ mı? Öldükten bir nice sonra ter-ü tâ-zelikle anılan bu isim sâhiden yaşamış mıdır? Dünyâmızdan geçmiş midir bu yüce kişi? Ve bir fikir düşer aklıma: Hani söz temsili, müm-kün olsa da şu günlerde Abdal Yûnus dünyâımıza sessizce bir ini-verse, bir baksa ahvâlimize derim. Ne göreceği mâlum, lâkin ne dü-şüneceğini, hangi mısırâlarını hatırlayıp hangilerine acı acı tebessüm edeceğini tahmin etmeye çalışıyorum.

Ne varlığa sevinirim ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum bana seni gerek seni

deyip sırtını dünyâya döner, gerisin geri çekip gider mi? Yoksa:

Ben gelmedim dâvâ için
Benim işim sevü için

deyip değneğini meyas kalabalıkların ortasına mı daldırır? Yoksa, bütün söylemiş olduklarını bir kenara bırakarak yepyeni hikmetler mi dizer çirkefe boyanmış caddelerin îlan panolarına?.. Kimbilir!..

Hayata tek sevü için gelmiş olan Yûnus'un, dünyâımıza bıraktığı iki temel kavramı yeniden ve yeniden dile getirmekte büyük yarar var. Bir defa o, Ben gelmedim dâvâ için / Benim işim sevü için derken, hayatının bütün anlamını, işlevini, var oluşu sebebini sevü'ye bağlamaktadır. Onun için sevü'den daha önemli bir başka konu mevcut değildir. Sevü, ona göre

o kadar öncel, o kadar mübeccel bir kavramdır ki, onu her türlü dünya işinden arındırılmış, ayırık tut-muştur ve hiçbir dâvânın mesnedi yapmamaya özen göstermiştir. Sevü'sünü bütün dâvâların dışında ve üstünde tutması, bugün dün-yâmızın hâli pürmelâliyle hiçbir alâkası olmayan barış kavramının da nasıl anlaşılması gerektiğine işâret ediyor. Sevü'nün yeri barıştır çünkü... Çünkü barış ancak “sevü”lerin kârıdır.

Şimdi düşüncemizi sevi kavramından ayırıp bugünün terminolojisine döndürecek olursak, gazetelerin ilk beş sayfasında yer alan haberlere, konulara şöyle üstünkörü bir bakış atfedersek, veya tele-vizyon kanallarında, çok değil on beş yirmi sâniye dolaşmaya kal-karsak üzerimize boşalan sözcüklerden, Yûnus'un payına hangisi düşer, bir düşünelim!

Günümüzde medeniyet kavramı, herhangi bir sebeple telaffuz edilmeye kalkıldığında hemen toplumların gelişmişliğiyle, ilerleyi-şiyle alakalandırılmaktadır. İleri medeniyetler dendiği zaman insanlık adına en fazla ilerlemeyi kaydetmiş medeniyetler kastedilmektedir. Evet, en fazla ilerlemeyi kaydetmiş olmak fakat insanlık adına! Yâni önce bir insanlık sıfır noktası var olacak ve zaman içinde bazı medeniyetler o sıfır noktasından ileriye en fazla ilerlemeyi gerçek-leştirmiş olacaklar. Oysa bugün, kayıp kavram işte budur: İnsanlık. Bu kavram bizim yitiğimizdir. İnsanlık kavramını ne teknolojiyle açıklayabiliriz, ne bir başka dilin sözlüğüyle. Çünkü erimiş, yok olmuştur. İnsanlık denen kavram, bugün küreselleşen dünyânın as-len yitirmiş fakat özünde hatırlamaya mecbur olduğu yegâne “glo-bal” sözcüktür. Yûnus işte o yüce Yûnus'tur ki cümle âleme vermiş-tir sırrını:

Kimseyi düşman tutmazuz ağyar dahi yârdur bize
Kanda ıssızlık var ise mahalle vü şârdur bize

Ağyar, bizden gayrisi, özümüzden öte duran her kim varsa bir mi bize? Bugünün şartlarında bunu inançla, ağız dolusu ve gönül dolusu söyleyebilecek kaç âdem çıkar dersiniz? Dünya barışı de-dikleri, sakın böyle bir şey olmasın?

Yûnus Emre kuşkusuz bir umman bizler için. Başlı başına bir li-san... Diller üstü bir lisan. Çağımızda geçmiş yüzyıllardakinden da-ha diri, daha canlı yaşıyor mısralarında. Toplum barışı, uluslar arası ilişkiler düzeyinde, beşerî sistemler üstü bir dille yaşıyor. Okudukça mısra mısra ete kemiğe bürünüyor Yûnus.

İnsanlığın barıştan uzak düştüğü dönemlerde yeryüzünde ara ara, sevginin cismânileşmiş örnekleri hâlinde bazı şahsiyetler seç-kinleşir. Her birinin kelâmı insanlık açısından son derece kıymetli-dir, dönüp dönüp mürâcaat edilecek, sınımlanacak birer iklimdir. Yûnus'un diline gelince o, kendini 'şiiirin kocası' diye nitelendirir. İçindeki sonsuz güzellik cevherini dışarı ancak şiiirin diliyle verir. 'Söylemekle' yürür âlemde. Onun şiiirinde sık sık tekellüm ettiği “gitmek”ler, “yürümek”ler, yeni yetişen nesillere ancak ve ancak tele-vizyon aracılığıyla anlatılabilir. En etkili, en hızlı anlatım aracı ola-rak televizyon imkânlarının şimdiye kadar izlenen yapımlarında Yûnus Emre, sırtında azık torbası, elinde değnek, ayağı

çarıklı bir pir-i fâni olarak canlandırılmıştır. Dünyâyı yeni yeni anlamaya ça-lışan genç neslin önünde, ayağında çarığıyla kendini tozlu dağ yollarına vurmuş bir derviş zuhûratından öteye geçemez Yûnus'un hâyâli. Onun adının geçtiği her yerde önemli ve sâdece önemli olanın bir ruh yüceliği olduğunu iyi anlamak ve sonra anlatmak lâzımdır. Lâzımı da bırakalım, içinde yaşanan dünyânın şartlarını yâni kendi gezegenimizin şartlarını hesâba kattığımızda, elzemdir diyelim. O, şiirler söyleyip oradan oraya yürüyen herhangi biri de-ğildir. Gelmenin, gitmenin, halkın irfânındaki ifâdesi gelimli-gidim-li dünyâdır. Özellikle program yapımcılarının onu sâdece yürümek-gitmek bağlamında ele almak yerine oldukça pahalı, gösterişli ya-pımlarla, onun ruhûnu ortaya çıkaracak zengin dekorlarla anlatma gayretinde olmaları dileğimizdir. Çünkü zâten Yûnus, söyleyeceği-ni herkesin anlayacağı şekilde söylüyor. Kolayca söylüyor, ama içten, derinden söylüyor. Geriye ne kalıyor, onu anmaktan ve tanıtmaktan başka? Onu genç neslin gündeminde tutmaktan başka geri-ye ne kalıyor? Yeryüzünde sevgiyle yapılmış hangi yatırım vardır ki getirisini sevgiyle almamış olsun?

Gözünü, serbest pazar ekonomisinde açmışların, dünya ticâreti adına büyük pazarlarda boy gösteren tüccarların bir başka pazarın varlığından da haberdar olmaları büyük bir kazançtır. Bu, insana yatırımdır, sevgiye yatırım. En kısa özetle barışa yatırım. Yûnus Emre'nin gümüş ışıltıları saçan menziline, onun dilince gidenler hiç şüphesiz bütün dünya coğrafyasında kendilerine oturacak bir minder bulacaklardır. Çünkü onun, pazarında ipliği aşktır.

Işk bazarıdır bu, canlar satılır
Sataram canımu kimseler almaz

diye yakınır. Sonra bir başka derdini dile getirir:

Sermâye bir avuç toprak onu da aldı bu ışk
Ne sermâye var ne dükkân bazara neye varayın

Böylesine güçlü iki üç mısra ile de dünya ticâretinin döndüğü merkezler, global bir dönüşüm geçirebilirlerdi pekâlâ. Değil mi ki insanlığın geliştirdiği en son teknolojik imkânlar dünyânın her yerinde gece gündüz yüz binlerce, milyonlarca mesajı geçip açık ve serbest bildirişim hâлиндeler, değil mi ki binlerce kişi inanılmaz meblağları bilişim adına harcayabiliyorlar, böyle bir pazarda Yûnus da dolaşıma girmeli fikrimizce. Hem onun dörtlükleri son derece az bir yer kaplar, ezberlemesi kolay, aktarımı ücretsiz. Getireceği ka-zançsa her türlü iktisâdî tasavvurun ötesindedir. Rûhun selâmeti, Hakk indinde değerli olmak, insanı incitmemek, ona değer vermek, gönüller yapmak, hangi ülkenin parasıyla satın alınabilir? Hangi eşyâ ile takas edilebilir?

Türk insanı yüce Yûnus'tan en azından bir iki mısraı hemen söyleyebilecek bir sözlü geleneğe sâhiptir. Yûnus Emre'nin âile içi eğitimin o kendini hiç belli etmeden, büyükannelerin, dedelerin dilinde bir iki dörtlükle hatırlanırvermesi yanında, yetmişli yılların yeni müzik akımları içinde bir şekilde kendine yer buluvermesi ve giderek çağın en büyük sevgi

sözcülerinden biri olmaya aday hâline gelmesi onu daha da çağdaş kılmakta, şiirleri böylece kendini daha da güncelleştirmektedir. Söyleyişindeki kolaylık, akıcılık ve Türkçe-sinin arı duruluğu açıkça söylemek gerekirse bugün pek çok öz-Türkçeciye düşündürecek hem de kara kara düşündürecek kudret-tedir. Bu Türkçe, nasıl bir dildir ki açıklaması ciltleri dolduracak mutasavvıf düşünce sistemini küçük bir dörtlülle özetlemeye im-kân tanıyor? Bu nasıl bir dildir ki, Yûnus'un dilinde bir ilâhiyat ışığı yakıyor ve toplum bilimcilere, şöhretli psikologlara açıklamalarında ilham oluyor, onlara kolaylıklar sunuyor? Gerçi o, dâvâsını “külli dili bilen benim” diyerek dile getiriyor fakat açıklaması kendinde gizli olan tarafları da yok değil. Yûnus budur işte. İsterse apaçık, dupduru, isterse mânâlı, gizli ve girift! Eskilerin, demir leblebi tâbir ettikleri cinsten bir şâir. Alana malı yağma; almayana muamma! Ona doğru koşanlara ne mutlu.

En etkili barış ve ıslah aracı olan sevgiyi önce kendi canında du-yup sonra diğerlerine, gayrisine duyurmayı hayâtının işi, ömrünün aşısı bilmiş Yûnus, bugünün acımasız maddî çarkları arasına bir şe-kilde düşmüş olsaydı yine aynı mısraların terkibine varabilir miydi, sorusu geliyor akla. On adımda bir açılan döviz büroları önünde alış ve satış arasındaki farkı görebilmek için canhıraş bir göz uyumu sağlamaya çalışan kadınlı erkekli kalabalıklarda gezinebilir miydi? İzlenirlik oranlarından başı dönen programları seyretme bahtsızlığına düşer olsaydı özü kim bilir nasıl göynürdü! Belki de asıl o za-man gönüllere vaktiyle serptiğini daha bir yanarak okurdu.

Bir dürri yetimem ki görmedi beni umman
Bir katreyim illa ki ummâna benim umman

Sâhi, dünyâımızdan Yûnus Emre geçti mi? Eğer geçtiyse ve o canından bilip söylediklerini duyan olmamış mı? Hani insanlar dâima iyi şeylere lâyıktı diyelimiz geliyor. Ama öte yandan biliyoruz ki bu dünyâdan Yûnus geçmiştir. Dolu dolu geçmiştir; yana yakıla geçmiştir. Âdeta radyoaktif bir enerjiyle bütün insanlığa sevgi dalgaları göndermiş ve göndermeye devam etmektedir. On-daki bu bitmez tükenmez enerji tâzeliğini bir takım düşünce yön-temleriyle bugün için îzah etmek mümkündür. Aydınlatılması asıl güç olan nokta, Yûnus'un, içindeki sevgi çekirdeğini ırk, dil, din, bayrak, toprak ayırımı yapmadan, bütün insanları kucaklayacak şekilde, nesillere nasıl mîras bırakabildiğidir; sevgi kavramını bıkmadan usanmadan nasıl mîsrâ mîsrâ işlediğidir.

Yumuşacık bir kalp, sesini yükseltmeyen bir edâ, mârifetinden emin, mütevâzı bir Yûnus geçmiştir arz küreden. Kimileri duymuş, kimileri farkına varmış... Kimilerinin ise çocukları uyanacak onun dörtlüklerine. O, yer kürenin sevgi eksikliğini tek başına gidermeye devam edecek, insanlık kendi özünü keşfedinceye kadar.

Öküzün Boynuzu

Ayşe Göktürk Tunceroğlu

Eskiler dünyânın öküzün boynuzunda olduğunu düşünürlermiş. Gülüp geçiyo-ruz onlara. Burun kıvırıyoruz. Biz akıllı torunlar! Her şeyi bilen to-runlar! Dünyânın hem kendi etrâfında, hem güneş etrâfında dönen bir küre olduğunu bilen torunlar!

Neden öküz demişler acaba? Neden, meselâ, koçun boynuzun-da değil? Ya da atın sırtında değil? Devenin hörgücünde değil?

Biz akıllı torunlar bunu gâliba düşünmedik. Dünya öküzün boy-nuzunda diyen ataları küçümsedik geçtik. Dünya öküzün boynu-zunda diyen insanların lâfı üzerine düşünmeye gerek var mıydı ki?!

Eskiler dünya öküzün boynuzunda demişler. İyi de, niye öküz? Bu inanış sâdece Budistlerde olsa diyeceğim ki sığır cinsi onların inan-cında kutsaldır, o yüzden gezegenimizi tutan mahlûk da olsa olsa ö-küz olur! Fakat Budist olmayan toplumlarda da bu inanç var: Dünya öküzün boynuzunda... Kartalın kanadında dememelerinin sebebini an-larım. Kartalın ayağı yere basmaz. Atalar, kartalı emniyetli görmemiştir.

Balığın yüzgecinde dememelerinin sebebini anlarım. Balık da ayağı toprağa basan bir hayvan değildir. Ayağı bile yoktur. Balığa da güven olmaz. Atalar toprağa güvenmiştir. Dünyâyı taşıyan hay-yan toprak hayvanı olmalıdır.

Dört ayaklı bir kara hayvanı olması akla yakındır ama... Niye, başka memeli hayvanlar değil de, öküz? Tamam, aslan, kaplan, kurt biraz vahşi görünmüş olabilir gözlerine. Yeryüzünü onların üstüne oturarak, zâten tekin olmayan dünyâyı daha da tehlikeli hâle getir-mekten korktular belki. Gergedan, zürâfa, zebra deseniz her iklimde olmayan hayvanlar. Bu sözün doğduğu toprakların halkı belki bu cins hayvanları tanımamıştı. Fil deseniz, pek ağır kanlı. Onun kulakları üzerine oturan bir dünyânın ne kadar ağır döneceğini anlamışlardır. Peki, koyuna, koça, deveye, ata, eşeğe ne oldu? Neden onlar değil de öküz? Onlar ki hepsi de, ilk medeniyetlerin ve dahi bu inancın doğ-duğu toprakların insanlarınca iyi tanınan kara hayvanlarıdır.

Biz, modern insan... Biz akıllı, bilgili, tabiatı yenmiş, yenmek ne kelime, hakkından gelmiş, ununu elemiş, eleğini asmış insan atala-rın “dünya öküzün boynuzundadır” inancını hep küçümsemişizdir. Ataların akıllarına şaşmışızdır. Biz, yerkürenin küre olmasıyla ye-tinmeyip bir de “küreselleştiren” insan...

Diyorum ki, bir mecaz ifade olmasın bu? Dünya öküzün boynu-

zundadır! Öküz eski insanın can yoldaşı, eli, ayağı, işi, aşısı... Bu inan-cı geliştiren atalar ekmeklerini fabrikada montaj bandı başında çıkar-mıyordu. Ya da masa başında plan proje üretmiyorlardı. Toprak, top-rağı işlemek, ürün kaldırmak onların hayatlarını idâme ettirmelerinin yegâne yolu idi. Çalışmak toprağı ekip biçmekti. Atalar toprağı güve-niyordu. Kazanç topraktan geliyordu. Ürün bereketli ise yüzler gülü-yordu. Ürün bereketli ise ülkeler zengindi. Ürün bereketli ise asker tok ve güçlüydü. Medeniyet bereketli topraklar üzerinde doğuyordu. Bu yolda öküz de en sâdik yardımcıları. Evin, toprağı ekip biçen, ürü-nü kaldıran, ürünü ordan oraya nakleden direği! Evin kıymetlisi! Trak-tör, biçerdöver, motokültivatör, motorlu çapalar, tırpanlar, öğütme ma-kineleri yerine öküz... Tarım ülkele-rinden müteşekkil bir dünyâda, nüfusunun kâhîr ekseriyeti çiftçi olan bir dünyâda, dünya öküzün boynuzunda durmayacak da ya nerede duracaktı?

Eskiden insanlar dünyânın öküzün boynuzunda olduğuna ina-nırlarmış deyip burun kıvrımadan önce bir kere daha düşünün.

“Dünya öküzün boynuzundadır” diyen atalar dünya ekip biçe-nindir demek istemiş olmasın? Dünya çalışanındır. Dünya üretenin-dir. Yer üzerinde terazilenmiş ter akıtıp çalışanındır, ko-yanındır..... demiş

olmasınlar?!

Öyle değil midir ya?

A. Avni Konuk'un Fusûsu'l Hikem ve Mesnevî Şerhleri

Dilaver Güner⁵⁰

İbn Arabî ve Mevlânâ, Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'nin Tasavvuf Târihindeki Yeri, Fusûsu'l-Hikem ve

Mesnevî'de Peygam-ber Kıssaları:

İbn Arabî ve Mevlânâ tasavvuf târihinin iki mümtaz sîmâsıdır. Her ikisi de Hicrî VII (Milâdî XIII. yy.)da, yaşamış ve biri (İbn Arabî) batıdan, Endülüs'ten gelerek yerleştiği Şam'da, diğeri (Mevlânâ) ise doğudan, Belh'ten gelerek kendisine hâmuşgâh olarak seçtiği Kon-ya'da vefat etmiştir. İbn Arabî tasavvufî düşünce boyutunda bir timsal iken, Mevlânâ ilâhî aşkı yaşama ve terennüm etmede bir zir-ve olarak kabul edilir. Bu iki büyük sūfînin bırakmış olduğu eserler, tasavvuf mensupları için büyük bir önemi hâiz olup, baş tâcı edil-mesinin yanı sıra, İslâm kültürü alanında da en önemli kaynaklar arasında yer almıştır. Onların eserleri arasında ise

Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'nin farklı bir yeri vardır. Zîra İbn Arabî Fusûsu'l-Hikem'de vahdet-i vücûd anlayışını sistemleştirmiş, tasavvufî fikir ve birikim-lerinin özetini yüksek bir seviyede yapmış iken; Mevlânâ, Mesnevî'-de tasavvuf ve tarikat anlayışını engin bir kültür birikimi ile mükemmel bir sûrette harmanlayarak ortaya koymuş ve her kesimden gönül ehline hitap etmiştir.

Bu iki kaynak eserin en fazla dikkat çeken ortak yönlerinden biri, her ikisinde de peygamber kıssalarının önemli bir yer tutmasıdır. Öyle ki, Fusûsu'l-Hikem 27 peygamberin isminin mündemiç ol-duğu metafizik anlamı -ki, bunun bizim kültürümüzdeki adı "kelime" batıdaki ismi ise "logos"tur-, yine onların kıssalarından hareketle ve tasavvufî bakış açısı üzerine binâ edilerek ortaya konmaktadır. Kı-saca Fusûsu'l-Hikem, peygamberlerden ve onların öykülerinden bah-seder. Mesnevî'de ise, verilmek istenen mesajın örgüsünde peygamber kıssalarının büyük bir yer kapladığı hemen göze çarpar. Esâsen burada şu da söylenebilir: Peygamber kıssaları insanlık târihinin ve kültürünün ayrılmaz bir parçasıdır. Her insanın inanç ve ibâdet ha-yâtında peygamber kıssalarının mutlak bir yerinin olduğu, inkâr edilemez bir gerçektir. Dolayısıyla, İslâmî tasavvuf hayâtının önemli kaynakları arasında bulunan Fusûsu'l-Hikem ve Mesnevî'de, peygamber kıssalarının çokça kullanılması tabiidir.

Fusûsu'l-Hikem'de her fassın (bölümün) genellikle iki temel un-sur üzerine binâ edildiğini görüyoruz: Öncelikle, ismi zikredilen peygamberin "kelime (logos)"undan hareketle, o peygamberin bâtı-nî yönü izah edilmekte; sonra da, çoğunlukla, işlenen mevzû ile alâ-kalı olarak o peygamberle -bâzen de başka bir peygamberle- ilgili kısya ya da kıssalar aktarılmakta ve bu kıssaları İbn Arabî kendi usûlünce yorumlamaktadır.

Aslında, kitabın üzerine binâ edildiği anahtar terim "hakikat-i muhammediyye"dir. Buna göre her peygamberin bâtını bir 'keli-me'dir; fakat hepsinin sâhip olduğu hakikat mertebesi farklıdır. Ha-kikatlerin hakikati ve küllî kelime ise Hz. Muhammed'in hakikati-dir; diğer bütün mertebeler o kelimedenden neş'et eder. Kısaca, eserin ana temasının "insân-ı kâmil" olduğu söylenebilir. Bu bakımdan Fusûsu'l-Hikem'i zâhirî ve yatay düzlemde bir peygamberler târihi; bâtinî, metafizik ve dikey düzlemde tasavvufî bir na't-ı Nebî gibi görmek de mümkündür.⁵¹

"İslâm târihinde bu kitap kadar lehte ve aleyhte tartışmalar ya-pılmış bir başka esere rastlamak güçtür. Fusûsu'l-Hikem'i şerh ede-bilmek bâzi âriflerin en büyük emelini oluştururken bâzılarına göre de okunması çok tehlikeli bir kitaptır. İbn Arabî de, 'Bizim ıstılâhla-rımızı ve dilimizi anlamayanlara kitaplarımız haramdır' der."⁵² Ni-tekim, tefekkür

⁵¹ M. Erol Kılıç, "Fusûsu'l-Hikem" *D.İ.A.*, İstanbul 1996, XIII/231.

⁵² A.y. Fusûsu'l-Hikem'in tercüme ve şerhleri için bk.: Kılıç, "Fusûsu'l-Hikem" *D.İ.A.* İstanbul 1996, XIII/232-234; Ekrem Demirli, *Fusûsu'l-Hikem Okumaları* (Taktîm), İstanbul 2000, s. 15-25. Burada şu kadarını söylemek istiyoruz: Diğer şerhler hemen aynı doğrultuda kabul edilirken, Bâli Efendi'nin şerhi (Şerhu Fusûsu'l-Hikem, İstanbul 1309) "ihtiyatlı" bir şerh olarak nitelendirilir. Günümüz müelliflerinden olduğunu zannettiğimiz Abdülbâkî Miftâh'ın şerhi de

dünyamızda derin te'sirler bırakan bu eser hakkın-da, kaleme alındığı andan itibaren, hemen her kesimden, her sevi-yeden, lehte veyâ aleyhte beyan edilen fikirlere rastlamak güç değil-dir. Bu da Fusûsu'l-Hikem'in kültür ve düşünce dünyamızdaki yeri için önemli bir işarettir.

Mesnevî, hikâyelerden oluşmaktadır. Mevlânâ, tasavvufî düşün-cesini ve tarikat anlayışını kısa, bâzan da uzun hikâyeler yoluyla aktarmaktadır ki, bilhassa kısa hikâyecilik modern edebiyatta bile çok tutulan⁵³ bir edebî yazım türüdür. Bu tür eserler İslâmî kültürün bir parçası mâhiyetindedir. Hakîm Senâî'nin (v. 525/1131) Hadîkatü'l-Hakîkat'i, Ferîdüddîn-i Attâr'ın (v. 627/1230) Mantuku't-Tayr'ı, Şeyh Sâdî-i Şîrâzî'nin (v. 691/1292) Bostan ve Gülistân'ı ve İlâhî-Nâme'si⁵⁴ gibi eserler Mevlânâ'nın Mesnevî'si ile aynı türdendir. Ancak, Ab-dülbâkî Gölpinarlı (v. 1982) Mesnevî'nin diğerlerinde olmayan üç özelliği hâiz olduğunu belirtir. Bunlar: 1-Mesnevî'de beyitler arasın-da konu bütünlüğü vardır. Beyitler rastgele söylenmiş ve o anda ka-leme alınmış şâirâne ilhamlar değildir. Dolayısıyla, Mesnevî beyitleri belli bir maksat için söylenmiştir. 2-Mesnevî'de diğerlerinin tersine, şiir vezne değil, aksine, vezin şiire uymak zorundadır. 3-Dil tamâ-miyle halk dilidir.⁵⁵ Fakat Mesnevî'deki hikâyelerin bir dış yüzü bir de orada verilmek istenen mesaj vardır ki, Mevlânâ'nın Mesnevî'den maksadı da hikâyelerin bu iç yüzleridir. Bir başka ifade ile onun hi-kâyede kullandığı unsurlar vermek istediği mesaj için birer sembol-dür.⁵⁶ Aslında Mevlânâ herkesin bildiği konuları, belki de herkesin bildiği hikâyelerle dile getirir, fakat asıl önemli olan Mevlânâ'nın hikâye içinde yakaladığı ve vermek istediği mesaj ile, o hikâyeleri edebî ve ebedî kılan yorumlarıdır. Şu da var ki, Mesnevî sâdece di-daktik (öğretici) bir eser değildir. Orada dînî, ahlâkî ve tasavvufî fi-kirler ve tarikat usûl, âdâb ve erkânı, insanı kimi zaman heyecan-landırır, coşturan, ilâhî muhabbetin doruklarına ulaştıran, kimi za-man da duygulandıran, ağlatan, vuslat ateşiyle kavuran formlarda sunulur. Mesnevî'nin her türlü kültür birikimini yansıtmaya dolayı-sıyla istisnâsız herkes onda kendinden çok şey bulduğunu derinden hisseder. Onu okuyanlar veya dinleyenlerden her biri kendi kâbili-yet ve nasîbine göre ondaki derin mânâlı hikmetlerden,

(Mefâtîhu Fusûsı'l-Hikem, Merâkeş 1997) Fusûsu'l-Hikem'deki konuları "ebced hesabı" tekniğiyle işlemesi dolayısıyla farklı bir şerh türü olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁵³ Gönül Ayan, "Mesnevî ve Kısa Hikâyecilik" 5. Millî Mevlânâ Kongresi Tebliğleri, Konya 1992, s. 57.

⁵⁴ Bu tercümenin önsözünde Abdülbâkî Gölpinarlı, Attâr'ın hikâye tarzı ile Mevlânâ'nın arasında bir kıyaslamada da bulunur. (Bk: Abdülbâkî Gölpinarlı, İlâhî-Nâme (Önsöz), İstanbul 1985, s. XI vd.)

⁵⁵ Abdülbâkî Gölpinarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik, İstanbul 1953, s. 441-442.

⁵⁶ Mevlânâ üzerindeki araştırmaları ile ünlü Nicholson'a göre Mevlânâ'nın bu sembolizminin ilk örneklerine ünlü İranlı sûfî Ebû Saîd-i Ebu'l-Hayr'da rastlan-maktadır. (Bk.: Ocak, A. Yaşar, Osmanlı İmparatorluğu'nda Marjinal Sûfilik: Kalen-deriler, Ankara 1992, s. 22.)

nüktelerden rûhânî zevkler, ledünnî işaretler alacaklardır.⁵⁷

Burada iki eser arasında önemli bir üslûp farkına da dikkat çekmek istiyoruz: Sûfilerin tefekkür dünyasının iki ana temel üzerine oturduğunu görüyoruz. Bunların ilkinin yatay boyut, ikincisini de dikey boyut olarak adlandırabiliriz. Yatay boyuttan bakış açısıyla bakan bir sûfi, sıradan bir insan (beşer) gibi davranır, gündelik ha-yâtın alelâde kurallarını dikkate alır. Bu sebeple karşısındaki insan-ları ve diğer varlıkları dünyevî hayâtın olguları içinde değerlendirir, tasnif eder. Onun dostları olur, düşmanları olur, rakipleri olur; ona göre dünyâda iyiler vardır, kötüler vardır; mü'min vardır, kâfir var-dır... Yatay boyutu aşmış dikey boyuttan eşyâya ve hayâta bakan bir sûfi ise her şeye, tâbir câizse "Hakk'ın gözü" ile bakar. Âlemdeki her şey sonsuz isim, sıfat ve fiilleri olan Hâlık'ın bir mahlûkudur. Varlık bir bütünlük arz eder; bu durumda herkes Rahmân'ın kulu ve her fiil Cenâb-ı Hakk'ın bir tecellîsinden ibârettir. İşte biz İbn Arabî'nin Fûsûs'u'l-Hikem'i ile Mevlânâ'nın Mesnevî-i Ma'nevî'sini bu bakış açısıyla değerlendirebiliriz. Fusûs'ta değinilen konular genel-likle, varlığa tamâmîyle dikey boyuttan bakan bir gözle ele alınmış, hayâtın ve eşyânın hakîkati tam anlamıyla ontolojik, metafizik ve çok yüksek seviyeden bir irfânî bakışla yorumlanmıştır. Onun mu-hâtabı varlığa bu seviyeden bakabilen muhakkıklar ve âriflerdir. Mesnevî ise, toplumun her kesiminden insan ve özellikle de tasavvuf yolundaki sâlikler (dervişler) için kaleme alınmış bir "tasavvuf el kitabı" olması cihetiyle, onda bu iki boyut arasında sürekli iniş-çıkışlar vardır. Mesnevî'de kimi zaman irfânın en yüce noktalarına şöyle bir temas edip geçilir, kimi zaman da bu konular basit hikâye-lere indirgenerek anlatılır. Yâni her ne kadar Mesnevî basit bir hikâye-ye ya da klasik bir tasavvuf kitabı olsa da, aslında o da Fusûs'u'l-Hikem gibi tasavvufî düşüncenin zirve eserlerinden birisidir.

Gazzâlî'nin tasavvufu İslâmî ilimlerin zirvesine yerleştirmesiyle birlikte, bütün düşünce akımlarının tasavvuf içinde ve büyük mutasavvıfların şahsiyetinde terkibe ulaştığını söylemek mümkündür. Bilhassa Osmanlı münevveri bu terkibi Fusûs'u'l-Hikem ve Mesnevî'-de bulmuş ve bunların şerhlerinde ifâde etmiştir.⁵⁸ Ayrıca, Fusûs'u'l-Hikem'i günümüz Türkçesine kazandıran M. Nûri Gençosman'ın ifâdesiyle "Mesnevî'de daha açık ifâdesini bulan sûfiye irfânından zevk ve nasip almadan" Fusûs'u'l-Hikem'i anlamak ve anlatmak bey-hûdedir.⁵⁹ Kısaca, Fusûs'u'l-Hikem ve Mesnevî' Osmanlı kültürünün en önemli temel taşlarını teşkil etmiş ve bu kültür Fusûs'u'l-Hikem ve Mesnevî üzerine, ya da başka bir ifâde ile iki güzîde mütefekkir sû-finin fikirleri üzerine binâ edilmiş ve bizlere aktarılmıştır.

⁵⁷ Şefik Can, Mevlânâ Hayâtı, Şahsiyeti, Eserleri, İstanbul 1995, s. 376.

⁵⁸ Mustafa Tahrâli - Selçuk Eraydın, Fusûs'u'l-hikem Tercüme ve Şerhi (Takdim), İstanbul 1987, I/VII.

⁵⁹ M. Nûri Gençosman, Fusûs ül-Hikem (Tercümenin Önsözü), İstanbul 1981, s.XIV.

İbn Arabî ve Mevlânâ'nın Osmanlı Türk Toplumundaki Yeri

Bilindiği gibi Osmanlı, sünnî esasları benimsemiş bir toplum ve devlet yapısına sâhiptir. Osmanlı'nın dînî yapısına baktığımızda kar-şımıza iki temel unsur çıkar: 1- Şer'î ve zâhirî yapı. 2-Tasavvufî yapı. Şer'î ve zâhirî yapıda Osmanlı inanç esaslarında Mâtürîdî, Fıkıh'ta ise Hanefî sistemi benimsemiştir. Diğer taraftan Tasavvufî yapıda Osman-lı'ya yön vermede iki büyük şahsiyetin, diğer tasavvufî sistem ve şahsi-yetlerin yanında çok daha baskın olduğu göze çapar. Bunlardan birisi İbn Arabî ve diğeri Mevlânâ'dır. Elbeteki burada Abdülkâdir-i Geylâ-nî'nin, Ahmed Yesevî'nin, Ahmed er-Rifâî'nin, Şeyh Edebâli'nin, Ak-şemseddin'in ve her biri birer düşünce ve aksiyon adamı olan diğer pek çok sûfinin, Anadolu insanının düşünce dünyâsına katkılarını bir kena-ra bırakıyor değiliz. Ama İbn Arabî ve Mevlânâ'nın fikirleri, sistemin şekillenmesinde doğrudan doğruya tesirli olmuştur. İşte hayâta bu şe-kilde –tasavvufî bir bakış açısı ile– bakabilme sâyesindedir ki bu toprak-larda yaşayan insanlar hayâta, varlığa ve diğer inançlara, moda tâbirle “öteki”ne “Yaratanın bir eseri” gözüyle bakabilmiş ve onların incinme-sine asla müsâmaha göstermemiştir. Bu sâyededir ki, Osmanlı idâresi altında “öteki”, burnu dahi kanamadan, kendi inancını ve hayat anlayışını koruyarak hayâtını ve neslini devam ettirmiştir.

Mesnevî'yi Fusûs ve Fusûs'u Mesnevî ile Şerh Etmek ve Bunun Tasavvuf Târihindeki Yeri

Zaman zaman, kimileri tarafından İbn Arabî ile Mevlânâ'nın tasavvuf anlayışlarının farklı olduğu noktasından hareketle bu iki sûfi karşı karşıya getirilir. Bu konudaki en sert tepkiyi gösterenler-den birisi Ahmed Ateş'tir. O, İslâm Ansiklopedisi'ne yazdığı mad-dede, İbn Arabî'nin tesirlerini anlatırken “İbn Arabî'nin fikirlerine ancak Mevlânâ'nın fikirleri karşı koyabilirdi” dedikten sonra şöyle devam eder: “Fakat Mesnevî'nin iki büyük şârihi İsmâil-i Ankaravî ve Sarı Abdullah Efendi bütün Mesnevî'yi, ilk harfinden başlayarak, sonuna kadar, arada bir irtibat olup-olmadığına bakmaksızın, İbn Arabî'nin vahdet-i vücûd nazariyesine göre şerhettiler. Bu sûretle Mevlânâ'nın fikirleri tamâmen bozulmuş ve ortadan kaldırılmıştır.”⁶⁰

Elbetteki bu iddiaya çok ciddi îtirâzımız vardır. Fakat meselenin kolay anlaşılabilmesi için burada ana hatları ile, tasavvufî düşünce-nin geçirdiği dönemlerden çok kısa da olsa bahsetmek gerekmektedir. Muhâsibî, Kuşeyrî gibi sûfilerce sadırdan satırlara aktarılarak kitâbî bir sisteme oturtulan tasavvufî düşünce, Gazzâlî ile İslâmî düşüncenin merkezine yerleştirilmiştir. Hattâ Gazzâlî, İhyâu Ulû-mi'd-Dîn'de tasavvufu

⁶⁰ Ahmet Ateş, “Muhyiddin Arabî”, İ.A., İstanbul 1987, VIII/554.

“Muâmelât” ve “Mükâşefât” ilimleri olmak üzere iki kısma ayırdıktan sonra, işin muâmelât yâni anlatım ve amelî (pratik) boyutunun kendi zamânına kadar tamamlandığını, geriye mükâşefat boyutunun kaldığını, fakat buna “izin” olmadığını kaydetmektedir. İşte İbn Arabî tasavvufun bu, Gazzâlî'nin ifâdesiy-le “anlatılamaz” dediği bölümünü ele almış,⁶¹ eserlerinde keşfi bilgi-yi kullanmış, tasavvufun bu alanı için kendisinden sonrakilere bir çığır açmıştır. Yâni tasavvufî düşüncede Gazzâlî ile tamamlanan il-mî boyutun yanına İbn Arabî bir de “keşfi” boyut ya da fikrî bir bo-yut eklemiştir. Daha doğrusu bu boyutlar belli bir disipline bağlanmış, belli esaslar dâhilinde daha sistematik bir şekilde ortaya kon-maya başlamıştır. Çünkü gerek ilmî boyut, gerekse keşfi ya da fikrî boyut eskiden beri esâsen mevcut idi. Mevlânâ ise bu iki aşamaya bir üçüncü aşamayı katmıştır. Bu da “aşkî” ya da “zevkî” boyuttur. Bundan da ötesi henüz keşfedilmedi. Yine burada şunu da ilâve et-mek gereklidir: Diğer bütün büyük sûfilerde olduğu gibi, gerek Gazzâlî'de, gerek İbn Arabî'de ve gerekse Mevlânâ'da tasavvufun bu üç boyutunu bulmak mümkündür. Biz burada meseleyi “düşün-cenin sistemleşmesi” açısından değerlendirmekteyiz.

Şimdi İbn Arabî-Mevlânâ düşüncelerinin karşılaştırılması konu-suna tekrar dönerek, teferruata girmeden direkt olarak hemen şunu söyleyebiliriz: Bu iki sûfnin fikriyatının aynı olduğu, aralarında temelde, esasta fark olmadığı noktasında sûfiye arasında görüş bir-liği vardır. A. Avni Konuk da Mesnevî Şerhi'nde zaman zaman bu nokta üzerinde hassâsiyetle durur. Aslında işin doğrusu da budur ve ecdad da zâten böyle yapmıştır. Hattâ bâzıları Mevlânâ'nın Mes-nevî'sini el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'nin -ki Fütûhât, Fusûs'un şerhi mâhi-yetindedir- Farsça versiyonu olarak değerlendirirler.⁶² İsmâil-i An-karavî'nin, Sarı Abdullah Efendi'nin Mesnevî'yi vahdet-i vücûd ek-senli şerh etmelerinin sebebi de budur. İsmâil-i Ankaravî Mesnevî'yi İbn Arabî'nin görüşleri ile şerhettiği gibi, Fusûs'u'l-Hikem'i de Mevlâ-nâ'dan örnekler alarak şerhetmiştir. Hindistanlı mutasavvıf Abdül'alâ Bahru'l-Ulûm (v. 1810) da *Mesnevî*'yi İbn Arabî'nin görüşlerinden yararlanarak şerhedenler arasında mühim bir yere sâhiptir.

A. Avni Bey'in Fusûs'u'l-Hikem Şerhi'nin Diğer Şerhler ve Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin Diğer Şerhler Arasındaki Yeri

İşte Ahmed Avni Bey'in Fusûs ve Mesnevî şerhlerinin önemi de tam bu noktada karşımıza çıkmaktadır. O, kendisinden önceki şâ-rihlerin metodunu kullanarak, Fusûs'u Mevlânâ'nın ve Mesnevî'yi İbn Arabî'nin fikirleri ile şerh etmek sûretiyle, bütün bir tasavvuf geçmişi, Osmanlı düşüncesinin temel dinamiklerini, paradigmalara-rını bir fikir bütünlüğü

⁶¹ Süleyman Uludağ, “Gazzâlî (Tasavvuf)”, D.İ.A., İstanbul 1996, XIII/517.

⁶² M. Erol Kılıç, “el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye”, D.İ.A., İstanbul 1996, XIII/253.

içerisinde günümüz insanının istifâdesine sunmuştur. Başka bir ifâdeyle o, Ankaravî gibi, Mesnevî'yi Fusûsu'l-Hikem ve el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye'den aldığı metinlerle açıkladığı gibi; Fusûsu'l-Hikem'i de Mesnevî ve Dîvân-ı Kebîr'den seçtiği şiirlerle şerhetmiştir.

Ayrıca, meselâ A. Avni Bey'in Fusûs Şerhi'nde bütün bir Fusûs ya da daha genel bir deyişle İbn Arabî külliyyâtını ve yine Mesnevî Şerhi'nde de bütün bir Mevlânâ külliyyâtını bir arada görmek müm-kündür. Yâni, A. Avni Bey, Fusûs'u şerh ederken kendisinden ön-ceki bütün şerhleri görmüş, okumuş ve bunların genel bir harman-lamasını yapmıştır. Hattâ sâdece Anadolu ve etrâfındaki topraklar-da kaleme alınan şerhler ile yetinmemiş, Hint Yarımadası'nda telif edilen bilimum şerhleri de görmüştür. Bu asla küçümsenecek bir durum olmayıp, gerçekten de İslâm târihinde eşine az rastlanan, belki de o âna kadar rastlamadığımız bir düşünce ve yazma faâli-yetidir. Aynı şey Mesnevî Şerhi için de aynı şekilde vâkidir. Bir de bunların birbirleri ile desteklendiği ve zenginleştirildiği göz önüne alındığında şunu rahatlıkla söyleyebiliriz: Fusûsu'l-Hikem Şerhi ya da Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nden birisini okuyan bir kimse bu şerhlerde tasavvufî düşüncenin genel bir birikimini rahatlıkla bulabilecektir. Kanâatimizce Ahmet Avni Bey'in şerhlerini kıymetli kılan hattâ -tamâmiyle şahsî düşüncem olarak söyleyebilirim ki- diğer şerhler içerisinde en değerli kılan husus bu noktadır. Ayrıca, Avni Bey'in şerhi Mesnevî'deki tasavvufî sembollerin çözümü konusunda ger-çekten de mükemmeldir.

A. Avni Bey'in Fusûsu'l-Hikem'i Mesnevî ile Şerh Etmesinden Örnekler

Fusûsu'l-Hikem Şerhi'nde üç yerde toplam 14 sayfa doğrudan alıntıya ilâveten en az 102 yerde de atıf ve iktibas yapılmıştır.

a) A. Avni Bey, Fusûsu'l-Hikem Şerhi'nde Âdem Fası'nda Hz. Âdem'in yaratılışı esnâsında meleklerin Cenâb-ı Hakk'a birtakım sorular yöneltmesiyle alâkalı olarak "İşte hilkat-i Âdem hakkında melâike cânibinden vâki olan nizâ' ve da'vâ bahsindeki târif-i ilâhî Hak Teâlâ Hazretlerinin üdebâ ve ümenâ ve hulefâ olan kullarını te'dîb eylediği bir şeydir. Bundan mütenebbih olmak lâzım gelir" dedikten sonra Mesnevî'den şu beyitleri serdetmektedir:⁶³

"Yâ Rab! Bu cür'eti bendeden afv et. Bu kavî îtirazdan tevbe ettim. Beni muâheze buyurma. Ey istimdâd edenlerin feryâd-resi! Bize hidâyet eyle. Bizim uluv ve gınâ ile iftihârımız yoktur. Kalbi kaydırma, kereme mültebis olduğu halde hidâyet kıldın; kalem-i kazânın yazdığı sû'ü tahvîl et. Sû'-i kazâyı bizim canımızdan geçir! Bizi 'İhvân-ı Safâ'dan munkatı' kılma. Senin firâkıdan daha acı bir şey yoktur. Senin hıfzın ve himâyenin

⁶³ A. Avni Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi, haz.: Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, İstanbul 1987, I/142-143.

olmaması, dolaşıklığın gayrı değildir.”⁶⁴

b) Yine birinci ciltte, başka bir yerde, Âdem Fası’nda “Levlâke lemâ halaktü’l-eflâk” (Sen olmasaydın, âlemleri yaratmazdım)⁶⁵ rivâyetinden bahsederken Mesnevî’den şu beyitleri *Fusûs*’a şâhit getirir:⁶⁶

“Zâhire nazaran o dal-budak meyvenin aslıdır. Velâkin bâtına nazaran dal-budak meyve için vücut bulmuştur. Eğer meyve meyl ve ümîdi olmasaydı bahçıvan hiç ağacın kökünü diker miydi? Böyle olunca o ağaç mânâ i’tibâriyle meyveden doğdu. O meyvenin tevellüdü her ne kadar sûret i’tibâriyle şecerden vâkı’ olmuş ise de bunun için o zû-fünûn olan (s.a.v.) efendimiz “Nahnü’l-âhirüne’s-sâbikûn” yâni ‘Biz sâbıklar olan âhirleriz’ remzini beyân buyurmuştur. Ve yine buyurur ki: Vâkıa ben sûret i’tibâriyle Âdem’den doğmuşumdur. Velâkin ma’nâ i’tibâriyle ceddin cediti olarak vâkı’ olmuşumdur. O meleğin secdesi benim için olmuştur. Ve benim için yedinci felek üzerine gitmiştir. Fikrin evveli amelde âhir geldi. Husûsuyla bir fikir ki, vâsıf-ı ezel ola.”⁶⁷

A. Avni Bey’in Mesnevî’yi Fusûsu’l-Hikem ile Şerh Etmesinden Örnekler

Mesnevî-i Şerîf Şerhi’nde Fusûs ve şerhlerine yapılan atıf ve ikti-bas sayısı yaklaşık 250 civarındadır.

a) A. Avni Bey, Mesnevî’nin altıncı cildindeki:

“Ayşe: ‘O beni görmüyorsa, ben onu görüyorum’ diye elleriyle işâret etti” anlamındaki 703. beyitin şerhini Fusûs’tan yaptığı iktibas ile şu şekilde yapmaktadır:

“Ya’nî Hz. Ayşe vâlidemiz Resûl-i Ekrem Efendimizin kendi üzerine olan gayretini ve kıskançlığını bildiği için: “Yâ Resûlallâh! Rû’yet iki taraftan vâkı’ olur. O beni görmüyorsa ben onu görüyo-rum ve benim onu görmem kalb-i saâdetinizdeki gayrete dokunur. Ma’nâsını tefhîmen, sesini de nâ-mahreme işittirmeyerek elleriyle işâret etti. Ve bu vaz’iyeti ile kelâm-ı zâhirin mukallidi olmadığını gösterdi. Ma’lûm olsun ki, tesettür emrinin menşei gayret ve kıs-kançlıktır. Ve kıskançlığın menşei de yukarıda izâh olduğu üzere güzellik ve yakışıklılıktır. Ve kadınlarda Hakk’ın cemâl ile tecellisi bahsi Fusûsu’l-Hikem’de Fass-ı Muhammedî’de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Hazretleri tarafından izâh buyrulmuştur. İmdi tabiatlerinde zevclerine karşı kıskançlık olmayan erkeklerde hassâ-siyet ve nezâket yoktur. Onlar bâğ-ı hilkatte bitmiş yabânî otlara benzerler. Zîrâ onların “hüsn” ve “aşk” ile alâkaları yoktur. Kadın-

⁶⁴ Beyitler ve şerhi için bak.: A. Avni Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, haz.: M. Tahralı-S. Eraydın, İstanbul 2005, 2/537 vd. (ilk beyit hâriç).

⁶⁵ Bak., İsmâil Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, Beyrut 1997, II/148.

⁶⁶ A. Avni Konuk, Fusûsu’l-hikem Tercüme ve Şerhi, I/130.

⁶⁷ Beyitler ve şerhi için bak.: A. Avni Konuk, Mesnevî-i Şerîf Şerhi, haz.: M. Tahralı-S. Eraydın-N. Tosun, İstanbul 2006, 7/164 vd.

lara karşı yalnız şehvet-i hayvâniyye ile mütehasstirler. Şehvetle-rini kazâ ettikten sonra zevcelerine karşı lâkayt kalıp bâtınlarında gayret ve kıskançlık hissetmezler. Binâenaleyh sûrette ve sîrette güzel olan Ayşe vâlidemiz hakkında Resûl-i Ekrem Hazretlerinin hassas ve nâzik olan kalbi-saâdetlerinde onlara karşı gayret ve kıskançlık hissetmemeleri mümkün değildir. Ve Ayşe vâlidemiz dahi baştan başa rûh-ı pâk olan Resûl-i Ekrem Hazretleri hakkında da aynı his ile mütehasstis idi.”

b) Yine altıncı ciltte yer alan:

“Mâdemki ay bir gecede burçları kat’ ediyor, mi’râcı neden münkir oluyorsunuz?” anlamındaki 3464. beyitin şerhini de *Fusûs* destekli olarak şöylece şerh eder:

“Ya’nî mâdemki ay bir gecede ilm-i hey’etçe gökte i’tibâr olunan burçları sür’atle kat’ ediyor, ey münkir! Resûl-i Ekrem Hazretle-rinin mi’râcını neden inkâr ediyorsun? Ve “az zaman zarfında Resûl-i Ekrem Hazretlerinin cismânî olan mi’râcı mümkün olamaz” diyorsun. Ma’lûm olsun ki, mi’râc-ı nebevî hakkında kimi rûhânî ve kimi cismânî diyenler olduğu gibi, maddiyatta müstağrak olanlar da büsbütün inkâr ederler. Bu ihtilâfât hep akılların zaman ile mu-kayyed olmalarından neş’et eder. Halbuki zaman i’tibârî bir şeydir. Zîrâ maddiyât her ân gayr-i münkasem içinde Hakk’ın bir tecellîsi ile ma’dûm ve bir tecellîsi ile mevcûd olur. Ve bu i’dâm ve icâd akıl ölçüsünün hâricinde vâki’ bir sür’atle olduğundan, his gözüne eşyâ sâbit görünür. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî (k.s.) *Fusûsu’l-Hikem*’de *Fass-ı Süleymânî*’de Yemen melikesi Bel-kis’in tahtının huzûr-ı Süleymânî’de mevcûd oluşunu îzâhen buyururlar ki:

“Onun yokluğu zamânı ya’nî tahtın mekânından yokluğu, Süleymân’ın indinde enfâs ile halkın tecdîdi kabîlinden olarak, onun vücûdunun gayrı oldu. Halbuki bu mikdâra hiçbir kimsenin ilmi yoktur. Belki insanın muhakkak her bir nefesinde yok olup, sonra var olduğuna kendi nefsinde şuûru yoktur.” Binâenaleyh bu icâd ve i’dâm mes’elesini akl-ı nazârî erbâbı indinde en müşkil mes’elelerden-dir. Bu keyfiyeti ancak her gayr-ı münkasem ân içinde kendi vücûdunda i’dâm ve icâdı zevkan müşâhede eden enbiyâ ve evliyâ haza-râtı bilir. Ve bu husûsta zaman ve mekânın ve yakınlığın ve uzaklığın aslâ te’sîri yoktur. Zîra bir mekânda ma’dûm olan cismin gerek yakın ve gerek uzak bir mekânda gayr-i münkasem ân içinde mevcûd olması mümkündür. İşte mi’râc-ı nebevî ve sâir vâris-i nebevî olan kâmillerin mi’râcları bu kabîldendir.”

Sonuç olarak şunu söyleyebiliriz: A. Avni Bey, bir Osmanlı-Cumhuriyet Türk aydını olarak tasavvuf târihindeki ana damarları kendi tasavvuf anlayışı içerisinde mezcetmiş ve bilhassa *Fusûsu’l-Hikem* ve *Mesnevî*’ye yaptığı şerhler ile Türkçe konuşan mütefek-kirlere çok önemli bir ilmî ve kültürel hizmet sunmuştur.

Dede Korkut ile Hasbihal

Ali Osman Coşkun*

Dedem Korkut, sen ebedî âleme göçtükten sonra, ardından yazılan kaynaklar sana; "Dede Korkut", "Korkut", "Korkut Ata", "Dedem Korkut" adlarını vermişler. Dedem, senin ne kadar çok adın varmış!... Meğer sen Türk'ün, Oğuz'un gönlünde, rûhunda ne güzel yer edinmişsin ki, bu kadar adlarla anılır olmuşsun.

Dedem, Oğuz'un gelenek ve göreneklerini, yaşama biçimlerini, değer yargılarını, dilini, dînini, eski "Türk Töresi"yle birleştirerek hikâyelerinde ne güzel, ne hoş anlatmışsın... Şiirimizde, hikâyemiz-de, romanımızda, tiyatromuzda, resmimizde, mûsikîmizde vs. her şeyimizde Türk'ü, Türk'ün yaşayışını dile getirmişsin. Sâdece bun-larla kalmayıp Oğuz'un târihine, edebiyatına, sosyolojisine, psiko-lojisine, düşünce yapısına, felsefesine, estetiğine, ata sözlerine, de-yimlerine de yer vermişsin. Üstad Mehmed Fuad Köprülü'ye hak vermemek elde değil. Üstad demişti ki: "Bütün Türk Edebiyatını terâzinin bir gözüne, Dede Korkut Hikâyelerini de diğer gözüne koysanız, Dede Korkut Hikâyeleri ağır basar."

Korkut Atam: Senin Oğuz'dan, Oğuz'un Bayat boyundan oldu-ğunu biliyoruz. Fakat bugün sen, Adriyatik'ten Çin Denizi'ne kadar bütün Türk Milleti'nin rûhunda ölümsüzleşmiş, Türk'ün efsânele-rinde yaşayan bir şahsiyet hâline geldin. Türk olan ve kendini Türk hissedenin bunu inkâr etmesi mümkün mü? "Kitab-ı Dede Korkut alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân (Oğuz Boyları dilince yazılmış Dede Korkut Kitabı)" adını taşıyan kitabın mukaddimesinde şöyle denilmektedir: "Hazret-i Muhammed zamânında Bayat Boyu'ndan Korkut Ata derler bir er koptu. Oğuz'un o kişi tamam bilicisi idi. Ne derse olur idi. Gâipten türlü haber söyler idi. Hak Teâlâ, onun gönlüne ilham eder idi. Korkut Ata söyledi:

Âhir zamanda hanlık geri Kayı'ya değe, âhir zaman olup kıyâ-met kopuncaya kadar kimse ellerinden almaya. Bu dediği Osman neslidir. İşte sürüp gidiyor. Korkut Ata, Oğuz Kavminin müşkilini halleder idi. Her ne iş olsa Korkut Ata'ya danışmayınca işlemez idi. Sözü'nü tutup tamam ederler idi."

Dedem Korkut sana söylemek, bize dinleyip anlamak düşer. Dedem Korkut söylemiş görelim ne söylemiş: "Allah Allah deme-yince işler düzelmez, Kâdir Tanrı vermeyince er zengin olmaz. Ezelden yazılmasa kul başına kaza gelmez, ecel vakti ermeyince kimse ölmez. Ölen adam

* Yrd.Doç.Dr. OMÜ Eğt. Fak.Öğrt.Üyesi.

dirilmez, çıkan can geri gelmez. Bir yiğidin kara dağ tepesinde malı olsa yığar, derer, ister amma nasibinden fazlasını yiyemez. Çağıldayan sular taşsa deniz olmaz. Büyüklük taslayanı Tanrı sevmez; gönlüne benlik yerleşen kişide devlet ol-maz. Eloğlunu besleyip büyütmele oğul olmaz. Kara eşek başına başlık vursan katır olmaz, câriyeyi süsleyip giydirden hanım olmaz. Lapa lapa karlar yağsa yaza kalmaz, seresepe yeşil çimen güze kal-maz. Eski pamuk bez olmaz, kalles düşman dost olmaz; kara pulat öz kılıcı çalmayınca düşman dönmez, er malına kıymayınca adı çık-maz. Kız anadan görmeyince öğüt almaz, oğul babadan görmeyince sofraya çekmez. Oğul babanın sırrıdır; iki gözünün biridir. Devletli oğul olsa, ocağını gönendirir, devletsiz oğul olsa ocağını söyündü-rür. Oğul da neylesin babası ölüp malı kalmasa. Baba malından ne fayda devlet olmasa. Devletsiz şerrinden Tanrı saklasın cümlemizi Hânım hey, Beyim hey!..”

Hay ağzına sağlık Dedem ne de güzel söylersin!... Ulu kişi dedi-ğin sözü dinlenir olmalı. O konuştukça ağzından bal akmalı. Öyle kişileri durursa el beğenmeli ölürse yer beğenmeli. Dedem; beni bağışla, bu bilgilerden senin; bilgin, sağlam bir yorumcu, Allah’ın ilhamına ermiş bir velî, her müşkilin halline bir çözüm yolu bulan, inanılır bir danışman, sözü tutulan bir Türk büyüğü, Türk atası oldu-ğün ortaya çıkıyor. Ayrıca velîliğinin yanında “Alpliğin“, ”Yiğitliğin” de var. Çok cesur, gözü pek oluşun, ok atmasını, kılıç kullanmasını, mızrak savurmasını, gürz vurmasını bilen bir yiğit, “Alp Eren”sin! Senden sonra gelen nice Alp Erenler’e örnek ve öncü olmuşsun.

Korkut Atam, sana her şey mâlûm. Ulaş Oğlu Salur Kazan Beğ’in Destânını, senin ağzından anlatan yiğit mi yiğit, şâir mi şâir N. Yıldırım Gençosmanoğlu torunlar torunu bir torunun var. Bildin mi Dedem?...

Dedem Korkut anlatması,
Kopuz çalıp dinletmesidir

diye söze başlamıştı. Hele ondan birkaç deyiş dinleyelim:

Şölenlerde dokuz türlü aş yenir,
Alageyik, süt kuzu, kuş yenir.
Ak kımızla taş da olsa hoş yenir.
Dedem Korkut varsa eğer şölende,
Toy kurulus aşın sonu gelende.

Bugün yine bir otağda şölen var,
Yır söyleyen, el şaklatan, gülen var.
Dediler ki: Otağa bir gelen var.
Karşılıyıp yol açtılar gelene
Dedem Korkut yom getirdi şölene.

Hem kımıza hem azığa kanıldı,
Şükredilip Hak Peygamber anıldı.
“Boy boylasın, soy soylasın” denildi.
Dedem Korkut, bağdaş kurup yanladı,
Kopuzun telleriyle ünledi:

Beğlere beğ, bana ozan derler hey!
 Yüzyıllarca dilde gezen derler hey!
 Ulaş Oğlu Salur Kazan derler hey!
 Bir beğ vardı, yırtıcı kuş bakışlı,
 Kendi kaplan, atı ceylan sekişli...

Muhterem Dedeciğim, Allah ondan râzı gele. Söz uzun. Uzun söz sohbetin tadını kaçırmış. Biz onun birkaç deyişini aldık. İste-dik ki işi tadında bırakalım. Gerekli görürsek, ileride sohbetimize katkıda bulunsun diye merhum ağabeyimizin deyişine döner ör-nekler veririz.

Korkut Atam: Oğuz halkı arasında itibar görmüş, baş tâcı edil-mişsin. Beyler ve Hanlar katında sevilip sayılmışsın. Bunun için her işte her yerde sen varsın. Hatırlar mısın, Deli Dumrul Oğuz'un başı-na çâresiz bir dert olmuştu da sen gönderilmiştin? Bamsı Beyrek Ba-nı Çiçek'i sevmiştin de deli kardeşinden onu istemeye hiç kimse cesâ-ret edememiştin, dünür başı olarak sen gitmiştin. Dirse Han Oğlu Bo-ğaç'a ad konulacağı zaman sen çağrılmıştın. Bayındır Han'a sunu-lan hediyenin kime verileceği bir mesele olmuştu da sen halletmiş-tin... Velhasıl Oğuz'un bütün zor ve halli müşkil meselelerinde hep sen kurtarıcı olmuşsun. Ozanlığın bir yana, tüm Oğuz'un akıl hocası, akıl danışılanı, vezir mertebesinde bir müşâvirdin. Dedem, büyüklerimizden duymuştuk, ya da okumuştuk: İnsanda iki türlü akıl varmış. Biri akl-ı maad, diğeri akl-ı maaş. Yâni biri insanı Hakk'a ulaştırır, diğeri de insanın dünya ile ilgili işlerinin devâmında kulla-nılır. Dedeciğim, sen bizim atalarımıza sakın ola ki bunları birbirine karıştırmayasınız diye sık sık öğütler verirdin. Bunların bilincinde olan nice pâdişahlarımız, devlet büyüklerimiz oldu. Allah onlardan râzı olsun...

Dedem, dünyânın neresinde bir Türk varsa, sen onun yanında oldun. Çünkü sen, "suya seccade salan" bir Alp Eren'din. Senden sonra nice Alp Erenler, Diyâr-ı Rum'da suya seccade saldılar. Kimi zaman Irkıl Hoca, Küpeli Hâfız oldun Alparslan Gâzi'yi yetiştirdin, mânevî lideri oldun. Kimi zaman Kayı Boyu'ndan olan ve adına İmparatorluk kuran Osman Gâzi'yi yetiştiren Şeyh Edebâli kılığına büründün. Hacı Bektâşı Velî, Hacı Bayram Velî, Molla Gürânî, Ak Şemseddin vb. hep senin yolundan yürüdüler.

Oğuz Yurdunu tasvir ederken ne güzel benzetmeler yapmıştın. Birkaçını birlikte hatırlayalım: "Kapkayalar başında yuva tutan" kuşlar. "Çağnam çağnam kayalardan çıkan" akıntılı sular. "Karşı yatan kara, göğsü güzel kaba" dağlar. "Atlı batıp çıkamaz balçık"-lar. "Gölgelice kaba ağaç"lar. "Ağaç sazlar içinde sarı gönlü tay"lar...

Oğuz İli'nin gül kokulu, gün kadar güzel, ay parçası kızlarını da şöyle anlatırdın: "Kara kıyma gözlü", "ala yüz ala gözlü", "kaza benzer", "ince belli", "güz alması gibi al yanaklı"... Bu kızların ağız-ları o kadar küçüktür ki, bir çift badem sığmaz, derdin. Servi en-damlı, topuklarına kadar uzun büklüm büklüm saçlı, melek gibi olan kızlar delikanlı gibi yiğit mi yiğitti. Ok atar, at biner, kılıç kul-lanırlardı. Ya delikanlıları anlatırken, yalan olmasın, dinleyenlerin ağızlarının suyu akardı. Onlara; "kara dağın

yükseği”, ”kanlı suyun taşkını”, ”ala gözlü“, ”kara saçlı“, ”kurt bilekli”, ”apul apul yürü-yüslü”, ”şah yiğit, şahbaz yiğit” derdin.

Korkut Atam, Peygamberimiz buyurdu ki, ”Beşikten mezara kadar ilim tahsil ediniz.” Oğuz Töresi de, dînimiz de eğitime büyük önem vermiş. Dedem, bizde “Beşiği sallayan el dünyâya hükme-der.” diye bir söz vardır. Biz bir zamanlar beşiğe, eşiğe büyük önem verirdik. Çocuk daha beşikte, yâni kundakta iken onun eğitimiyle ilgilenirdik. Şimdiler de beşikler kâğıt kundak oldu. Bilmem ki dün-yâya kağıt kundaklılarla nasıl hükmedeceğiz!.. Ah Dedem bilmem ki söylesem mi söylemesem mi? Dilimin ucuna geliyor, sözler, dü-şünceler orada pas tutuyor. Son zamanlarda nebâti yağlar türedi. Hem bu yağlardan yiyerek hayâtımızı devam ettirir olduk, hem de “evin”i yer Nevin’i düşünür olduk. Bâzıları da yağın etkisiyle âdeta yağcı oldu. Bâzıları da yumuşadıkça yumuşadı özelliğini, benliğini yitirir oldu. Faydacılık, menfaatçilik, bana ne lâzımcılık, aldı yürü-dü. “Hubbû’l-vatan mine’l îman” (vatan sevgisi îmandandır) diyen Peygamberimizi çok ama çok seviyoruz diyenler, satmadık kutsal değer bırakmadılar. Osmanlı İmparatorluğu’nun yükselme devrin-de bir torunun vardı. Muhibbî mahlaslı. Bildin mi? Balkanlardaki kalelere para yardımında bulunulmasını emretmişti. Bu arada Hır-vatlara da yardım edin demişti. Ama Hünkârım, onlar Hıristiyan demişlerdi. O muhteşem Süleyman; olsun bugün yardıma alışan, yarın emre de alışır!.. O pâdişahımız ne ileri görüşlü imiş değil mi Dedem...

Dedem Korkut, sohbet hayli uzadı. Seni hakiki âlemde bu şikâ-yetlerimle üzdümse çok ama çok özür dilerim. İznin olursa eğer Salur Kazan Destanı’ndan bir iki örnek daha vererek sohbeti burada noktalayalım:

Ses vermez Oğuz İlleri,
Niye susmuş bülbülleri?
Ko, tutuşsun gönülleri
Ergenekon odu ile.

Dedem Korkut der ki: Evet,
Vardır düşün, dernek, dâvet...
Fakat Oğuzlar’da Devlet,
Olmaz dedi-kodu ile.

Er odur ki, ün salası
Kına girmeye palası,
Oğul hey! Bozkurt balası
Büyütülmez dadı ile.

Kavim, kardeş ortak yurdum ne olmuş?
Konu- komşu, kuşum, kurdum ne olmuş?
Dokuz tuğlu obam, ordum ne olmuş?
Kızgın çakal didiklemiş, dalamış...
Al kanımı aç köpekler yalamış!..

Okuduklarım-Gördüklerim Duyduklarım

Kemal Y. Aren

MAHKÛMİYET ve TAHLİYE
Efendim, bundan altmış sene kadar önce, ken-dimi gazete okumaya mahkûm etmişim.

Bugün tahliye kararı aldım.

Altmış sene önceki kararım, münevver bir Türk vatandaşı olma arzusunun sonucu idi.

Şanlı, vakarlı bir karar!..

Şimdiki tahliye kararım ise tamâmen ruh sağlığım ile ilgili.

Bâzi dostlar, 'İhtiyarladı, gözlüksüz okuyamıyor da ondan!' diye düşünebilirler. Kat'iyen!. Sebep bu değil!..

Gözlüksüz okuyamadığım doğru. Doğru da bu, bugünün ârıza-sı değil. On senedir, belki de daha fazla var ki yakın gözlüğü kullanıyorum.

Gazete okuyuculuğunu bırakışım, dediğim gibi, tamâmen ruh sağlığım ile ilgili.. Son aylarda aşırı sinirli oldum, kötümser oldum, en basit olaylarda bile komplo teorileri üretmeye, sağımda solumda varlığıma kastetmiş varlıklar aramaya başladım. Korkunç bir şey!..

Kabul edersiniz ki bu bende görülebilecek normal bir hal ola-maz!..

Aradım, düşündüm, sonunda bunun gazeteler yoluyla bulaşan bir hastalık olduğuna karar verdim. Televizyon ve internet..? diye düşünmeyin, çünkü biliyorum onlar da aynı kulvarda koşuyorlar, ama benim için söz konusu olamaz, çünkü ikisi ile de ahbaplığı bozdum, seyretmiyorum, uğraşmıyorum.

Evet, sebep gazete!... Bu kesin!...

"Neden?" dersiniz, açıklayabilirim:

Ama önce çok seneler evvel neşredilmiş bir makâleden aldığım şu iki paragrafı berâberce bir okuyalım:

"Cemiyet için mühim olan, her vatandaşın yaptığı işi dürüst yapması! Bekçisinden, cumhurreisine; amelesinden profesörüne kadar herkesin, vazîfesini yerine getirmesi; aldığı parayı hak etmesi; milleti aldatmamasıdır kendisinden beklenen."

.....

"Vazîfesi, kendi işi gücüyle meşgul, hakîkati bizzat tahkik etmek imkânından mahrum kitleye, doğru haberler ve bilgiler vermek olan bir gazeteci düşününüz ki, sırf bastığı kâğıt satılsın ve o, para kazansın diye uydurma haberler, yanlış bilgiler neşretsin; böyle bir gazeteciye şarlatandan başka bir ad

vermek mümkün müdür?”¹

Evet efendim, “Neden?” sorunuza cevap vermiş oldum zanne-derim. Dipnotta da gösterdiğim gibi bu ifâdeler 1955 yılında yazıl-mış; o zamanların çok önemli bir fikir ve edebiyat dergisi olan ‘İSTANBUL’dan alındı. Bir başmakâleden!.. Demek ki o zamanlar bir gazeteden ve gazeteciden beklenen bu imiş: Dürüst haber, doğru bilgi, mertçe yorum!.. Bu kurala uymayana ŞARLATAN denirmiş!..

(Müsâadenizle alıntıya biraz daha devam ettikten sonra bendeniz de bir iki cümle ilâve edip, bu bahsi burada bırakacağım. Buyurun:)

“Bir memleketi yıkan, sukûta götüren, bâzan, bir vatandaşın kendi evinde yaşadığı iyi veya kötü hayat değil; tesirleri yüzlerce, binlerce, milyonlarca kişi üzerinde müessir olan bu nevi hareketlerdir!... Ferdî ve âilevî hayâtın mahremiyetine son derece saygılı olan günümüz ahlâkı bu hareketleri aslâ müsâ-maha ile karşılamaz. Şahsın ve âilenin mahremiyeti hakkında hayâsızca iftirâ ve dedikodu; iş ve meslek hayâtındaki ahlâksız-lıklara karşı umursamazlık, cemiyetin çöküş sebebidir.”²

*

Altmış sene evvel gazete okumak bir mecbûriyetti. Memleket-ten ve dünyâdan haberli olmanın başka yolu yoktu. Değil bilgisayar ve internetin, televizyonun dahi adı bilinmiyor, radyo ise henüz her eve girebilmiş değil. Meselâ bizde yoktu! Sonuçta haber almak, için-de yaşadığımız günlerin yorumunu yapabilmek için gazeteye mah-kûmsunuz. O da, Anadolu’nun kıyı köşe kasaba ve köylerinde otu-ruyorsanız bir, iki gün veya daha da fazla gecikmeli olarak gelen gazetelere... Şehirler arası yollarda seyahat edenler, şehir ve köyle-rin civârından geçerken, “Gaste!.. Gaste!..” diye feryat feryat bağırان çocuklar görürler, okudukları gazeteleri atarak onları sevindirirlerdi.

O günlerin şartları böyleydi.

Böyleydi ama, kahvelerde (kahve, dediğime bakmayın, tabelala-rında kırâathâne yazardı, hele kafe/cafe kelimesini kimse bilmezdi. Şimdi geldiğimiz noktadan o günlere baktığımızda, o devre, ‘Câhi-liye Devri’ dememiz gerek! Öyle ya, ‘Cafe Absürd’, ‘Kafe Bolivoud’, ‘Kafe bilmem nelerin yanında ‘İkbal Kırâathânesi’, ‘Meserret Kırâathânesi’ ne kadar banal (!) Tabîî ya, o devir olsa olsa ‘Câhiliye Devri’ olabilir!) affedersiniz sözün ucuna hâkim olamadım, kaydı gitti. Ne diyordum, evet, o günlerde kahvelerde sohbet esnâsında, herhangi bir mevzûda ihtilâf çıktığı zaman taraflardan biri: “Ama gazeta böyle yazıyor!” dediğinde akan sular durur, “Gasta öyle yazıyor-sa, öyledir o!” denirdi. Zaman zaman yanlış bir haber veya lâf çıkarsa ya mürettip hatâsı, ya da musahhihin dikkatsizliği, olarak kabul edilir, gazeteye ve gazeteciye toz kondurulmazdı.

¹ “Şarklı ve Garplı Ahlâk Anlayışı” San’at ve Edebiyat Dergisi. C. 2. S. 9. İst.1955. s. 3-4.

² a.g.m.

*

Görüyoruz, günümüzde gelişen teknoloji ile haberleşme im-kânları fevkalâde arttı: Şimdi, dünyânın bir ucu diğer ucundan ânında haberdar olabiliyor.

Hârika bir şey!..

Ne kadar güzel!..

Ama!...?... Meslek ahlâkından ne haber?

Ben söyleyeyim: Bugün, medyada yer alan haberlerin hemen hepsi hormonlu!... Haber toplayan ajansların hemen hepsi şu veya bu kuruluşun uzantısı.

Halkın sağlığını, medenî ihtiyaçlarını ilgilendiren bütün bilgiler, o sâhada üretim yapan endüstriyel kuruluşların, holdinglerin ajans-lara 'servis ettikleri' bilgiler... O bilgilerin dışında, kendi araştırma-sı sonucunda elde ettiği bulguları yazan veya bunlarla ilgili yorum-larda bulunan herhangi bir gazeteci aynı gün kendini kapı önünde bulur. Gazete yönetimi için meşrû mâzeret: REKLAM MESELESİ.

Peki... "Hakîkati bizzat tahkik etme imkânından mahrum kitle" doğ-ru haber ve bilgiye nasıl ulaşacak?

El cevap: "Hiçbir şekilde!..

Ya da, burçlarla veya yıldız fallarıyla! Ha, bakın gazetelerin bu sayfaları elhak doğru bilgiler veriyor. Buğday burcu ile arpa burcu uyuşmaz diyor, gerçekten de uyuşmuyor!...

Bir diğer nokta:

Günümüz medyası "MAGAZİN ŞEHVETİNE" tutulmuş bulun-makta. Ar, hayâ bir paraya!...

*

Bütün bu sebepler tahtında bendeniz kendimi 'Medya Mahkû-miyeti' mden tahliye etmeye karar verdim.

Arzederim efendim!...

.....

BİR UYARI!..

TÜRKİYE EMEKLİLERİ, reklamlara kanmayın!

Bankalar tek cephe olup size karşı saldırıya geçtiler, gerçi onlar bu işe kampanya diyorlar ama lâf ola!. Düpedüz saldırı! Lâmi cimi yok!...

Şöyle söyleyeyim: Sizin şahsınızla bir alıp veremedikleri yok! Ne olursanız olun, umurları değil!.. Onların dertleri dâvâları sizin üç aylıklarınızla! Şimdi ona gözlerini dikmişler: Sizlere çok çok avantajlı kartlar sunuyorlar. Cicili bicili oyuncaklar gibi! Çocuk kan-dırır gibi!.

Bilirim, o üç aylıkçıklarınıza iki kuruş daha ilâve olacak bir im-kânı hassâsiyetle tâkip edersiniz. Ama n'olur bankaların tuzağına kapılmayın!. Bakın 'Sabah' gazetesinden Umur Talu ne diyor: "Kre-di kartı, sıkı bir banka dolandırıcılığıdır." ³

Benden sizi uyarmak. Yine de siz bilirsiniz!...

.....

ÜTOPYA mı, ÖNGÖRÜ mü?

Cengiz Aytmatov'un Dağlar Devrildiğinde⁴ adlı son eserinde işlediği tez şöyle:

“Global zenginler!... Hayâtınız pamuk ipliğine bağlı!... İlmin, teknolojinin en son buluşlarıyla kendinizi fevkalâde mükemmel bir korumaya aldığınızı düşünebilirsiniz. Olabilir! Ama aynı teknoloji teröre de hizmet vermektedir, unutmayın! Koruma kalkanınızın mutlaka bir ölü noktası vardır: Mitolojilerde hikâye edilen ölümsüz kahraman Aşil'in topuğu gibi!..”

“Ey petrol prensleri, ey global endüstrinin, iş dünyasının milyarderleri, kasalarınızdaki dolarları dünya insanlarının yüzde doksanın acıları, çâresizlikleri, yoksullukları pahasına istif ettiniz. Onları sizlerden sükastlar, fide istemeler yolu ile *birileri geri alacaklar. Dünya yüzünde rahat dolaşamayacaksınız!*” diyor.

Sanki bu tez bana, pek ütopya gibi gelmiyor.

Dünya bu tür sükastleri her zaman yaşadı. Ama 20. yy.da ve 21. yy.da daha da arttı.

Hatırımızdan çıkmayanlar:

J.F. Kennedy sükastı... Kimse onun kadar iyi korunuyor ola-mazdı...

Sabancı sükastı!.. Üzeyir Garîh'in öldürülmesi!..

İndra Gandî sükastı... gibi!. Daha daha niceleri...

*

Onun için diyorum ki:

BEŞERİ ZAAFLARI TAHRİK EDİLMİŞ İNSANLARLA DEĞİL,
SAHÂVET SÂHİBİ ZENGİNLER ve GINA EHLİ FAKİRLERLE DOLU
BİR DÜNYA YARATMAYA MECBÜRÜZ.

⁴ Dağlar Devrildiğinde, Cengiz Aytmatov, Ufuk Yayınları, İst. 2007